

ధన్యజీవి

(పెద్దది) (OFFICE OF)

ఉభయభాషా పండిత,

సామవేదం జానకిరామశర్మ.

(ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయుడు,

సెయింట్ థెరీసాబాలికొన్నతపాఠశాల, ఏలూరు.

నోరి రామశర్మ, బి.ఎ.

(Language graduate)

అంధ్రోపాధ్యాయుడు, పురపాలకొన్నతపాఠశాల, ఏలూరు.

ప బ్లి ష ర్సు :

రా మా అం డ్ కో.,

హెడ్ ఆఫీసు : ఏలూరు.

[బ్రాంచెస్ : —గుంటూరు, రాజమండ్రి, భీమవరం, తెనాలి, విజయనగరం.

Copy-right]

[వెల రు. 0-15-0.

పట్టాభిరామా ట్రెస్, ఏలూరు.

నవంబరు 1949

కాపీలు 500

విజ్ఞాపి

ప్రభుత్వమువారి నూతనవిద్యా ప్రణాళిక ననుసరించి 'ధన్యజీవి' అను నీ పెద్దకథను ఉపవాచకముగ ఉన్నత తరగతుల విద్యార్థులకొఱకు వ్రాసితిమి.

మమ్మీ యుద్యమమునకుఁ బ్రోత్సహించిన రామా అండ్ కో., (ఏలూరు) ప్రొప్రియిటరులు శ్రీ ఈదర వెంకయ్య పంతులుగారికి మా నమస్కారములు.

ఈ కథయందు సంఘమందలి కొన్ని లోపములును, వ్యక్తుల వివిధములగు మనఃప్రవృత్తులును వర్ణింపఁబడియున్నవి. ఇట్టి పుస్తకముల నీ తరగతులనుండియే విద్యార్థులు పఠించుట కలవాటుపడిన సాంఘికాభివృద్ధికిని, వారి భావ్యభివృద్ధికిని దోహదము కాగలదు. సహృదయులు మా ఈ ప్రయత్నమును ప్రోత్సహించి మాకుఁజేయూత నొసంగుదురని నమ్ముచున్నాము.

ఏలూరు, }
1—11—49. }

-రచయితలు.

గౌతమీ పట్టణమునకు. మొదటినుండియు నొకసారి జాబును జదివి తిరిగి దానిని యథాస్థానమున నుంచెను. మంచముపై బురుండి దీర్ఘాలోచనకుఁ గడంగెను. ఆలేఖవలనఁ దననాథుఁడనకుఁ దనకుటుంబముపై గోపమువచ్చినదనుట నామె సిర మొనర్చుకొనెను. భర్తకు వచ్చినగోపము నామె యపశయింపజేయుట కసమర్థురాలాయెను. తాను గౌరణముగ భర్తకుఁ గోపమురాలేదను నూహ యొకింత యామెమనసు వకు శాంతిఁ గలిగించెను. ఉమాపతి యల్లునకుఁ బదివేలరూప్యములు వివాహసమయమునఁ గట్న మొసంగెదనని వాగ్దానము చేసెను. నాటినుండియు నుమాపతి ప్రతివత్సర మల్లునకీయఁదలంచిన సొమ్మిచ్చుటకుఁ బ్రయత్నము చేయుచు నేయుండెను. అనుకొనిన యడ్డంకు లనేకములువచ్చి యాకార్యమాయనను జేయనిచ్చినవి కావు.

పద్మిని కాపురమున కేగి మూడేండ్లనది. తొలుత తొలుత నత్తవారింట మూడునెలలు మాత్రముండెను. ఒకసారి సంక్రాంతిపండుగకు నుమాపతి కొమార్తెతో నల్లునాహ్వానించెను. ఆతఁడు భార్యనుబంపి తానేగుటమానెను. అప్పటినుండియు నాతఁడు భార్యను దిరిగి తీసికొనివచ్చుటకాని, తా నటకేగుటకాని చేయలేదు. అల్లుని యాగ్రహమునకు ఉమాపతియు, రాధమ్మయు మిగుల భయపడిరి. ప్రారంభమున

నల్లునకు తమనైఁ గోపమువచ్చుటకుఁ గారణ మూహింపలేక పోయిరి. పద్మిని పుట్టినింటికి వచ్చి సంవత్సరమాయెను. అపు డుమాపతియల్లునకు భార్యనుదీసికొని వెళ్లుమని జాబునాసెను. దాని కారకుడు పెండ్లి నాటి కట్నముచుగూర్చి వ్రాయుచు భార్యను బదివేలతోగూడ బంపవలసినదేయని నిష్కర్షగఁ దెలియఁజేసెను.

ఉమాపతి సంపన్న గృహస్థు. వసంతవాడలో నాయ నకు మూడువందల యెకరముల మాగాని భూమియు, వంద యెకరముల మెట్టపొలమును గలదు. ఇందు చాలభాగము ప్రభుత్వమునకు శిస్తు చెల్లించనవసరములేని ఇనాము భూమి. ఇదిగాక కోనసీమలో సుమారు నలుబది యెకరములుగలదు. ఉమాపతికి తండ్రి బలవంతముగ నభ్యసింపఁజేసిన యాంగ్ల విద్య కొంతయును, దానైకోరినేర్చుకొనిన సంస్కృతమును వచ్చిన విద్యలు.

ఉమాపతికి సత్యమూర్తియను సోదరుఁడు కలఁడు. ఆతఁడును నన్నతో సమానముగఁ బితౌర్జితమును వాటా పంచుకొనెను. అన్నదమ్ములు విడిపోయిన కొంతకాలమునకే సత్యమూర్తి చెడు సహవాసములు జేయ మొదలుపెట్టెను. మద్యపానాది దురభ్యాసముల నారకు లెస్సగ నలవాటు చేసి కొనెను. దురదృష్టవశముచే నాతని యాస్తియంతయు గర్హు రమువలె హరించెను. సోదరునియందలి ప్రేమచే సుమాపతి

యాతని భోజనాదికమునకు సరిపడునంత భూమి నుచితముగ నొసంగెను. దానివలననే యాతఁడు దనసంసారమును బోషించుకొనుచునుండెను.

అప్పటికి విరోచామహా సంగ్రామము ముగిసినకొన్ని వత్సరములయ్యెను. యుద్ధపుదినములలో బ్రతివస్తువునకును ధరపెచ్చెను. ఉమాపతికి భూములపై వచ్చునాదాయము మిబ్బడి యయ్యెను. ఖర్చుమూడింత లయ్యెను. ఆహెచ్చు ధరలలోననే యాతఁడేలూరునఁగల యొకన్యాయవాది పుత్రునకు పద్మిని నిచ్చి మహావైభవముగఁ బెండ్లిచేసెను. పెండ్లి కేలూరంతయు వసంతవాడవచ్చెను. ఆ వచ్చినవారిలోఁబని లేక దిరుగువారు మొదలు జిల్లాయధికారులవరకును గలరు. ఉమాపతి పెండ్లివారిలో నందఱకును బ్రత్యేకముగ శ్రద్ధ వహించి యే లోటును రాకుండఁగ సదుపాయములొనర్చెను. ఎల్లరును పెండ్లి మహావైభవముగఁజరిగినదని వేనూళ్ళఁబొగడిరి. అల్లుడగు మోహనునితో సత్యమూర్తి మిగుల స్నేహముగ మెలఁగెను. పెండ్లిదినములలో వారిరువును స్నేహితులైరి.

వివాహమైన కొద్దిసంవత్సరములకే పద్మినియత్తవారింటికంపఁబడెను. ఆవలమూడునెలలకేతిరిగిపండుగకు వసంత వాడ వచ్చెను. తిరిగి యామె ఏలూరుపోలేదు.

రాబడి హెచ్చుగ నున్నదినములలో నుమాపతి యల్లుని కట్నమును గూర్చియోజింపలేదు. యుద్ధము ముగియు ననఁగా

ధన్యజీవి

నాతఁడు వసంతవాడలో హెచ్చుధరకు మాగానిభూమి నలు
బది యొకరములను ఋణముచేసి విలిచెను. కోననీమలోనాతని
కున్నభూమి నెమ్మదిగ నమ్మి యాఋణమును దీర్చవలెనని
యాతఁడు తలఁచెను. దైవము వేఱువిధముగ నూహించెను.
హెచ్చుధర కాతఁడు కొనుటయే జరిగినదిగాని యమ్ముట
జరుగలేదు. యుద్ధము ముగియుట తోడనే క్రమక్రమముగ
వన్నివస్తువులకును ధరలుతగ్గిపోయెను. పొలముల ధరలుసగము
వకు సగముతగ్గెను. కొందుమని ధైర్యముచేసి ముందునకు
వచ్చువారు లేకుండిరి. ఉమాపతి యూహించిన విధముగ
జరుగలేదు. తెచ్చినఋణము హెచ్చు వడ్డీలపైనుండెను. అది
యు నాయూరనే యొకరివద్ద తనకు గావలసిన నెనుబదివేలును
షత్రమువ్రాసి తెచ్చెను. దినదినమును వా రాతనిని తొందర
పెట్టుచుండిరి. పెద్దకుమారుఁడు పట్నమునఁ జమవుచుండెను.
నెలనెలనాతనికి నూటయేబది రూప్యములు పంపవలసినచ్చు
చుండెను. ఇంటనన్నసత్రము సాగుచునే యుండెను.
నడుచునడుచు నల్లునికడనుండి పదివేలరూకలకొక నిష్ఠు
బవులేఖ వచ్చుచునే యుండెను. నాటిరాత్రి పద్మిని
మనస్సున కావేదనఁ గలిగించిన లేఖ యాతఁడు వ్రాసిన
తుదిలేఖ. అందాతఁడు పదివేల రూప్యముల నొసంగ
నిచో, అందుచు మూఁడుమాసములలో నీయనిచో, బద్మినిని
వీడుటకు సిద్ధముగనుంటినని స్పష్టపఱచెను. ఇది

యుమాపతికిని భార్యకును మిగుల బాధకలిగించెను. రాధమ్మ పగలంతయు నేవిధముగనైన నల్లునియలుక దీర్చు డని భర్తను వేడెను. ఉమాపతి ఏ ధర్మకై నను భూములను దెగనమ్మి యల్లునియొక్కయు, పుత్రముపై నప్పిచ్చిన గ్రామములోని నూరయ్యగారి యొక్కయు బాకీని తీర్చడలఁ చితిసనియు, నొక్కరును గొనువారులేరనియుఁ దెలియఁ జెప్పెను. భర్తకడనుండవలసిన కొమార్తెపుట్టినంట నున్నందు ల కుమాపతి లోలోనఁ గుములుచుండెను. రాధమ్మ మగని యావేదనను గ్రహించియు, నిరుగు పొరుగువారును, బంధు వులును నాడుమాటలను భరింపలేకయు నాతనిఁదొందర పెట్ట సాగెను.

అల్లుని కట్నపు దూకలకై తామాందోళనఁ జెందు చున్నట్లు పుత్రిక యెఱింగిన వ్యధపడునని వారికిఁదెలియును. తత్కారణముగ యభేచ్ఛముగఁ గర్తవ్యమును జర్పించుకొను టకైనను వారి కవకాశములేకుండెను. ఆనాఁడల్లుడు వ్రాసిన యుత్తరమును గూర్చి యుమాపతి భార్యకుఁ దెల్పెను. మంచి దినములు వచ్చువఱకు నూరకుండుటఁదప్ప తానేమియుఁ జేయఁజాలనని యాతఁడు చెప్పలేక చెప్పలేక భార్యతో ననెను. ఆ మాటకు రాధమ్మ క్రుంగిపోయి కొమార్తె కాపు రము కుడుటబడవేయుట కేదైన నుపాయాంతర మూహింపు డని వేడకొనెను. ఉమాపతి దీర్ఘలోచన మొనర్చి భార్యతోఁ

దనకు భగవంతుడేదైన దారిజూంచినదప్పు నప్పటి స్థితిలో యల్లున కీయవలసిన పదివేలుకాని, సూరయ్యగారి యెనుబది వేలుకాని తా నీయజాలనని పలికెను. తానొనర్చిన యవి వేకపు గార్యమునకై యే పాపమెఱుంగని తనూజ బలి కావలసి వచ్చుచున్నందుల కాతడు మిగుల విచారమును వెలిపుచ్చెను. తుదకు రాధమ్మ మగనితో నల్లునిపేర నాతని కీయవలసిన ధనమునకై యొక కొన్నిదినము లోషికఫట్టవలసినదిగఁ గోరుచు నుత్తరము వ్రాముడని పలికెను. ఉమాపతి తా నావర కనేకయుత్తరములట్టివి వ్రాసియుంటిననియు, వాని వలన నాతని మనసునఁ గోధము పెఱుగుటయేకాని ప్రయోజన ముండదనియువచించెను. ఒకింతసేపాగి యాతడుభార్యతో ఏలూరు తా నేగి యల్లునిఁ గలిసికొని పరిసితులఁ జెప్పి మఱి కొన్నిమాసములు కాలవ్యవధిని గోరి వత్తునని వచించెను. రాధమ్మ పెనిమిటి మాటల కంగీకారమును దెల్పెను. ఏమైనను ఆ పగలంతయు భార్యాభర్తలు మిగుల విచారముతోడనే గడపిరి.

పద్మిని పగలంతయుఁ దలిదండ్రులు తనభర్త వ్రాసిన లేఖపైఁ బొందుచున్న యావేదనను గ్రహించెను. తండ్రికడ నుండి నాథుడు వ్రాసిన జాబును దీసికొనిచూచు ధైర్యమును వహింపజాలకపోయెను. అందలి విషయములు దన కెఱింగింపుడని జనకుని అడుగుటకుఁ గూడ వెనుకాడెను. రాధమ్మపుత్రిక

తెడ నల్లుడువాసిన జాబునుగూర్చిన ప్రసక్తియే తీసికొని
 రాలేదు. తన కా లేఖయందలి విషయములు తెలియనీయ
 రాదనియే తలిదండ్రు లూహించిరను నంశమును బద్ధిని
 గ్రహించెను. తలిదండ్రులు లేఖయందలి యంశమును దాచు
 చున్నందుల కామె మనస్సు పరిపరివిధములఁ బోయెను. పగ
 లంతయుఁ బిచ్చి యెత్తినదానివలెఁ గొంతసేపింటఁ దిరుగాడెను.
 ఒకింతసేపు ఇంటికి వెనుకవైపుననున్న గొడ్లసావడిలోని కేగి
 యుట నుండెను. మఱికొంత కాల మాంధ్రగ్రంథముల పుటలు
 చిరుగవైచెను. చిన్నతమ్మునితోఁ గొన్నిగంటలు గడపెను.
 ఏదిచేయుచున్నను మనస్సుమాత్రము లేఖలోని విషయము
 లేవిమైయుండునాయని యూహించుచునే యుండెను. మనస్సు
 వకు వ్యధకలిగినపుడు కాలము యథారీతిని సాగదు. షష్ఠును
 రాత్రులును దీర్ఘములై తోచును. నిత్యమును నిమేషముల
 వలెఁ గడచు గంటలు దినములట్లు తోచును. దినములు
 మాసములవలెను, మాసములు వత్సరములవలెను నగును.
 ఇంతయేల సర్వమును సుదీర్ఘమై కాన్పించును. అది ప్రకృతి
 లోనున్న సహజగుణము. బాధనందుచున్న వ్యక్తి సుఖమయ
 వితమును గడపుచున్న వారిని గాంచి యాశ్చర్యమందును.
 తాను మాత్రమట్టి దైన్యస్థితియందుండుటకు హేతు వేమై
 యుండునాయని తర్కించును. తన వేదనలోఁ బాలుపంచు
 తోనువార్చికై పెదకును. ఇట్టిస్థితిని పద్ధిని వహించుచుండెను.

ఎట్టకేల కారాత్రి యెల్లరను నిదురించుచున్న సమయమున
భర్తవాసిన జాబును జూచి పిదపదనకర్తవ్యమును నిర్ణయించు
కొనఁదలంచెను. రాత్రికై నిరీక్షించి నిరీక్షించి తలిదండ్రులు
నిద్రించుచున్న సమయమున పఱపు కింద నున్న లేఖను దీసి
చదివెను. తనపై నే నేరమును భర్తమోపకుండుటకు సంతస
మును పదివేల రూప్యములొసంగనిచో దన్నువీడుదునని
ప్రాయుటచే విచారమును నొక్కసారిగనామెచుగలఁతపెట్టెను.

తండ్రికడ పదివేలరూపాయలను భర్తదీసికొనదలంచి
నందులకు పద్మిని బాధపడలేదు. రూకలొసంగనిచో నేపాప
మెఱుగని తన్నేల ఆతఁడు పరిత్యజించవలెను? బాల్యమున
దానుబదివిన సంస్కృతగ్రంథములలో భార్యాభర్తలసంబంధము
బహుజన్మలపుణ్యఫలముచే గూర్చబడినదియును, జన్మ
జన్మాంతరములవఱకు నెడతెగనిదై యుండునదియును నని
జెప్పబడినదికదా ! యిప్పుడేల అదియంత తేలికగ బరిత్యజింప
బడవలెను? ఒకింత తప్పునకింత కఠిన దండన మొనర్చుట ఏమంత
యొక్కమైనపని? ఇదికూడదని ఎవరును సలహానిచ్చువాడు
లేరా! అందఱకు విదియే యొక్కమనిచోచెనేమో! తనమన
మున నున్న వేదన యున్నగదా ఇతరులు దీనికై యింతగ
నాలోచించునది. మూఁడుసంవత్సరములనుండియుఁదానైన నొ
లేఖను భర్తకు ప్రాయశఃలేదేమి? ప్రాయశఃపోవుటయు ఆయ
నను యమాభిక్షవేడకపోవుటయు దప్పగునేమో! ఆలేఖయైన

నాయనమాత్రము తనకేల వ్రాయరాదు. ఇట్లాక టాకటిగ నానిశీధమున భానావరంపరలుప్పతిల్లి పద్మిని వృషయమును సంక్షుభితతరంగములు పారావారమునువలెగలఁ తపెట్టెను.

గోడగడియార మొకగంటకొట్టి యూరకుండెను. పద్మిని మెల్లగఁ దనవెట్టిలోనున్న కలమును గాగితమును దీసెను. ధైర్యము చేసి నాథునకు లేఖ్రవా యవలయననియే సంకల్పించెను. కాగితమును జేలేబట్టుకొని తిరిగి యోచనకుఁ గడంగెను. భర్తకడ నామెయున్నది. మూడు మాసములు మాత్రమే. ఆ మూడు మాసములలో నామె యెన్నడును దానై భర్తతో మాటలాడి యెఱుంగదు. మాటలాడ గూడ దని యామెతలంపుగాదు. భారతీయ సంస్కృతిని దాచివెట్టిన గీర్వాణ, భాషాపరిచయము భర్త నామెకు దేవునిగ గన్పించఁ జేసెను. అత్రమామల సేవయు భర్తృచరణసేవయు నామె జీవితమున ననుష్ఠింప వలసిన యుత్తమ కార్యములుగ నామె యెంచుకొనెను. కనుకనే యామె యత్తింట నున్నదినములలోఁ బల్లెత్తి భర్త నొకసాఁద్రెయైన బలుకఁచు సాహసమును జేయ లేదు. కొలది దినములు మాత్రమే యుండుటచే నామె యత్త వారింట నన్యగృహమున మెలగిసెట్లేయుండెను. అత్ర మామల తోడను, ఆడుబిడ్డలతోడను మఱిదులతోడను, దుదకు భర్తతోడను గలుగవలసినంత చనవు గలుగలేదు.

అయిల్లు తనదేయనుట నామె యెఱింగియున్నను మనసు మాత్రమాయూహకుఁ దగినట్లుగ నుండజాలక పోయెను. పతి యింటికిగిన క్రొత్తదినములలోఁ బడుచులకు సర్వమును గ్రొత్తగనే యుండును. పుట్టినింటి యాచారములకును, నచ్చటి వానికిని భేదమేర్పడును. తామై ఏ కార్యమునను జోక్యము కల్పించుకొనుట కవకాశముండదు. ప్రయత్నించి, సాహస మలవడఁ జేసికొని యేపనియందైనను వ్రేలుపెట్టఁదలంచిన నత్తయో, మామయో యడ్డుపెట్టును! భార్యకాపురమునకు వచ్చిన తొలిదినములలో దనకుఁగల ప్రేమను వెల్లడించుటకు భర్తయుఁ గొంకును. తలిదండ్రులఁజూచియో, లేక నూతన ముగఁ దనకుఁ గలుగుచున్న యనుభూతి నుపలక్షించియో, యాతఁడును బ్రియురాలిపైఁ దనకుఁగల ప్రేమాధిక్యతను బహిరంగము జేయుటకు సాహసింపఁడు! ఈస్థితియే పద్మినీ మోహనులప్రథమసమావేశపుదినములలో నేర్పడెను. ఐనచోదా నెట్లు భర్తకు లేఖ వ్రాయఁగలదు! వ్రాయకయున్నచో దన పుట్టినింటివారిపై నాయనకు గోపమధికమగునేమో! ఒకవేళ సాహసముచేసి లేఖవ్రాయుట చేతనే మోహనుడు తనను వేఱుగ నర్థముచేసికొనునేమో! కాగితమును గలమును జేత బట్టుకొనిన పిమ్మట నిట్లాకటాకటిగ నూహలు జనింపసాగెను. తుదకామె తనపై భర్తకు గోపములేని యపుడు జాబువాసి నంతమాత్రమున గోపమువహింపఁ జాలడని నిర్ణయము చేసి

కొనెను. తా నత్తుంటున్న దినములలో మోహనునిపక్వ
 తిసామ్యముగనున్నటులే పద్మిని యూహించెను. తనతోనొక్క
 మాటైన దనయత్తమామ లీయవలసిన కట్టుపు సొమ్మును
 గూర్చి మాటలాడలేదు. విశేషించి యొకటిరెండు సారులు
 తనతండ్రిని గురించి యత్తమభావమునే మాటల సందర్భమున
 వెల్లడిచేసెను. ఐన నిక లేఖ వ్రాయుటకేల సందేహింపవలెనని
 మొఱపువలె నొకభావము వచ్చి యామె నాశ్రయించెను.
 అంతలోననే యొకింత కాలమూరకుండి పరిస్థితులనుగమనించుట
 యత్తమనుని తద్వ్యతిరిక్తభావమొకటి పొడుచుకొనివచ్చెను
 అప్పటికి రెండుగంటలు దాటినది. లేఖ వ్రాయదలచిన
 వెంటనే వ్రాసిముగింపవలెను. లేదా! యాదినమునకు వ్రాయుట
 మానవలెను. గృహకృత్యములు నిర్వహించుటకు రాధమ్మ
 నిత్యమును దెల్ల వారు జాముననే లేచువలవాటు గలది. ఆమె
 మేల్కొనిన పక్షమున, బద్మిని నిశయంతయు మేల్కొని
 యుండుటయు నాందోళన ముడుటయు, దెలిసికొనును. ఇప్పటి
 తరకును తలిదండ్రులకు బద్మిని మనస్సులో నేమున్నదియో
 తెలియదు. అత్తయింటి కేగ కుంటినిగదా యనిపద్మిని
 విచారించుటలేదని వారు తలంచుచుండిరి. ఇప్పుడామెమేల్కొని
 యుండుటను దల్లి చూచినచో వారిమనసులకు వేదనకల్గును.
 కాన లేఖ వ్రాయదలచిన వెంటనే వ్రాయ ప్రారంభింప
 వలెను. లేదానాటికా ప్రయత్నము మానవలెను. ఎన్ని

ప్రతికూల, అనుకూలభావములు మనస్సులో సంకులసమరము. సాగించుచున్నను బద్ధిని లేఖవ్రాయుటకే నిర్ణయము చేసెను. ప్రథమమున లేఖనెట్లు ప్రారంభింపవలయును ? ఏమని సంబోధింపవలయును ! ఏయే విషయములు లేఖలో స్పష్టము చేయవలెను ? ఇవి ముందుగ నిర్ణయ మొనర్చుకొనుట యుత్తమమని యామెకుఁ దోచెను. ముందుగఁ గొన్ని సంబోధనలు భర్తనుగూర్చి వ్రాసెను. అందొక్కటియు నామె మనస్సునకు నచ్చలేదు. వాని నెల్లఁ బూర్వపక్షము చేసెను. వేతొక కొన్ని వ్రాసెను. వానిని గొట్టివేసెను. మఱికొన్ని లిఖించెను. అవియును నాగలేదు. ఇట్లు పలుమారు లామె వ్రాయుటలు, కొట్టివేయుటలు జరిగెను. తుదకొక సంబోధన నామె కొట్టివేయక యుంచెను. ఆపిమ్మట నప్రమత్తతతోఁ దాను వ్రాయఁదలఁచుకొనిన యంశములనొకటొకటిగ వ్రాయనారంభించెను. నడుమనడుమనందును కొట్టివేతలు వచ్చుచునేయుండెను. ఒక్కొక్క వాక్యము వ్రాసి యొకింతసేపు దానిని జదువుటతో నామె కాలహరణ మొనర్చుచుండెను. వ్రాసిన వాక్యమెల్ల నామె మనస్సునకు వచ్చిననే వేతొకవాక్యము ప్రారంభించుచుండెను. పుట్టినింటినుండి తనకడకే తెంతునని వ్రాయుటకామె మనస్సు సంకోచించెను. ఆ భావమును వ్యక్తపఱచినచో నాతఁ డేమనుకొనునో ! పుట్టినయింటఁ దాను బాధపడుచున్నట్లుతఁడు భావించునేమో ! తా నా విషయమును వ్రాయకున్న

నిక లేఖవాసి ప్రయోజనమేమి? ఈ యంశమును వ్రాయకున్నమాత్రమున నాతడు తా నత్తింటి కేతెంచుటకుఁ దొందరపడుచున్నట్లు లేఖవలన నెఱుంగలేడా? ఇది యామె కొక పరీక్షాంశమయ్యెను. ఎట్టకేల కెట్లో యా విషయమును గూడ వ్రాసెను. తాను దలంచినవిధమున లేఖ వ్రాయుట పూర్తియయ్యెను. చాలసారులు లేఖను జదువుకొనెను. చదివినపుడెల్ల భాషయో భావమో దిద్దబడుచునే యుండెను. తిరిగి గడియారము మూడుగంటలు కొట్టెను. అపుడామె తుదిసారిగ లేఖ నిట్లు చదువుకొనెను.

“ప్రాణేశ్వరా!

హృత్పూర్వకప్రణామములు.

ఈ లేఖను జూచుటతోడనే తామొక యపూర్వానుభూతినందుదురని నేనెఱుంగుదును. నేను దమకడనున్న స్వల్ప కాలములోనే తమ యున్నతగుణగణముల నూహించుకొను భాగ్యమునకు నోచుకొంటిని. నే నిటుకేతెంచినప్పటినుండియు లేఖమూలమునఁ దమ క్షేమాదికము నెప్పటికప్పుడు తెలిసికొన దలచుచునేయుంటిని. కాని నాకు ధైర్యము చాలలేదు. నిరంతరవిద్వ్యావ్యాసంగమున నుండు మీ మనస్సును అనుభవములేని నావ్రాతలవైపునకుఁ ద్రిప్పటకూడ నుచితము కాదేమో యనియు నిన్నినాళ్లు సంశయించితిని. ఎట్టకేలకు నా మనో

భావములు మీకుఁ దెలుపుటకు భగవంతుఁడు సాహస మొసంగినాఁడు. అన్యథా భావింపక ప్రేమపూరిత భావముతో నీ లేఖను జమవవేడుచున్నాను.

తాము నిన్న మా నాయనగారికి వ్రాసిన లేఖ నేఁ డిటకుఁ జేసినది. అందలి సంగతులు నాకవగతమైనవి. నాయన గారు మీ కీయ నొడంబడిన కట్నపు రూకల నొసంగుటకై విశ్వప్రయత్నము చేయుచున్నారు. కాలము తోడురాకుండు టచేఁ గాలహరణము జరుగుచున్నది. అనతికాలముననే వారు తమ వాగ్దానమును జెల్లించుకొనఁగలరు. నాపైనను మా కుటుంబముపైనను దమరు దయఁజూపి కొంత వ్యవధి నీయ వేడుచున్నాను. నాయనగారిపుడు చాల చిక్కులలోనున్నారు. ఋణము లొసంగినవారు ఒత్తిడిచేయుచున్నారు. మా తమ్ము నకు నెలకు నూటయేబదిరూపాయలు ఖర్చులకై పంపవలసి వచ్చుచున్నది. మాకున్నభూములు విక్రయించి ఋణములను దీర్పఁజూచుచున్నారు. ఒక్కరును భూమి కొందుమని యనుట లేదు. ఈ నడుమ గాలివానకు గొడ్లసావడి కూలి నాలుగు జతలబండియెట్లు, రెండు ఆవులును మరణించినవి. పశువులు నష్టమగుట నాయనగారికి చాల బాధ గలిగించి నది. మా తమ్ము డీ నడుమ సన్నిపాత జ్వరముచేఁ గొన్ని నెలలు బాధపడినాఁడు. భగవత్కృపవలన నిపు డిపుడే కోలుకొనుచున్నాడు. రైతులకు నాయనగారు పెట్టిన పెట్టుబడి

ధనము ఈ సంవత్సరముపంట తక్కువ పండుటచే నీయలేమనుచున్నారు. మెఱకచేనున వేసిన బత్తాయితోటలో చెట్లు సగమునకు సగము గాలివానకుఁ గూలినవి. ఇట్లు అనేకవిదములుగా నీ సంవత్సరము మాకు చాలనష్టము గలిగించుచున్నది. రావలసిన బాకీలు రైతులనుండి వచ్చుటలేదు. ఈయవలసిన వారి యొత్తిడి దినదినమును నెక్కువ యగుచున్నది. ఈ పరిస్థితులలో నాయనగారొకింత ధైర్యమును వీడినట్లు కనిపించుచున్నారు. వారియందు పూర్వమున్న యుత్సాహముగాని, యారోగ్యముగాని కనుపట్టుటలేదు. కాన నాయందును మా కటుంబమునందును కరుణఁజూపి యీ కష్టసమయములో నాయనగారి యండనిలిచి తగు సలహానొసంగి మమ్ముద్ధరింప వేడుచున్నాను. మీ రుద్యోగమునకై ప్రయతించుచున్నటుల విని యానందించితిని. అనతికాలముననే మీకాపదవిలభించినదని వినుట కుత్సాహముతో నున్నాను. మామగారును, అత్తగారును ఔషధముగ నున్నారని తలఁతును. మీ సోదరి వసుంధరయు తమ్ముడు కృష్ణుడును పాఠశాలకు వెళ్లుచున్నారని తలఁచుచున్నాను. ఇప్పటికేలేఖ దీర్ఘమైనది, నాయనగారు తమ కీయవలసిన పైకెమునుద్వరలో నిచ్చునట్లు నాశక్తివంచన లేక ప్రయత్నముజేయుదును. తామొకపరి యిటకేతెంచి నాయనగారికి ధైర్యముచెప్పి వ్యవహారములు సర్దుబాటగు నట్లునర్ప సాయముజేయఁడని మఱియొకసారి వినయముతోఁ

బ్రాహ్మించుచున్నాను. సాహసించి తమకీలేఖ వ్రాసినందులకు మన్నింపుడు. మీదర్శనమునకై ఎదురు చూచుచుండును.

ఇట్లు, మీయర్థాంగి.

పద్మిని.

పద్మిని లేఖను జదువుకొని భద్రముగ మడచి పఱువు క్రింద దాచెను. గోడగడియారము నాల్గు గంటలు కొట్టెను. పద్మిని తనమంచముకడకేగి పరుండి దుప్పటిముసుగుపెట్టెను.

రాధమ్మగారు నిద్రలేచుటయు, పద్మిని పరుండుటయు నొకింత భేదముగ జరిగెను. కాల్యములను దీర్చుకొని రాధమ్మ మజ్జిగఁజలుకుట కారంభించెను. రాత్రియంతయు సరిగ నిద్దుర పట్టక యుమాపతియు నెప్పటికన్న ముందుగనేలేచి పొలము నకుఁ బోయెను.

చూచుచుండగనే సహస్రకిరణుండు తనరాగమును జగ మెల్లడ వ్యాపింపఁజేయసాగెను. పాలేరువచ్చి యుమాపతి యింటగేదెలను, ఆవులను బాలుపితికి వేర్వేరుగ నింటిలో రాధమ్మగారిని కేకవైచి పాలనొసంగెను. పశువుల కొట్టమును బాగుచేసి వానినన్నింటిని నీవలఁగట్టి జనపకట్టె ఎండుగడ్డియు వైచిరి. లేగదూడలు తమతల్లులకడఁ బాలు ద్రావి వీధులలో గంతులు వేయసాగెను. వీధియరుగులపై గూరుచుండి రైతులు ముఖప్రత్యోశనము జేయసాగిరి. నడుమ నడుమ నారు

లోకవృత్తముల నేకరువు పెట్టుచుండిరి. ఉమాపతి యింటికి పసిల్లల కావుపాలకై నలుగురైచుగురు వచ్చి చెంబులు నిండుగఁ బోయించుకొని పోయిరి. తెల్లవారు జామున నే తోటకు పోయినపాలేరు వంకాయలు, పచ్చిమిరపకాయలును భోసి తెచ్చి యింటిలో నొసంగెను.

కొంచెము ప్రొద్దెక్కును. రాధమ్మవచ్చి కుమార్తెను నిద్దుర లేపెను. పద్మినిక ండ్లబారి యుండెను. వెంటనేయామె ముఖప్రత్యక్షన మాచరించి కాలకృత్యములు నిర్వర్తించుకొని తమ్ములను లేచి మొగములు కడిగించి చల్దియన్నములు పెట్టుటకై వంటయింటఁ బ్రవేశించెను.

౨

పూర్వమొకప్పుడు రెడ్డిరాజులుపరిపాలనఁజేసిన హేలాపురమునకు నేడేలూరని నామ మేర్పడెను. పూర్వపురాజుల యశస్సును జాటుచు నటనట నేటికిని శిథిల చిహ్నములు గానబడుచుండును. ఏలూరు చాళుక్యులు పరిపాలనఁజేసిన హేగిత్తేత్రమున కనతిదూరమున నున్నది. ఒకానొక కాలమున నాంధ్రుల యశోవల్లరిని దిగంతములలోఁ బ్రాకించిన వేరుప్రభాతు లీ ప్రదేశముకూడ బంచుకొన్నది.

ఏలూరున పవరుపేట నూతనముగ నేర్పాటు కావింపఁబడినది. ఆ పేటలో లాయర్లు, ఉద్యోగస్థులు మొదలగువారనేకులు నవీనపద్ధతిని గృహనిర్మాణమొనర్చుకొని యున్నారు. పురపాలకసంఘమువారిచే నటు కొక 'పార్కు' నిర్మింపఁబడి యున్నది. దాని కనతిమూరముననే యుమాపతి వియ్యాలవారి గృహముకలదు. ఉమాపతి వియ్యంకుని పేరుసుందరరావుగారు. ఏలూరులో నాయక పేరొందిన 'లాయరు.' నెలకు వేయి రూప్యములకుబైగా రాబడివచ్చును. ఎప్పుడును వచ్చుచు బోవుచునుండు 'పార్టీ' లతో వారియిల్లు కిటకిట లాడుచుండును. ఆయన మోమోటము లేనివాడని కొందఱును, లోభియని కొందఱును బలుకుచుందురు. ఆజ్ఞించుటలో నారి తేరినవాడు. వ్యయమొనర్చుపట్టుల నతి జాగరూకత వహించువాడు. తాను సంపాదించిన ధనమంతయు 'నింపీరియల్ బ్యాంకు' నందు నిక్షిప్తమొనర్చెను. తోడి న్యాయవాదులారని లోభత్వమున కపుడపుడు వేళాకోళములు చేయుచుందురు. "ఎగతాళిచేసినవా రెవ్వరును నాకొక రూకనూరక నీయరు. అనవసరపు డంబములకుఁబోయి నా సంసారమును బాడుచేసికొనమందురా? భోగము లనుభవింతుకుఁగూడ నవధియుండవలెను." అని వారికి సమాధానము చెప్పును. మఱి యొకప్పుడు చనవుగలవా రాయనతో "సుందరరావుగారూ! మీ క్రొత్తకారెప్పుడు వచ్చును?

తెప్పించుచుంటిరిగదా!” యని హాస్యములాడగా నాయన వారితో “అనుభవము తక్కువచే నట్లనుచున్నారు కాని ఎట్టివారు మోక్షియును గొనవలెను? లక్షల ద్రవ్యమైనను ఖర్చుచేయుట మొదలుపెట్టిన నంతకాల మాగును? మీసిద్ధాంతములకును నాయభిప్రాయములకును హస్తమశకాంతరము గలదు. మీరు దానధర్మములు చేయవలెనందురు. నేనుచేయరాదందును. బీదసాదలకు దానధర్మము లొనర్చుచు గొండలు దాము పుణ్యమును సంపాదించుకొనుచున్నామని సంతసించుచుందురు. అది నాదృష్టిలో మంచి పనికాదు. ప్రతిమానవుడును పనిచేయుచునే యుండవలెను. అది తన విద్యుక్తధర్మ నిర్వహణమని తలంపవలెను. శరీరము నాయాసపెట్టక యూరక నితరులకడనుండి ధనమునపేక్షించుట సజ్జన లక్షణముకాదు. ధనమార్జించుటలోని కష్టము అరణపరులెఱుగుదురు. పూర్వులు సంపాదించిన యాస్తిపై జీవించువారికి విత్తమువిలువ తెలియదు. యథేచ్ఛముగ ఖర్చు పెట్టుదురు. అంతులేని భోగములనుభవించుచుందురు. కదలిన మెదలిన నౌకరులు, వాహనములు గావలసియుండును. దేహ దార్ధ్యములేక కదల మెదల లేనివారికి సేవకులును, వాహనములును గావలెనుగాని భగవంతుడొసంగిన యవయవములు సరిగనుండగా నివి యేలకావలెను? విలువగల దుస్తులను ధరించుటలేదనియు, కోర్టునకు బోవుటకు నాకొక్క టేకోటున్న

దనియు మీలో మీరు గుసగుసలాడుటకూడ నాచెవుల
కెక్కనిదికాదు. వస్త్రధారణము మానరక్షణమునకుఁగాని
కేవలమందమునకై కాదుగదా! మన పూర్వులు కష్టపడి
నూలువడికి నేసికొని కట్టుకొనుటలో నిహపరసాధనములు
రెండును నిమిషియున్నవి. గాంధీమహాత్ముని సిద్ధాంతములలో
సేవస్త్రవిధానము నామనస్సునకు నచ్చినది. అపుడపుడుమీరు
నేను అక్షలధికారియైయుండియుఁ గోర్తునకు నడచియే వెళ్లు
ననియు, ముగ్గురుగుమాస్తాలకుఁబనియుండఁగానొక్కనినే నియ
మించితి ననియుఁగూడ జెప్పుకొనుచుందురు. నడచివెళ్ళుటలో
ననేకోపయోగములున్నవి. శరీరమారోగ్యముగ నుండును.
మార్గమున ననేకమందితో మాటలాడుచుఁబోవచ్చును. వారి
వలనవిశేషాంశములనెట్లుగవచ్చును. వారితో స్నేహమేర్పడుట
కవకాశముండును. ఎప్పుడైనను వారిస్నేహము మనవృత్తినభి
వృద్ధిపరచుట కవకాశము కలిగించవచ్చును. మఱియు నిరా
డంబరజీవితమును గడపినవారమగుదుము. ఇకపవలు, నేను
గోర్తులో పనిచేసినపిమ్మట రాత్రిపడునొకండు గంటలవఱకు
నుఅవసరమైన కాగితములను జూచుటకు వినియోగింతును.
పనికలిగిన తెల్లవారుజామున లేచిమఱలకార్యవ్యగ్రుండనగుదును.
ఇట్లుభగవంతుఁడారోగ్యమొసఁగి నపుడే యొడలువంచి పని
చేయుటకుఁ బూనుకొనవలెను. అనవసరముగఁ బేర్చుప్రతిష్ఠలకై
పదిమంది గుమాస్తాలనుంచిన ప్రయోజనమేమి? తఱచుచున్న

వారందరును నాకుమారుడు మోహనుని వివాహమైనపుడు 'లాయర్లు' అధమమొక తేనీటివిందైన నొసంగలేదని హేళన చేయుచుందురు. ఇదిచాల హాస్యాస్పదమైన కోరిక. విందులు, తేనీటివిందులును మనలో మనమేకదాచేసికొనునది. మనలో తేనీరును అల్పాహారములును దిననివారుండరు. అట్టిచో వారినిదీసికొనివచ్చి విందులొసంగుటలో నర్థమేమికలదు? అందఱును బిలిచినచో వారికిసగౌరవముగ తాతిథ్యమొసంగి పంపవలెను. ఆగజబిజి సమయములో నిట్టివి ఏర్పాటుచేసి గౌరవభంగముకలిగించితిమని ఎల్లరచేమాటపడుటకంటెనూరకొనుట శ్రేయోదాయకము." ఇట్లు సుందరరావుగారు తఱచు తోటి న్యాయవాదులతో వాదించుచుండను, ఎల్లరును ఆయన నొకవిచిత్రవ్యక్తియని యెన్నుచుందురు. ఆయనది వితండవాదమనికొందఱుతలెత్తురు. లోభియందురు. గడుసువాడందురు. ఏమన్న ఆయన లెక్కచేయడు. కోర్టులో ఆయనకు బదులు చెప్పటకు ధర్మశాస్త్రాంశములలో ఆయనకుగల ప్రతిభకు నెల్లఱును సద్దైర్యమును నాశ్చర్యమును వహింతురు.

అదిన మాదివారము. సుందరరావుగారిగృహము పూర్తి అతో త్రొక్కిసలాడుచుండెను. గంభీరమూర్తియైన యనేకవిషయములు వారితోఁ బ్రసంగించుచుండెను. క్రిందటి దినముననే యొకదావా సుందరరావుగారికి వ్యతిరేకముగఁ దీర్పు చెప్పబడెను. అందు తాను వాదించిన ధర్మ

శాస్త్రాంశములు “జఙ్ఘీ”కి అర్థము కాలేదనియు, అప్పీలులోఁ దనకుతప్పక జయమగుననియు నచటఁగల ‘పార్టీ’ కాలడు నచ్చజెప్పుచుండెను. క్రమముగ భోజనపువేళ యగుసరికెల్లరు నటనుండివెళ్ళిపోయిరి. సుమారు పదునొకొండు గంటలు దాటి నది. ఆ సమయమున నుమాపతి చేత నొకతోలుసంచి ఖచ్చు కొని వారిగృహమునఁ బ్రవేశించెను. సుందరరావుగా రాయ నను జూచుటయే తడువుగ లోనికేగెను. ఉమాపతియదిగాంచి ఖిన్నుడై యచటనున్న యొకబల్లపైఁ గూలబడెను. ఒకింత తడవునకు సుందరరావుగారి భార్య సుందరమ్మగా రేతెంచి యుమాపతివైపునకుదృష్టిసారించిరి. అపుడుమాపతియూమెతో

ఉమా—అక్కగారూ ! అందఱును కుశలముగ నున్నారా ?

సుంద—ఆ, కుశలమునకేమిలోటు. మీసంబంధమేనాఁడు చేసి కొంటిమోతనాటినుండియే! మాకుకావలసినంతకుశలము.

ఉమా—అక్కగారూ ! ఏవైన పొరపాట్లున్న సర్దుకొనవలయునుగాని ఇట్లు...

సుంద—ఎట్లు ? అప్పుడే మిమ్ముల నేమియో దూషించినట్లు చెప్పుచున్నారే ! మీరేమిచేసినను నోరుమూసికొనియూర కున్న మామంచియు మర్యాదయు దక్కును. లేకున్న మేము గయ్యాళివారమగుదుము. అంతియేగదా ! మాటలు నేర్పియుండవలెను.

శిమా—అక్కగారూ! ఏల అట్లుతోందరపడియెవరు? మీము మీకు కావలసినవారమే కాని అన్యులము కాముగదా!

సుంద—కావలసినవారు కనుకనే మాకష్టసుఖములతో నిమిత్తములేకుండగ నత్తవారియింటికి బంపకకొమార్తను ఇంటనుంచుకొన్నారు. ఎదిగినపిల్ల. ఎవరైనను నవ్వుదురని యైనదలంపరై తిరి! మీరుకాబట్టి యట్లుధైర్యము వహించి యాడు పిల్లనట్లంట నిడుకొన్నారుకాని ఎవరట్టిసాహసము జేయగలరు?

శిమా—బావగారిపేర నేనెన్నిమారు లుత్తరమువ్రాసినను బిల్లను తీసికొనిరండని సమాధానము వ్రాయకపోయిరి. మోహనునిపేర నెన్నియోజాబులు వ్రాసితిని. ఆతఁడెప్పుడు సమాధానమిచ్చినను గట్టుపురూపాయలతో, బిల్లను పంప వలసినదిగ మోమాటములేక వ్రాసెను. ఇకనేనేమిసేయ గలను?

సుంద—కట్టుపు రూపాయలడిగెనని మావానిపై నేరమా? అడుగునంత వరకును ఏపెద్దమనుష్యుడైన బెండ్లి నాఁ డిత్తునన్నకట్టుపు రూపాయలీయకుండునా? ఇప్పటివఱకడిగినమాత్రమీయఁగలిగిరా?

శిమా—అక్కగారూ! ఆవిషయమున నేరమంతయునాదియే. కాలము మారుటచే గొంచెమాలస్యమగుచున్నది. బంధువు

లై నతరువాత లోపములున్న మీరుసర్దుకొనక పోయినచో మమ్మెవరాదరింతురు ? మోహనుడు చిన్నవాడు. ఆతనికిని మీరేచ్చి కొంతకాలవ్యవధి నొసంగినచో గొలచి మాసములలో నన్నమాట ప్రకారము నడచుకొందును.

సుంద—ఆహా ! బంధుత్వము ! మీ మాబంధుత్వ మడుగ నక్కరలేదు. మాపై మీరుచూపుచున్న ప్రేమకు చాల సంతోషము గలుగుచున్నది. మీ యాహులు మీ పద్ధతులును నాకుఁదెలియనివికావు. ఐనను మీతోనాకీవాద మెందులకు ?

ఉమా—అక్కగారూ ! ఇందు వాదమేయున్నది ! కష్టసుఖములు మంచిచెడ్డలు బంధువులైన తరువాతఁ జెప్పుకొనక యుండరుగదా ! మీతోడను, బావగారితోడను చిరంజీవి మోహను నితోడను గట్నపుసొమ్మునకై కొంతకాల మోషికపట్టుడని చెప్పుటకే వచ్చితిని.

సుంద—ఓషిక. నే బ్రతికియున్నంతకాలము నోషిక పట్టుట తోడనే వెళ్ళిపోవును. కుమారుడనియుఁ గోడలనియు నింటఁ దిరుగుచుండగాఁ జూచి సంతోషించుభాగ్య మీజన్మకు లేదు. ఆపైన నేజూడరానుగదా ? (కనులనీగునించును.)

ఉమా—అక్కగారూ ? విచారింపకుడు. త్వరలోనే మీతోడలిని మీయింటికిఁబంపు నేర్పాటు కావింతును. ఆలస్యమగుచున్నందులకు మేము తలయెత్తుకొనలేకుండ నుంటిమి.

సుంద—నాకడ మీ వినయములేకాని సినిమాలకై మా కోడలు ఏలూరు ఎన్నిమారులురాలేదు ? ఒదినగారెన్ని మారులు తన సోదరునియింటికి రాలేదు ? ఒక్కమార్చైన మాగుమ్మముద్రదొక్కిన పాపమునఁ బోలేదుకదా ! పిల్లి కండ్లమూసికొని పాలుత్రాగుచున్న లోకము చూడకుండునా ?

ఉమా— (ఆశ్చర్య విషాదములతో) వ్యవధిలేక యిచటకు రాలేదు. అంతియేకాని వేటొకటికాదు.

సుంద—(తల యూచుచు) బొనాను. సినిమాలుచూచుటకున్న వ్యవధి మాయింటికి వచ్చుటకుండదు. ఐనను నాకెందులకీ కంఠశోష ! మీ కొమార్తను బంపుడు, పంపకుండుదు. వంటయింట నాకుఁ బనియన్నది నేఁ బోవుచున్నాను.

ఉమా—అక్కగారూ ! బావగారి నొకసారియిటు దయచేయుమని తెల్పుడు.

(సుందరరావుగారు ప్రవేశింతురు.)

ఉమా— బావగారూ ! నమస్కారము. ఆ రోగ్యము గ నున్నారా ?

సుంద—పర్వతమువలెఁ గనిపించుచుండగా నారోగ్యమాయని ప్రశ్నింపఁ బనిలేదు. భోజనమొనర్చి రాజమండ్రి వెళ్లదలఁచితిని. మీరు వచ్చినవని ?

ఉమా—నాకు చిరంజీవి కీయవలసిన కట్నపు సొమ్మునకుఁ గొంతకాలవ్యవధి కావలెను. అది తమచే ననిపించుకొని పోదలంచి వచ్చితిని.

సుంద—కట్నపు సొమ్ము విషయమై ప్రస్తావించి నాకుఁ గోపము తెప్పింపకుడు. మర్యాదగా నిటనుండి దయ చేయుడు.

ఉమా—(నిర్విణ్ణుడై) కాదు బావగారూ !

సుంద—అంతతో నాగుడు. లోకువచేతనే కదా మా కీయవలసిన ధనమియకపోతిరి? పోనిండు. మీ వంశమర్యాదనెఱుంగక వారును వీరును జెప్పిన పెద్దమాటలు నమ్మి మోస పోయితిమి.

ఉమా—ఇందమీరు మోసపోయిన దేమియులేదు. బావగారూ !

సుంద—ఏమియులేదు. బావగారూ ! నిజమే! ఈ మోస పోవుట చాలదు. మీ మనస్సులో నెంతయున్నదో అంతయుఁజేయుడు.

ఉమా—(కొంచెము కోపించి) బావగారూ ! ఇంటికివచ్చితిని కదాయని మంచియుఁ జెడ్డయు నాలోచింపక మీయిష్టము వచ్చినట్లు మాటలాడకుడు. కాలము ఒక్కతీరుగ నెవ్వరికిని సాగదు.

సుంద—ఏమా పౌరుషము? పౌరుషవంతులైన ఆశినమాటఁ దప్పకుండఁగ నుండవలయును. తప్పు దగ్గరనుంచుకొని మాటపడుటకుఁగూడ కష్టమా? ఏ మొగము పెట్టుకొని వచ్చితిరి? సామీయలేనని చెప్పటకు వచ్చిగూడ పౌరుషముఁ బ్రదర్శింపవలెనా? చాలునంతతో నూరకొనుడు.

ఉమా—ఎగవేయువారిని మీరేమియుఁ జేయఁజాలరు. భయపడుచుఁ జేతులు కట్టుకొనివచ్చి యిత్తునని చెప్పెడినన్నే యిట్లు దూషించుట కాని—

సుంద—(కోపముతో) ఊరకొనవయ్యా! పెద్దమనుష్యునివలె మాటలాడ వచ్చుచుంటివి. అంతమాటపడుట కిష్టము లేనిచో మాయిరువది వేలరూపాయలను ఇటు పాతి వేయుడు.

ఉమా—(ఆశ్చర్యముతో) ఇరువదివేలా! వివాహసమయమున నే నిత్తుననిపలికినది పదివేలేకదా!

సుంద—ఓహో! ఏమి తెలివితేటలుగలవాడవగుదువయ్యా! ఆతేండ్లకొకసారి ధనద్విగుణమగునుగదా! తెలియనివానివలె నటించుచుంటివే! నీనటనలు నాకడ నీక సాగవు. నా యోషికకుఁగూడ నవధియున్నది. మీయింట ఖర్చులకు ధన మెక్కడనుండి వచ్చుచున్నది? ఈ నడుమ నగలమ్మిన సొమ్మేమిచేసినారు? రాజమండ్రిలోఁగల గృహ

మమ్మిన సొమ్మేమైనది ! నా కేమియుఁ దెలియదనియా నీయూహ. తొందరపడి నిన్నును, నీకుటుంబమును నాశనము చేయు తలంపులేక యింతకాల మాగితిని. ఇదిగో నేటితో నావలన దోషముండనట్లు చేసితివి. నీవు వచ్చుటకు ముందు కొమార్తతో నుత్తర మేల వ్రాయించితివి ! అది యొక యుపాయమా ? ఆ జాబు చూచి మావాడు మోస పోవుననియా నీ యూహ. ఇట్టి నక్కజిత్తులు నాకడ నిత నెప్పుడును బ్రదర్శింపకుము.

ఉమా—(ఆశ్చర్యవిపాదములతో) ఉత్తరమా ! మాలవ్తూయి వ్రాసినదా ?

సుంద—ఏ మా ఆశ్చర్యము. ఈ నటనలు నాకడ సాగవు. ఒక నెలదినములవరకును గడువిచ్చుచున్నాను. వెనుకముందు లాలోచించుకొని ఇరువదివేలును దెచ్చియిమ్ము. లేదా మీ అమ్మాయికాపురమునకు ఆశ వదలుకొనుము. మగ వానికి వానికిఁ దప్పలేదు. వేటొక వివాహమా డి సుఖించును.

ఉమా—(దుఃఖముతో) వేటొకవివాహమా ! బావగారూ నన్ను ఓమింపుడు.

సుంద—నేనుకాదు. అందఱను సర్వేశ్వరుడు ఓమింపవలెను. పురుషుడై పుట్టినతరువాత నీతినియమములుండవలయును.

బాధ్యతల గురైటుంగవలయును. అడవిలోఁబుట్టి యడవిలోఁ బ్రవర్తించుచున్నట్లు మెలగరాదు. నా మనస్సు తొందరపడదు. జాగరూకతతో దేనినైన నాలోచించి కాని చేయనొల్లదు. ఒకటికాదు, రెండుకాదు. ఆతేండ్లు ఓపిక పట్టితిని. నీకుఁ జీమకుట్టలేదు. నలుగురలోఁ దిరుగ నేర్చినవాడవు. అల్లునకిత్తుననిన కట్నమెగవేయుటకు నీకు మనసెట్లు వచ్చినది? ఎంతకాలము మాయనాటకమాడ గలవు? ఇదిగో నేను మంచివారికిఁ జాలమంచినాడను చెడ్డవారికి నాయంత చెడ్డవాడింకొకఁడుండదు. గుర్తుంచుకొనుము. సుందరరావు అప్రయోజకుఁడుగాడు. ప్రపంచమెఱుంగని మూఢుడుకాడు. ఆడుదానియట్లుకన్నుల నీరేల నింతువు. పొమ్మ వెంటనే యింటికిపోయి నెలదినములలో నిరువదివేల రూపాయలనుదెమ్ము. లేనిచో—నానోటనేల పలికింతువు? మావానికి ద్వితీయ వివాహము తప్పక చేసెదను. ఆవల నెంత విచారించినను లాభములేదు. దూరము యోజింపుము. పాపిష్ఠిద్రవ్యమునకై పండువంటి కాపురమును ధ్వంసము చేయకుము. పెరమార్గముల బ్రయత్నింపకుము. ఏమి! మాటలాడవు. పన్నెండు గంటలు దాటినది, నే భోజనమునకుఁబోవలెను. ఏమాలోచించితివి?

ఉమా—(దుఃఖముతో వణకుచు) బావగారూ! క్షమింపును
నా యందేదోషమును లేదు ...

సుంద—ఏదోషమును లేదుకాని ఈయకలసిన పైకము
మాత్రమీయవు! పొమ్ము, మీయదృష్టమెట్లున్ననట్లుగును.
(చివాలున తలుపువేసికొని లోనికిపోవును)

సుందరరావు లోనికిగుటతోడనే ఉమాపతి నిశ్చే
ష్టుడై యొకింతసేపు అట నిలువునఁగూలబడియుండెను.
కొండంత హృదయ భారముతో నాతడు లేచెను. వాకిట
గావలియున్న కుక్క యాతనికి జూచి మొలుగ సాగెను.
మెల్లగ లేచి తలుపు తీసికొని ఏధిలోనికి వచ్చెను.
ఉదయమునుండియు భోజనము లేదు. ప్రాద్దు నడినెత్తి
కెక్కెను. అడుగులు తడబడుచుండ మెల్లగఁ బూటకూళ్ళ
యింటికి వచ్చెను. అచట అన్నములేకపోయెను. వేటొకచోటి
కేగెను. అచటను నన్నములేదు. మంచినీళ్ళ కుళాయికడకేగి
కడుపునిండుగ నీరు త్రాగఁ దలంచెను. అందును నీరు రాక
యండెను. వేసవికాలము. ఈచెవిగాడ్పాచెవినిగొట్టుచుండెను.
ఆకలిబాధ భరింపరానిదయ్యెను. దాహమధికముగ నుండెను.
కాలువయొడ్డుననున్న యొక యింటికేగి మంచినీరమును
గ్రోలెను. పైనవేసికొనిన ఖండువాను నెత్తికె జట్టుకొనెను.
శృంగకాలువవెంట వసంతవాడకు బయలుదేఱెను.

వసంతవాడ ఏలూరునకు పదునొకండుమైళ్ళదూరమున నున్నది. కాలువగట్టుదారి యొకింతదూరము. రోడ్డుమీదుగ నేగిన దగ్గరయగునుగాని చెట్లనీడయుండదు. ఒకింత చుట్టెనను దట్టముగఁ జెట్లుగల కృష్ణకాలువమార్గముఁ బట్టి యాతఁడు సెచ్చివానివలెఁ బయనమైపోయెను.

3

ప్రపంచమొక వస్తుపదార్థన శాలవంటిది. అందు భిన్న భిన్నాకారములుగల భిన్నభిన్న దృక్పథములుగల అనేకు లుందురు. ఒకరి యూహకు మఱియొకరి యూహకేవలమువ్యతిరేకము. ఒకానొకఁడు పుణ్యపాపములులేవని చాటిచెప్పును. వేటొకఁడు కలవని సోపపత్తికముగ రుజువుచేయును. ధనహీనత, సమాజమున నాదరములేకుండుట మొదలగువానిని మానవ కల్పితములని యొకఁడనఁగా వానికి పూర్వజన్మలయందలి పుణ్యపాపములు సద్వర్తనము మొదలగు నుత్తమాదర్శములు కారణములని వేటొకఁడు తత్వగ్రంథములయందలి విషయముల నెత్తిచూపును. వ్యక్తుల కాహారవిహారములయందు సంపూర్ణ స్వేచ్ఛయుండుట యవసరమని యొకఁడు పలికిన దానినిఁ తస్వేచ్ఛ కొన్నికట్టుబాట్లకు లోనై యుండవలెననిమఱి

యొక్కడు సరిదిద్దును. తన కోరికల నెఱవేర్చుకొనుటకు మనుజుడున్నతములును బవిత్రములునునైన మార్గముల ననుసరింపవలెనని యొకానొకడు పలుకగా నది వివేకహీనతకు మార్గమని యింకొకడు హేళనచేయును. పరమేశ్వరుని యనుగ్రహము లేనిదే యొకయొకైన గదలదని పలికిన ఆస్తికుని వచనములు నాస్తికుని మ్రోల నిమేషమైనను నిలువలేవు.

మతములన్నియు భగవంతునిదగ్గరకు జేర్చుటకు మార్గములగునని సర్వమతసహనమును దూరవృత్తియుగల యొక యనుభవజ్ఞుడు పన్యసింపగా మామతమొక్కటే భగవంతుని జేర్చునని యల్పజ్ఞుడొకండు హుంకరించును. విగ్రహారాధన యవివేకులపని యనగా నదియే ప్రథమకర్తవ్యమని యాతని కొకడు సోదాహరణముగ సమాధానము చెప్పును. ఇట్లు భిన్నములుగనున్న మార్గముల సమన్వయపరచుకొని యుత్తమ మార్గగామియై నడచుమానవుఁడే యుత్తముడు. మానావమానములు కష్టసుఖములు కలిమిలేములు మొదలగు ద్వంద్వములు మనుజుని అల్పతానల్పతలను దేల్చిచెప్పుకొలతబద్ధలుగాఁబరిగణించుచు లోకమొకచిత్తతరానుభూతిని బ్రదర్శించుచున్నది. మనుజులందఱును సామాన్యముగ మంచి వారలేయగుదురు. పరిస్థితులనుబట్టియో బుద్ధివిశేషము ననుసరించియో, సమాజముతోఁగల సన్నిహితసంబంధము నాధారముచేసికొనియో మంచిచెడుగులు మనుజుల నాశ్రయించును.

తానుదలచినదెల్ల సక్రమముగ నెఱవేరుచు, పోయిన మార్గ మెల్ల ననుకూలమగుచు కలిసివచ్చెనా యాతఁడు సంఘము నందొక గౌరవనీయుఁడుగఁజెల్లుబడియగును. లేదా యెల్లరచే హీనముగఁజూడబడును. ఇదిలోకమున నడుచుచున్నయొక విచిత్ర విధానము. ఉమాపతిమనమున నల్లునియొక్కయు నూరయ్యగారి యొక్కయు ఋణములనుదీర్చవలెనను సంకల్పము స్థిరమై యుండెను. అతఁడుమనుష్యప్రయత్నములన్నియుఁజేసెను. ఒక కీయునాతనికిఁగలిసి రా లేదు. సుందరరావుగారుతన్నాడినమాట లాతనికి హృదయవేదన గలిగించెను. సహజముగ నుమాపతి మృదులహృదయుఁడు, పరులకష్టములు జూచినహింప లేనివాఁడు. డాంబికములకుఁ బోని సద్వర్తనఁడు. ధార్మికచింతగలవాడు. మాటపడలేని మనీషావంతుఁడు. అగుటచేతనే వియ్యంకుని యనుచితవాక్యములాతనికి భరింపరానివయ్యెను. ఆయనమాట లొక్కక్కటే పలుసారులు చెవులలోగింగురుమని మోతలుపెట్టు చుండెను. వివాహమైన యన్నిసంవత్సరములైనను గట్టుపు సామీప్యముకుండుటతప్పేయనియాతని కనిపించెను. ఏమిచేయుట కును దోచలేదు. తనకడ నిలువధనములేదు. ఉన్నభూములను గొనువారులేరు. హెచ్చువడ్డీలపైఁదెచ్చిన మొత్తము దినదిన మును సంతానమీనుచుండెను. తనకాకష్టసమయములోనుచిత్ర మగు సలహానొసంగి యాదుకొనువారెవరును లేకుండిరి. గామ ములో ననేకమంది కిట్టపరిశితులలోఁదగుల్తానునప్పుడు తానై

ఎల్లరగట్టెక్కించెను. ఆపత్నమయమునందనకు సలహానొసంగు
 వారుకూడ లేకపోయిరి. ఇట్టి విపత్కరపరిస్థితులలో ధైర్యమును
 వీడరాదని యాతఁడెఱుంగును. కాని ఏమాత్ర మాలంబన
 మాతనికి లభించినను ఈవిషయ మాతఁడు మనసునకెక్కనీయక
 యుండగలిగెడివాడే ! అట్లుజరుగలేదు. కనుకనే రాత్రంతవ
 ల్లాతని కీవిషయమే యాలోచనాంశమయ్యెను. రాధమ్మగారు
 లోకవృత్తమెఱింగిన యిల్లాలుకాదు. భర్తకు ధైర్యము చెప్ప
 గలిగిన వివేకవతికాదు. సామాన్యగృహిణిగా, కల్లకపటమెఱు
 గని సాధ్యమణిగా మాత్రమామె చెల్లుబడియయ్యెను. పద్మిని
 యాలోచనలు నిగుప్తదవములై సమయానుకూలములై,
 లోకానుభూతిని బ్రదర్శించునవిగా నుండుట కవకాశములేదు.
 ఏమన ఆమెవయస్సునుబట్టియు, గ్రంథపఠనముచే గలిగిన జ్ఞాన
 మునుబట్టియే యూహించునుగాని, యథార్థదర్శకములుగ
 నుండుట కనువగు అనుభవముతో గూడిన సూక్ష్మజ్ఞానముతో
 నూహింపలేదు. అట్టిజ్ఞానము గ్రంథపఠనమువలనగాక వయ
 స్సునుబట్టి యేర్పడును. కనుకనే కేవలపుస్తకజ్ఞానముగల
 వారికన్న నిరక్షరాస్యులగు పెద్దలజ్ఞానము సమాదరణీయమగు
 చున్నది. ఇంక నుమాపతికి సలహానొసంగు వారెవరు ! ఆ
 యూర సామాన్యసంసారు లెల్లరు నుమాపతిసలహాలపై నడచు
 చుండిరి. ఆయనకే పాలుపోవని యంశముల నాయూరనెవండు
 తేల్చిచెప్పగలడు ? ఉమాపతిపుత్రుఁడు కృష్ణమూర్తి పదునెని

మిది, పందొమ్మిది వయస్సుగలవాడు. తండ్రియింటికడనుండి అడిగినధనము పంపించుటయు సుఖముగ దాను వ్యయమొనర్చుటయు మాత్రమాతనికిఁజెలియును. కనుకనాతనివలనగూడ ప్రయోజనములేదు. పోగా నుమాపతిసోదరుడు సత్యమూర్తి యొకఁడా కుటుంబమునకు సన్నిహిత బంధువున్నాడు. సత్యమూర్తి ఆంగ్లవిద్యాభ్యాసము చేసినవాడు. ప్రజలతో కలిసి మెలసి యుండుట కంగీకరింపని తత్వముగలవాడు. తండ్రిమరణానంతర ముమాపతియే యాతనికి విద్యాబుద్ధులు చెప్పించెను. విద్యకు స్వస్తిచెప్పినసిమ్మట వివాహము చేసికొనెను. ఆసిమ్మట నాతని వర్తనలో మిగుల మార్పుకలిగెను. చెడ్డయలవాట్లు ఆతనిని వరించెను. తత్ఫలితముగ ఆస్తిపోయెను. ఆతఁడుమా పతికరుణించి యొసంగినభూమితో జీవితమును గడపుచుండెను. ఆస్తిపంచుకొనిన తొలిదినములలో నాతఁడొక మతాబువలె వెలిగెను. బీదతనము తన్నాశ్రయించుట యాతనికి భరింపరాని దయ్యెను. గ్రామములో తాక్యవృత్తి నవలంబించెను. బ్రతికి చెడినవాడనియు, చదువుకొన్నవాడనియు గ్రామస్థులాతనిపై నభిమానముంచిరి. ప్రజలతో కలిసి మెలసియుండుట కిష్టపడని ఆతని మానసిక ప్రవృత్తి క్రమముగ సన్నగిల్లెను. అన్నయగు నుమాపతి చెప్పుచేతలలోనున్న గ్రామము నాతఁడు తనవైపునకుఁ ద్రిప్పకొనఁదలచెను. స్వీయ వ్యవహారములలోనుండి యుమాపతి గ్రామవిషయములఁ బట్టించుకొనుట మానివేసెను.

సత్యమూర్తికాస్థానము నాక్రమించుట తన్మూలమున సుకరమయ్యెను. గ్రామమున దేవునికల్యాణములు, వనసమారాధనలు, జాతరలు మొదలగు గ్రామ సమిష్టికార్యము లాతనిచెప్పుచేతలలోనే జరుగసాగెను. పెద్ద పిన్నలు గ్రామమునకు వచ్చినపుడు సత్యమూర్తి వారితో సంభాషించి పరిచయము చేసికొనుచుండెను. నలుగురితో మాటలాడుటనుజూచిన యమాయికులగు నాగ్రామవాసులకాతడు తమకష్టసుఖములు విచారించు మేధావిగా భాసించెను. గ్రామమున సూరయ్యగారు విత్తమున్న పెద్దమనుష్యుడు. ఆయనకును సత్యమూర్తికిని పూర్వము కన్న మైత్రి వర్పడెను. గ్రామమందలి పాటకపువర్ణమును, రైతులును సూరయ్యగారికి కొంచెముగనో గొప్పగనో ధనమియవలసినవారే! వారికడ బాకీలువసూలుచేయుట, వడ్డీలు కట్టుట మొదలగు కార్యములు సత్యమూర్తిచేసిపెట్టుచుండుటచే సూరయ్యగారి కాదరణపాత్రుడును, గ్రామస్థుల కారాధనీయుడును గాఁజూచ్చెను.

క్రమక్రమముగ నా యూరగల చిన్నచిన్న తగాదాలు సత్యమూర్తిచే బహిష్కరింపఁబడుచుండెను. తన కెదురు తిరిగినవారి కార్యములు సత్యమూర్తి కోర్టు లెక్కించుచుండెను. అనతికాలముననే యాతడా గ్రామమున నొక పెద్దమనుష్యుడయ్యెను. ఈ వృత్తివలన నాతని రాబడియహెచ్చెను.

ఇట్టిస్థితిలోనున్న సోదరుడు సత్యమూర్తితో నుమాపతి తనవిషయమును జెప్పి సలహా నడుగుటకు బిలిపించెను. సత్యమూర్తి యొకింత యాలస్యముచేసి యన్నకడకు వచ్చెను. తమ్ముని జూచుటతోడనే యుమాపతి లేచి యాతని రమ్మని యాహ్వానించి పశువుల పాకలోనికి దీసికొనిపోయెను. అచట నొక గోడనానియున్న యరుగుపై నిరువురును గూరుచుండిరి. ఆతనితో నుమాపతి

“తమ్ముడా! నా విషయము నీతో చెప్పవలెనని పలుదినములనుండియు బ్రయత్నముచేయుచుంటిని. సందర్భ పడలేదు. కాలము మారినది. ఇటీవల నేగొనిన యీనాము భూములకు ద్రవ్యము సూరయ్యగారికడ పత్రము వ్రాసి తెచ్చితిని. మనము కొనుటయేమి భూములకు ధరలు తగ్గుట యేమి రెండు నొకదానివెనుక నొకటి జరిగినవి. ఏటేట వచ్చు ధాన్యము సంసార వ్యయమునకును శిస్తులకును వ్యవసాయపు ఖర్చులకును సరిగ సరిపోవుటలేదు. సూరయ్యగారివత్తిడి ఎక్కువగుచున్నది. దీనికితోడు అల్లుడు చిరంజీవి మోహమునకు పెండ్లినాటిత్తుమనిన కట్నపుసొమ్ము ఈయలేదు. తత్కారణముగనే పద్మినిని వారు తీసికొనివెళ్ళలేదు. వారి రాపిడియు మితిమీరినది. కృష్ణమూర్తికి పట్నమునకు కలనెల వైకము పంపుట దుర్ఘట మగుచున్నది. ఈ నడుమ మీవది నె నగలమ్మి సూరయ్యగారి కీయవలసిన వడ్డీకింద జమకట్టితిని.

రాజమహేంద్రవరమునగల యిల్లు విక్రయింపగా వచ్చిన యెనిమిదివేలును వారి వడ్డీ యిచ్చుటకే చాలలేదు. సూరయ్యగారు మోమోటము లేనివాడు. ఎప్పుడేమాట యనునో యని భయపడుచున్నాను. ఇప్పుడు నన్నేమిచేయ మందువు ?

సత్య—ఈ విషయములన్నియు నీవరకే నాకుచెప్పక పోతివా? సూరయ్యగా రసాధ్యులు. సుందరరావుగారును సామాన్యుడు కాడు. ఎవరైనను - పైకము వదలుకొనరుగదా ! అంతపెద్ద మొత్తము మనకెవ్వరిత్తురు! కేవలము ధాన్యపు బస్తా రెండురూపాయలన్నర యగుటతో నెవరికిని పొలములపై నాసక్తిలేదు. ఎన్ని బస్తాలమ్మినను శిస్తులకును గృహకృత్యములకును సరిపోవుటలేదు. కాలము మిగుల గడ్డుగ నున్నది. వెంటనే చెప్పమనిన నేనుమాత్రమేమి చెప్పగలను! నెమ్మదిమీద నాలోచింపవలెను.

ఉమా—అటులనే కానిమ్ము. నీవు బాగుగ నాలోచించి కర్తవ్యమును దెలియజేయుము. ఈలో నేనును నాశక్తి వంచనలేక యీ కష్టముగడుచు నుపాయము నాలోచింతును.

సత్య—(అలోచించి) అన్నయ్యా ! నీవద్ద పాతధాన్యమున్నదా! ఉన్నచో నాల్గుబస్తాలు పంపుము. బొత్తిగ కొత్తఅన్నము తినలేకుండగ నుంటిమి.

ఉమా—పాతధాన్యమా! ఇంకను ఐదుబస్తాలు మాత్రమున్నవి.
సాయంకాలము కొట్టుతీయించి పాలేరుచే పంపెదను.

సత్య—అటులనే ఈసాయంకాలము కాకున్న రేపుడదయము
పంపవచ్చును. తొందరలేదు.

ఉమా—నేఁ జెప్పిన విషయములు నీవు మనసులో నుంచు
కొని తగిన యుపాయమాలోచింపుము. తమ్ముడూ! నాకు
మాత్రమిచ్చట మనసులో మాట చెప్పకొను వారెవ
రున్నారు? నీవే యీ సకలభారమును వహించి నన్నొక
గట్టనకుఁ జేర్చుము. చిన్నవాడవైనను వ్యవహార విషయ
ములలో మిన్నవైతివి. ఇది నీపనిగా నెంచుకొనుము.

సత్య—నాపని యొకటియు నీపని యొకటియునా? తప్పక దీని
విషయమై నాశక్తి వంచనలేక పాటుపడెదను.

(ఇంతలో సుమాపతి పుత్రుఁడు వచ్చి తండ్రితో)

“నాన్నా వంటయైనది. అమ్మ రమ్మనుచున్నది.” అనెను.

సత్య—అన్నయ్యా! భోజనమునకు కేగుము.

ఉమా - తమ్ముడూ! నీవును ఈపూట నిక్కడభోజనముచేయ
లెమ్ము.

సత్య—వలదు. ఇంటిదగ్గర నాకై మీమఱదలు కనిపెట్టుకొని
యుండును. నేనింటికేగెదను. అవసరమని తోచినపుడెల్లఁ
గబురంపుచుండుము. మఱచితిని నీకడపదిరూపాయ
లున్నచోనీయుము. మునసబుగారికీయవలసియున్నది. ఆయన

పదిరూపాయలకు మోమాటమి లేకుండగఁ బదిసారులు
కబురంపుచున్నాఁడు.

ఉమా—అట్లులే ఇదిగో పదిరూపాయలనోటు (జేబునుండి
తీసియిచ్చును)

సత్య—అన్నయ్యా! నేవెల్లెదను.

ఉమా—నామాట జ్ఞాపకముండునుగదా!

సత్య—తప్పక—

ఉమాపతి మనసులోని మాటను మర్మములేకుండగఁ
దమ్మునితో జెప్పెను. అట్లుచెప్పట యాతనిమానసమున
కొకింతయూరటగలిగించెను. మనస్సుచాలచిత్రమైనది. ఒకకష్ట
సమయమున నాపులతోఁ దనవేదనను జెప్పకొన్నచో నొకింత
యావేదన తగ్గినట్లుండును. మతొకప్పుడు తా నేభావము లూ
హించుచున్నాడో యవియన్నియు జరిగినట్లు మిత్రులతోడనో
బంధువులతోడనో చెప్పివైచును. సంభాషణలో నితరులపై
లేనిదోషములారోపించి చెప్పిచినువారికి విస్మయము గలిగిం
చును. పదుగురొకరిపై నననసరముగ నన్యాయముగ దోష
మారోపించుండవిని, అది కేవలమసత్యమనితా నెఱిగియుండియు
వారితోడనే నిందించుటలో భాల్లానును. ఒకప్పుడు ఎల్ల
రెఱిగినవిషయమైనను బరమరహస్యమట్లుచినువారితోఁబలుకును
తా ననుభవించుచున్న వేదన నితరులుగూడ ననుభవించు

చున్నట్లువినియూరటఁజెందును. ఎదుటివారుఆనందముననుండఁ దాను దుఃఖించును. ఎల్లరును దనతోసమానముగ విలపించుటలేదేయని పరితపించును. పాలబుగ్గలతో బోసిసోటితో నమాయికముగ నవ్వు పాపను బుగ్గిల్లి ఏడ్పించి తా నానందము నొందును. కండ్లయెదుట నిరాధారులై పశ్చ్రువిహీనులై విలపించు బీదల కొకదమ్మిడి నొసఁగుట కిష్టపడదు. పత్రికలలోఁ బ్రకటించు టౌమ నివారణ నిధికి వేయి రూకలు పంపించిత్తృప్తిపడును. యథార్థవర్తనముతో నెల్లరు నుండవలెనని బోధించును. తనవిషయమున నది వర్తింపఁ జేయుదు. ఇట్లు స్వాంతము నీటిపై నలలవలె వివిధములుగ నుండును. ఉమాపతి పాపము శమ్మునితోఁ దన స్థితిఁ జెప్ప కొని, కొంతబాధను తాత్కాలికముగఁదగ్గించుకొనెను. మెల్లగ నడచి యింటిలోని కేగెను.

౪

ఉమాపతి ఏలూరునకుఁబోయి వచ్చి రెండు మూడు దినములయినది. అచ్చట నేమి జరిగినదియు నింట నెవ్వరికిని దెలియనీయలేదు. రాధమ్మయు, పద్మినియు నాతని వైఖరిని

గమనించి ఏమియు ప్రశ్నింపక యూరకుండిరి. వియ్యాల వారింటఁ దనకు జరిగిన ప్రరాభవమును జెప్పి వారి మనస్సులకుఁ గష్టముఁ గలిగించుటకాతని కిష్టములేదు. అతని నడిగిన నేమి చెప్పనో యను భయముచేఁ బద్మినియు రాధమ్మయు ననుక్షణమును దమలోఁదాము తల్లడిల్లుచుండిరి.

ఒక దినమున నుమాపతి సూర్యోదయము కాక పూర్వమే వీధియరుగుపై గూరుచుండి ముఖప్రత్యక్షనముఁ జేయుచుండెను. వెలుగింకను రాలేదు. ఆసమయమున వెంకయ్య యను నొకరైతు ఉమాపతికడకువచ్చి “ఎవరా కూర్చున్నది ? ఉమ్మయ్యబాబేనా ?” యని ప్రశ్నించెను. “అవును. వెంకయ్యతాతా పైకిరమ్మని” యాతనినాహ్వానించెను. వెంకయ్యవచ్చి ఉమాపతి ప్రక్కనే గోడ నానుకొని కూర్చుండెను. అపు డుమాపతి;

తాతా ! ఎక్కడనుండి వచ్చుచుంటివి ?

వెంక—ఇంటిదగ్గరనుండి. ఇక్కడికే. నీతో రహస్యముమాటలాడవలెనయ్యా.

ఉమా—నాతోనా ! ఏమారహస్యము ?

వెంక—లోనికి పోవుదమా ?

ఉమా—తాతా ! నీవు పలుదోము కొంటివా ?

వెంక—వినదిబాబూ ! పద లోనికి.

(ఇరువురును లోనికి గేరి గదిలోఁ బ్రవేశింతురు)

వె—ఉమ్మయ్యా! వెనుక సూరయ్య అన్యాయముగ మా యాస్తిని హరింపవలెనని ప్రయత్నము చేసినపుడు ధర్మ మూర్తివి. నీవడ్డుపడి మాది ఒక శెంటు భూమి నవ్వుపడ కుండఁ గాపాడితివి. నాఁటినుండి నేటివరకును నీ దయ వలననే ఇంతయన్నము పిల్లలును నేనును దినుచున్నాము. ఆరోజులు గతించినవి. నీయెదుట ననరాదుగాని నీవుధర్మ రాజపు. గ్రామములో నెవ్వరికైనఁ జేతనైన నుపకార మొనర్చుట లేనిచో మెదలకుండుటయేకాని యనవసర ముగ నన్నిటిలోనను దలదూర్చవు. ఈనడుమవింటిని. సూరయ్యకడ నీవు పత్రము వ్రాసితివటగా! మాకందఱు కును జెప్పెడివాడవు నీవెట్లచ్చటి కేగితివయ్యా!

ఉమా—తాతా! ఈనాముపొలము నలుబది ఎకరములును గొనుటకు వెంటనే తీర్చవచ్చునుగదా యని యాపని చేసి తిని. ఒకదానికొకటి కలిసిరాలేదు. కాలము మారినది. ఇప్పటికి వడ్డి క్రిందనాయనకు పదునైదువేల రూపాయలు కట్టితిని. ఇంకకొంతకాల మాగుమని యాయనతోఁ జెప్పుటకుఁ బ్రయత్నము చేయుచున్నాను.

వెంక—సూరయ్య ఎవరిమాటవినుచు? అందును ఆతనికి డబ్బే ప్రధానము.

ఉమా—మాతమ్ముడు సత్యమూర్తియు నాతఁడును మిగుల
స్నేహముతోనున్నారు. ఆశఁడేమైన సాయముచేయునేమో
యని నిన్ననే విలిపించిచెప్పితిని. మావాడు తప్పక ప్రయ
త్నము చేయుదుననిచెప్పెను.

వెంక—ఎంతపనిచేసితివి ?

ఉమా—ఏమి ?

వేంక—సత్యైయ్య మంచివాడు కాదయ్యా ! గ్రామమంతయుఁ
బాడుచేయుచున్నాడు. ఆయనకు డబ్బే పృథానము
సూరయ్యతోఁజేరి అబ్బో ! ఒకవిధముగనా ? వేయివిధము
లుగా ధనము సంపాదించుచున్నాడు. పిచ్చివాడవు ఆత
డేమి ? నీకుసలహా నొసంగుటఏమి ? నీవామాత్రమూహింప
జాలనివాడవా ? రాత్రిచాల ప్రొద్దుపోవు వరకును వారిరు
వురును సూరయ్యగారిబత్తాయితోటలోఁ గూరుచుండి
రహస్యములాడుచున్నారు.

ఉమా—అదియూ నీసందేహము ! నేను మాతమ్మునితోఁ
జెప్పిన విషయము నాతఁ డాతనితో సంప్రదించుచుండును.

వెంక—సంప్రదించుటకు చీకటిచాటున తోటకుఁ బోవలసిన
యవసరమేమి ? ఇంటిలో మాటలాడిన నేమియభ్యంతర
ముండును. అందఱును నీవిట్లే నమ్ముదువు.

ఉమా—మాతమ్మునిఁగూడ నమ్మరాదందువా ?

రాధ—నాల్గు దినములనుండియుఁ దిన్నగ వన్నము దినుట లేదు. ఒంటరిగ నుండి ఏడ్చుచున్నట్లున్నది. కండ్లువాచి యున్నవి. కారణమేమని యడిగితిని కానిచెప్పినదికాదు.

ఉమా—నాతోఁ జెప్పతల్లీ! ఏల ఇట్లగుచున్నావు ?

పద్మి—ఏమియులేదు నాన్నగారు. కొంచెము శరీర మస్వస్థతగ నున్నది.

ఉమా—మందేమైనఁ బుచ్చుకొనకపోతివా ?

పద్మి—అక్కరలేదు.

ఉమా—మఱచితిని— అమ్మా ఏలూరు నీవేమైన నుత్తరము వ్రాసితివటమ్మా ?

పద్మి—(ఉలికిపడి ఊరకుండును)

ఉమా—చెప్పతల్లీ! భయములేదు.

పద్మి—(నెమ్మదిగ నథోముఖయై) వారి నిటకు రావలసినది గను, గట్నపు ద్రవ్యమునకుఁ దొందరచేయ వలదనియుఁ బ్రార్థించుచు వ్రాసితిని.

ఉమా—అంతియేకదా! నే నేలూరు వెళ్ళినపుడు వారు నాతో నీ విషయమును ముచ్చటించినారు.

పద్మి— ఇంతకును వారేమనిరి ?

రాధ—పిల్లనెప్పుడు దీసికొనివెళ్లుదుమని పలికిరి ?

ఉమా—(తొట్టుపడుచు) సావకాశముగఁ దెల్పెదను.
త్వరలోనే వెళ్ళవచ్చును.

(వీధిలోఁ గలకలము వినవచ్చును)

ఉమా—(తొందరగ) ఏ మా ధన్యని! నేను పోయి చూచి
వచ్చెదను.

ఉమాపతి బయటకు వచ్చునప్పటికి వీధి చివర చాల
మంది మూగియుండిరి. చరచర నడచుచు నుమాపతి యా
ప్రదేశమున కేగెను. ఉమాపతి వచ్చుటను దిలకించి అచటి
జనులెల్లరును దొలఁగి చనిరి. ఉమాపతి చూచునప్పటికి సత్య
మూర్తిమెడలోని యుత్తరీయమును బట్టి యొకఁడు గుంజుచు
దుర్భాష లాడుచుండెను. ఉమాపతినిఁ జూచుట తోడనే
యాతఁ డుత్తరీయమును వదలి యాతనికి నమస్కరించెను.
ఉమాపతి యాతనితో

“నరసయ్యా! ఏ మీ యాగడము?”

నర—లేదుబాబూ! సత్తెయ్యగారొనర్చిన అఘాయిత్యమును
జూడుదు. మా అన్నయు నేనును ఇంటిస్థలమువద్ద తగాదా
పడి పెద్దవారు గదాయని వీరితోవచ్చి చెప్పుకొంటిమి.
నా కనుకూలముగ నుండునట్లు చేసెదనని రహస్యముగ
నాకడ పదిరూపాయలు తీసికొన్నారు. రాత్రి మూయిరువు
రను బిలిపించి మాఅన్న కనుకూలముగఁ దీర్చుచెప్పినారు.

నాకడఁ దీసికొనిన పదిరూపాయలును దిరిగి నాకీయవల
యనుగదా ! ఇప్పుడు కనబడిరిగదాయని అడిగితిని. అడిగి
నపుడు నెమ్మదిగఁ జెప్పవచ్చునా ! నాకెపు డిచ్చితివని
అనరాని మాటలాడుచున్నారు. ఈ గ్రామములో ఇన్ని
నాళ్ళనుండియు నన్నుచూచుచున్నారు ! నే నెట్టివాడనో
తమకుఁ దెలియును. నన్నిట్లన్యాయముచేయుట ధర్మమేనా?
పెద్దలు తాము సెలవివ్వండి.

ఉమా—వాడు తొందరపడెనని నీవును తొందరపడవలెనా
నరసయ్య ! చాలుచాలు ! తరువాత చూచుకొనవచ్చును.
విన్నవారు నవ్విపోదురు. నడువుడు. ఇండ్లకుఁబొండు.

నర—చిత్తము. దండము బాబూ!

ఎల్లరును ఒక్కొక్కరే యాప్రదేశమును వీడిపోయిరి.
సత్యమూర్తియు ముఖము పెడగఁ ద్రిప్పుకొని యటనుండి
వెడలిపోయెను. ఉమాపతి కాదృశ్యమాశ్చర్య విషాదములఁ
గలుగఁజేసెను. నరసయ్యమాటల కెదురాడలేక పోవుటచే
సత్యమూర్తి యీతనికడ పదిరూపాయలునుదీసికొనుట నిజమే
యగునని యుమాపతి నిశ్చయించెను. గౌరవముగల కుటుంబ
మున కాగ్రామమున నట్టి యమర్యాదాకరమగు సంఘటన
కలుగుట ఆతనిచిత్తమునకు మిగుల బాధ కలిగించెను. ఉద
యముననే వచ్చి వెంకయ్యగారు చెప్పిన మాటలు జ్ఞప్తికి

వచ్చెను. మనస్సు మఱియుఁ గలతఁజెందెను. నెమ్మదిగ నడచుచు నింటికిఁజేరెను.

ఇంటికిఁజేరెనను మాటయేకాని యుమాపతి కేమి చేయుటకును దోచలేదు. గదిలో కుర్చీలోఁ గూరుచుండి యాలోచనానిమగ్నుఁ డయ్యెను. ఒక్కొక్కప్పు డాతఁడు సత్యమూర్తి నమ్మదగినవాఁడు కాడనియు, వేటొకప్పుడు ఇంకను నిర్ధారణచేయుట కవకాశము లేదనియు తలఁచుచుండెను. లోపలనుండి రాధమ్మ వచ్చి 'బజారునం దాకలకల మేమ'ని యడిగెను. ఉమాపతి జరిగినదామెకుఁ జెప్పెను. అంత నామె " ఈ సంగతులు మీతోఁజెప్పినను నమ్మరు. మన యింటి పక్కనున్న సరస్వతమ్మ సత్యమూర్తి అట్టి వాడనియు, సూరయ్యతో మనలను గూర్చి రహస్యములాడుచున్నాడనియు ననేకదినములక్రిందటనే నాతోఁ జెప్పినది. నేను మీతోఁజెప్పిన అసత్యములని నన్నుఁ జీవాట్లు పెట్టుదురని యూరకుంటిని. మొన్న మీరాతని గొడ్లనావడిలోనికి బిలిచి మాటలాడుట నా కిష్టములేదు. లేదని నేను చెప్పిన నా మాట వినరు. సమయము వచ్చినది కనుక చెప్పటకు సాహసించితిని. ఇంక మీ యిష్టమ"ని యూరకుండెను. ఉమాపతి యామెతో " లోకము అదిగో పులియనిన నిదిగో తోకయనును. ఎవరో గిట్టనినాకొక పుకారు లేవదీయుదును. అది యానోటనానోటఁ బడును. ఈ చెప్పటలో నెవరి

యూహల ననుసరించి వారు కొంత కవిత్వ మల్లుదురు. చెప్పినదంతయు నిజముకాదు. అంతయు నబద్ధముకాదు. చూడుము. ఇట్టివి ఎవరిపైననైనను కొండెములు వినవలసి వచ్చినచో నావినుటనుండి దూరముగఁ దొలఁగుట మంచిది. తప్పక వినవలసియేవచ్చుచో వినినవిమ్మట వానికి మనస్సులోఁ దావీయరాదు. నేను జూచుకొందునులెమ్ము. లోనికేగి వంట త్వరగా జేయుమ”ని పలికెను. రాధమ్మ ఆమాటలకు బదులు చెప్పక లోనికేగెను. మఱిల ఉమాపతిమనస్సునకొక దెబ్బ తగిలెను. ఎల్లరకును నావిషయము ముందుగ దెలియుచున్నది. నన్నఁగూర్చినది నాకే తెలియుటలేదు. ఇది మిగుల విచిత్రము. లోకము ఏవ్యక్తినిగూర్చి చెడ్డగఁ జెప్పుకొనుచుండునో యా విషయమాతనికిఁ దప్ప సర్వులకును దెలియదు. అందఱును దమలోఁ దాము తర్జన భర్జనలు చేసికొనుచు గుప్తముగ నుంచుదురు. సత్యమూర్తి మంచివాఁడుకాడని వసంతవాడలో నెల్లరకుఁ దెలిసెను. ఆవిషయ ముమాపతికి దెలియదు. ఉమాపతి సత్యమూర్తి వర్తనము తొలినాళ్లకన్న బాగుపడినదని యూహించెను. ఆ యూహ ఆతనిలో గట్టిగఁ బాదుకొనెను. ఇపుడాస్థానమున నొక క్రొత్త యూహ బ్రతిష్ఠింపఁబడవలెను. ఆతని ప్రకృతి తొందరపడునదికాదు. ఏదైన నొక యభిప్రాయమును సమగ్రముగఁ జర్చించిననే కాని యొక నిర్ణయమునకు రాడు.

వచ్చెనా యది సామాన్యముగ మనసును వీడదు. ఇట్లుగుట చేతనే సత్యమూర్తిని గూర్చిన యూహ అతనిని ద్వర్ధగా నొక స్థిరమైన యభిప్రాయమునకుఁ దీసికొనిరా లేకపోయెను.

అప్పటికి పదిగంటలయ్యెను. వేసవియగుటచే నండ దుర్నిరీక్ష్యముగ నుండెను. పశువుల నూరి బయటకు గొడ్ల కాపరులు దోలుకొని పోవుచుండిరి. గిత్తదూడలు చెఱువునకు నీటికై విప్పబడినవి వీధులలో విశృంఖలముగ గంతులు వేయుచుండెను. ఉదయముననే కూరగాయలమ్మకమునకుఁ దెచ్చినవారు తమతమ గ్రామముల కేగుచుండిరి. మండ పముపై నెల్లరునుజేరి లోకాభిరామాయణమును జెప్పుకొను చుండిరి. రైతులు క్రొత్తగ వేసిన కుప్పలు నూర్చుటకై తగు ప్రయత్నములు చేయుచుండిరి. స్థానికముగనున్న ప్రాథమిక పాఠశాలలలోని బాలబాలికలు పుస్తకములను జేతనిమకొని తమతమ యిండ్లకుఁ బోవుచుండిరి. ఇంతలోనుమాసతి పాలేరు వచ్చి “మనపదియొకరముల చేను గుప్పనూర్చుటకు వీలుగ నేల తడియారినది. రెండుమూడుదినములలోనూర్పిడి మొదలుపెట్ట వచ్చును. ఏమంటుర?”ని ప్రశ్నించెను. దానికాతఁడు తప్పక ముందు నూర్చి ధాన్యమమ్మవలెను. శిస్తులకును మదరాసు పంపించుటకును బైకము చాల అవసరముగ నున్నది. కూలీలను బిలిపించి ఎల్లుండి నూర్పించుటకు ప్రయత్నము

చేయు"మని పలికెను. అంతతో నాతడు చిత్తమని సమాధానముచెప్పి వెడలిపోయెను.

తపాలా బంట్లోతు వచ్చి యొకకవరు చేతికొసంగి పోయెను. ఉమాపతి దానిని జింపెను. అది కృష్ణమూర్తి దగ్గర నుండి వచ్చెను. కాగితము మడతవిప్పి దాని నిట్లాతడు చదువ పాగెను.

మ ద రా సు,

10-12-20.

ప్రియమైన నాయనగారికి,

నమస్కారములు.

ఇక్కడనేను క్షేమముగ నున్నాను. మీ క్షేమము వ్రాయుడు. క్రిందటి నెల నాకు మీరు పైకము పంపలేదు. కళాశాల జీతమును, హాస్టలు ఖర్చులును స్నేహితులనుండి బదులు తీసికొని చెల్లించితిని. చేతిలో నొకకాసీలేదు. బయటకు గడలిన నీ పట్టణములో పైకము కావలసియుండును. నిత్యము చేయుఖర్చులకుగూడ స్నేహితుల నడుగుటకు సిగ్గుచున్నది. వారును ఇబ్బందిపడుచున్నారు. చాకలికి ఇంకను బది రూపాయలీయవలెను. అవి యిచ్చినగాని మాసినబట్టలు తీసికొని పోని బెడలించు చున్నాడు. గది అద్దె నావంతు ఐదు రూపాయలీయవలెను. నెలనుండియు ఉడయమును మధ్యాహ్నము

మును దీసికొను అల్పాహారములు తీసికొనుటలేదు. అందుచే
కొంచెము నీరసముగ నున్నాను. ముఖ్యముగ నీ నెల ఇరువ
దవ తేదీ దాటకుండగ పరీక్షకు ఫీజుకట్టవలెను. ఈ యేటితో
బి.ఎ. అగును కనుక మిమ్ములను బాధించును. వసంతవాడలో
పరిస్థితులు నాకు అక్క జాబ్బువాసినది. ఈ కష్టస్థితిలో మిమ్ము
లను బైకమునకు వత్తిడి చేయు చున్నందులకు మిగుల విచా
రించుచున్నాను. నేనుమీకు ఏవిషయమునను సాయముచేయ
లేకపోవుటయేకాక కష్టముగూడ కలిగించుచుంటిని. ఇదినామన
స్సునకు మిగులబాధ కలిగించుచున్నది. మీరు విచారముతో
నుత్సాహములేక యున్నట్లు తెలిసికొని బాధపడుచున్నాను.
నాకు అనుభవములేదు. మీకుసర్వమును దెలియును. కష్టములు
వచ్చినపుడే ధైర్యముగలిగియుండవలెనుగదా ! ఆస్తి పోవునని
మీరు విచారింపవద్దు! గౌరవమునకు లోటురాకుండఁ జేయు
టకుఁ బ్రయత్నింపుడు. ధర ఎక్కువగా రాలేదని భూముల
నమ్ముటమానవద్దు. ఏవిధముగనైన బావగారిడబ్బును,
సూరయ్యగారి బాకీయును ఇచ్చివేయుటకుఁ బ్రయత్నము
చేయుడు. ఇక రెండు మూడు నెలలలో మాకు సెలవులిచ్చెదరు.
అప్పుడునేనింటికివత్తును. మీకష్టములోభాగముపంచుకొందును.
ఆధైర్యముపడవద్దు. సత్యమూర్తిబాబాయిని కనిపెట్టిచూడుడు.
ఆయన మనయెడల మొదటినుండియు నొకతీరుగ మెలగు
చున్నాడు. అట్లని విరోధముపెట్టుకొనవద్దు.

ఏలూరులో బావగారింటనందఱును ఊమముగనున్నా రని తలచెదను. బావ మదరాసులో నుద్యోగములోఁ బ్రవేశించినాడు. మొన్నటిదివము నాకుఁగనిపించి మంచి చెడ్డలు మాటలాడినాడు. అతఁడు సౌమ్యునివలెనే యున్నాడు. సుందరరావుగారు అక్కను దీసికొని రావద్దని ఒత్తిడిచేయుచున్నట్లు ఆతని మాటలవలనఁ దెలిసికొంటిని. కాలము ఒక్కతీరుగనుండదు. అక్కను బెంగపెట్టుకొనవద్దని చెప్పవలెను. నేనుబావగారితో తఱచు కలసిమెలసి తిరుగుచుంటిని.

అమ్మ ఏమిచేయుచున్నది? ఆమెకల్లకపటము లెఱుగనిది. మీకు ధైర్యముచెప్పటకూడ ఆమెకుఁదెలియదు. మీ రేమాత్రమును ధైర్యమును వీడరాదు. చెప్పడు మాటలను నమ్మవలదు. నాఆరోగ్యము బాగుగనేయున్నది. వెంటనే మీ ఆరోగ్యమునుగూర్చి జాబువ్రాయుదు.

క్రిందటి నెలకును, ఈ నెలకును గలిపి ఖర్చులకును, పరీక్షాఫీజునకును మొత్తము నాలుగువందలు పంపగోరెదను. ఒక్కసారిగనింతమొత్తము పంపుట కవకాశములేనిచో రెండు మారులుగ బంపుడు.

అమ్మకు సమస్కారములు. అక్కను అడిగితినిని తెల్పుడు. తమ్ములిద్దఱితోడను నేనువచ్చునపుడు బహుమతులు

తీసికొని వచ్చెదనని చెప్పుడు. వెంటనే మీ యారోగ్యమును
గూర్చి వ్రాయుడు. నమస్కారములు. సెలవు.

చిత్తగించవలెను.

విధేయుడు

కృష్ణమూర్తి

లేఖను జదివిన యుమాపతికన్నుల నీరునిండెను. కృష్ణమూర్తి
యంతటి యూహకలవాడని యనుకొనలేదు. మోహనుడా
తనికి గనిపించినందులకును, ఆతనితోఁ గృష్ణమూర్తిమైతి
నెఱుఁపుచున్నందులకును నానందించెను. కుటుంబబాధ్యత
నాతఁడంతగ నవగాహన మొనర్చుకొనునని యుమాపతితలప
లేదు. కృష్ణమూర్తి వ్రాసిన లేఖాంశములను ఇంటజదివి విని
పించుటకె లోనికిపోయెను.

౫౮

గాఢాంధకారములో నపుడపుడు నక్షత్రపుఁ గాంతి
మినుకుమినుకుమనుచుండును. సముద్రమునఁబడి కొట్టుకొనిపోవు
వానికి బ్రద్దలై చెదరిన యోడకొయ్య యొకటి యాధార
మగును. అట్లే కష్టపరంపరలలోఁ జిక్కుకొనిన యుమాపతికి
కుమారుని యుత్తర మొక సంతోషకారణమయ్యెను. కుటుంబ

గౌరవ విషయమై యాతడుచూపిన శ్రద్ధకు మిగుల నానందించెను. పసివాడగు కృష్ణమూర్తియు సత్యమూర్తి విషయమై యొకింత జాగరూకత వహించుట యుత్తమమని సలహా నొసంగెను. ఇందటిన్నివిధములుగఁ జెప్పటచే నాతనిని గూర్చి యమాపతికి ననుమానము లేలగ బాడనూపెను. కృష్ణమూర్తిలో నీ మార్పువచ్చుటయే యమాపతికి మిగుల నాశ్చర్యముఁ గలిగించెను. మోహనునితో నాతడు ప్రసంగించుట చాల యుక్తమైన పనియనియు నెంచెను.

ఉమాపతి కానాటి రాత్రి సరిగ నిద్దరపట్టలేదు. తానేలూరు వెళ్ళివచ్చుట, సుందరరావుగారి సంభాషణము అన్నియు జ్ఞప్తికివచ్చెను. సుందరరావుగారు కుమారునకు ద్వితీయ వివాహము చేతునని పలుకుట యాతని చెవిలో నిన దించెను. ఆ మాట తలచుటచేతనే యమాపతి కలతఁజెందెను. తోడనే కృష్ణమూర్తివాసిన యుత్తరములో నాతడు సౌమ్యుడని మోహనుని గూర్చిన ప్రశంసావాక్యము జ్ఞప్తికివచ్చెను. అప్పుడు మనస్సు కొంత శాంతించెను. ఆరాత్రియంతయు నేవేవియో కలలు దొంతరలు దొంతరలుగా వచ్చుచునే యుండెను. తెల్లవారుజామునకు కొంచెము కునుకుపట్టెను. ఆఱుగంటలకు మెలకువ వచ్చెను. తోడనే యాతడు కాల కృత్యములు తీర్చుకొని పొలమునకు బయలుదేఱెను. త్రోవలో మారయ్య యాతనికిఁ గాన్పించెను. మారయ్య ఇప్పుడు లక్షల

కథికారి. ఈ మాట తలచినపు డుమాపతికి చిటునవ్వు వచ్చెను.

సూరయ్య వసంతవాడలో మొనమొన్నటివరకు మానిసిగా లెక్కింపబడలేదు. అతని వర్తనము పలువురు మెచ్చుటకు వీలైనదికాదు. చాలకాలమునుండియు నీతని వంశస్థులుదొంగసొమ్ములు కొనుచుండు నలవాటు కలిగియుండిరి. తరతరములుగా వారికది యొకవృత్తిగాఁ బరిణమించెను. ఒకానొక సమయమునఁ గొందఱు దొంగలొక భాగ్యవంతునిగృహమునబడి యాయింటఁగల బంగారమునంతయు దోచికొనిరట! వాడుక ప్రకారము దొంగలు వీరి గృహమునఁ బ్రవేశించి యానగల నొసంగి ధనమిమ్మనిరి. దొంగలు చాలదూరమునుండి వచ్చుటచే వారచటకు వచ్చునప్పటికే మూడుగంటలయ్యెను. అయింటివారా సందు కనిపెట్టి దస్యులకు ధనమిచ్చుట కాలసించిరి. దొంగ లెంతకాల మటనుందురు? విసిగి లోలోన దూషించుకొనుచు నెవరికిని జెప్పక తమదారిని పోయిరి. ఇది సూరయ్య తాతలనాటికథ. అప్పటినుండియు వీరు భోజనమునకుఁ దిప్పలుపడకుండ నుండిరి.

ఒకప్పుడు సూరయ్య మేనమామ చావు బ్రతుకులలో నుండెను. అతనికి నలుగురు కిల్లలు. వారందఱును బసివారు. తన మరణసమయ మాసన్నమైనదని యూహించిన యాతఁడు

సూరయ్యకుఁ గబురం పెను. మంచిచెడ్డ లాతనితోఁ జెప్పెను. తాను వర్తకముచేసి సంపాదించిన ధనమున్న తావును దెలియఁ జేసెను. ఆ ధనమును బెంచితనసంతానమున కీయుమని యాతని వేడుకొనెను. సూరయ్య తలఁచిదిప్పెను. ఆతడు మరణించెను. సూరయ్య వసంతవాడలో నొక లక్షాధికారి యయ్యెను. ఇది సూరయ్యకథ.

సూరయ్యనుజూచుటతోఁ ఈరెండుఅంశములునునుమాపతి మనస్సులో విచిత్రముగా మెఱసినవి. తదేకధ్యానముతో నుమాపతి బాలమునకుఁ బోవుటను సూరయ్య గమనించెను.

ఉమాపతి బాలమునకుఁబోయి కుప్పనూర్పిడికి వీలగు నట్లు కళ్ళముద్రొక్కించుమనిపాలేరుతోఁజెప్పెను. ఈ సంవత్సరము రాలుబళ్లు బాగుగనుండుననియు పెద్దపైరులలోఁ దెల్లకంకె కనపడినను పిదపవరియగు నక్కుళ్లు బాగుగ పండెననియు పాలేరు చెప్పెను. పది ఎకరములును నిరువదిపుట్లు తప్పక పండుననియు అంచనా వేసిరి. ప్రొద్దు జామెక్కెను. ఉమాపతి తిరిగి ఇంటికి బయలుదేరెను. కండువా తలకుఁ జుట్టుకొని ఉమాపతి యింటి కేతెంచుచుండెను. సూరయ్య యింటిముందునుండి పోవుచుండెను. అపుడు సూరయ్య “ఉమ్మయ్యా! పైకము సర్దుబాటగునా కాదా! నా కేసంగలియు మరలవచ్చి చెప్పవైతివి! పైకము చాల అవసరముగ నున్నది.

ఉమా—ఆ ప్రయత్నమే చేయుచుంటిని. ఏలూరు మార్కా
డీలదగ్గర బ్రయత్నముచేయగా వారు చోటుపెట్టలేదు.
వడ్డీ యీ సంవత్సరమునకుఁగూడ చెల్లించితినిగదా!
ధాన్యమమ్మి కొంత సర్దుబాటు చేయగలను.

సూర—ఈ మాటలు చాలమాట్లు చెప్పితివి. నేను విచ్చి
వాఁడనుగనుక నీ కప్పిచ్చితిని? నీ కే తలకుమాసినవా
డిచ్చునయ్యా? నా ఋణము తీర్చుటకు!

ఉమా—సూరయ్యా! మాటలతోఁ బనిలేదు. నీ ధనము నీకు
తెచ్చియుచ్చుటకదా నీకు కావలసినది. కొంచె మోషిక
పట్టుము.

సూర—ఈ యోషికపట్టుటకు అంతములేదా! నీవు బ్రతికి
యున్నంతకాల మిట్లేయనుచుందువు.

ఉమా—నాకిప్పుడు మాటలతోఁ బనిలేదు. నీధన మిత్తునంటిని.
నీవు అనవసరప్రసంగము చేయుచున్నావు. అది నేను
సహించను.

సూర—అబ్బో! నాది అనవసరప్రసంగమును నీది అవసర
ప్రసంగమునా! ఇచ్చినడబ్బడుగుట అనవసరప్రసంగము!
అవును. తప్పునాదే! మరియొకసారి మాటాడిన తమకు
మర్యాదాభంగము! ఆహా ఏమికాలము! ఉమాపతిగారూ
దయచేసి నా పైక మిప్పింపుడు.

ఉమా—(రోషముతో) సూరయ్యా ! నీమాత్రము తెలివి
తేటలు నాకును గలవు. కాని ఏమి ప్రయోజనము ?
నోటికి వచ్చినట్లెల్ల మాటలాడకుము.

సూర—(కోపముతో) నీవా నేనా నోటికి వచ్చినట్లు మాట
లాడినది ? అంతరోషము గలవాడవు నాడబ్బిచ్చి కద
లుము. చిల్లరచిల్లరగా నిచ్చినచో నొప్పుకొనను ?
అంతయు నొక్కసారి యాయవలెను. ఒక్కసారిగ దీసి
కొనినపుడు ఒక్కసారిగనే యాయవలెను. అడుగు కదల
నీయను. (సమీపించి) ఇచ్చి మరి కదలుము.

ఉమా—(శాంతముగ) నీవు నన్ను చూచి డబ్బీయలేదు.
నా ఆస్తినిచూచి యొసఁగితివి. నన్నిచట నిలిపిన నేమి
లాభము ?

సూర—భేష్. మంచిమాట చెప్పితివి. అంతియేనా ! నడు
వుము. నాచేతనైన నాడబ్బు వచ్చు నుపాయము చేసి
కొందును. లేనిచో...

ఉమా—మాటలు మిగలకుము. నీయిచ్చవచ్చినట్లుచేయుము

ఇట్లు పలికి ఉమాపతి యింటికి వచ్చెను. ఏలూరులో
సుందరరావుగారును, వసంతవాడలో సూరయ్యయు నాతనికి
భయపేతువులైరి. ఇంటికడ నిలువక ఉమాపతి సత్యమూర్తి
యింటికేగెను. అతఁడింటలేడు. త్రోవలో వెంకయ్యగారు కని

పించిరి. ఉమాపతి యాయనతో సూరయ్యకును దనకును జరిగిన సంభాషణను జెప్పెను. ఆయన ముక్కుపై వ్రేలిడుకొనెను. “ఉమ్మయ్యా! సూరయ్యయు, సత్యమూర్తియు నీపాలిటి శత్రువులుసుమా! వారెంతచేయుటకైనను వెఱువరు. నీవెట్లు మెలంగెదవో! అమాయకుడవు.” అని పలికెను.

వెంకయ్యగారి మాటలు దేవత పలికినట్లుండెను. ఆ సమయమున నుమాపతి మనస్సుకామాటలు నిజములే యని పించెను. వెంకయ్యతాతా! నీమాటలు నిజమేయని నాయంతస్సుచెప్పుచున్నదయ్యా! ఇప్పుడేమిచేయుమందువు? అనెను.

వెంక—ఉమ్మయ్యా! నేను నీకు సలహా చెప్పలేనయ్యా! నాకు ఆయిద్దరి సంగతులును దెలియుచు గనుక చెప్పితిని. ఈ యాపదనెట్లు తప్పించుకొందువో. ఉచ్చులోఁ దగుల్కొంటి వేమయ్యా పిచ్చివాడా! ఇట్లనుచున్నానని బెంగపెట్టుకొనకుము. ధైర్యమును మాత్రము వీడకుము. సగమునకు సగము తగ్గితిని. మఱచితిని. ఏలూరులో మీవియ్యంకుడు నీ వేగినపుడు నిన్ను దుర్భాషలాడెనటగా నిజమగునా!

ఉమా—ఇట్లని నీతో నెవరు చెప్పిరి!

వెంక—ఎవరును జెప్పలేదు. ఊరంతయుఁజెప్పుకొనుచున్నారు ఆయనయును డబ్బుగలవాడేనటగాదా! పోనీ సర్దుబాటు

చేయునేమో కనుగొనలేకపోతివాబాబూ! ఏమిచేసియైనను
ఈ పీడ వదలించుకొనుము నాయనా!

ఉమా—అట్లే తాతా! ప్రయత్నము చేసెదను, ఇంక పోయి
వచ్చెదను.

వెంక—సరే! వెళ్ళిరమ్ము

వెంకయ్యగారు ఎంతమంచివాడు! తానెప్పుడో చేసిన
కొద్ది యుపకారమునకే ఎంత మనసిచ్చి మాటలాడినాడు.
ఒక్కొక్కప్పుడు ఒకరినిచూచిన నొకరికి అవ్యాజానురాగము
జనించును. ఆ యనురాగము ప్రతిఫలము నపేక్షింపదు. అది
కల్మషరహితమై పవిత్రతను గ్రుమ్మరించును. మఱియొకప్పు
డొకరిని చూచిన నకారణముగఁ గోపము జనించును. ఏవ్యా
భావము గలుగును. కారణము దురూహ్యము.
ఈ రెండింటికిని ఏవో పూర్వజన్మ కారణము లుండునేమో!
వయసుమీరిన కొలఁదియు మనుజులలో నుత్తమభావములు
పొడనూపునని కొందఱందురు. అదియే నిజమైనచో నూర
య్యకు నటువదిదాటినవికదా ఆతనికే! అట్టిభావములు కలు
గవు? మఱికొంతమంది మంచిచెడ్డలు పుట్టుకతో పూర్వజన్మ
పుణ్యపాపముల ననుసరించివచ్చునేకాని ఒకరుబోధించిన గలు
గవందురు. ఇది నిజమేయగునేమో! ఏమైనను వెంకయ్యగారిలో
నున్నతత్వము గూడుకట్టుకొనినదనుట మాత్రమునిజము.

సుందరరావుగా రే లూరులోనన్ను దూషించుట నే నెవరితోడను జెప్పలేదుకదావసంతవాడలో నెల్లరకెట్లు తెలిసి నది? ఇదినాయువా కందరానిదిగ నున్నది. పద్మిని సినిమాలకు వెళ్లుటయు, ఇంటిది ఏలూరులో దనపుట్టినింటికి వెళ్లుటయు నెట్లు సుందరరావుగారికి తెలిసెనో ఇదియునట్లే వసంతవాడలో దెలిసెను. ఈ విషయము లిటు ఎవరివలన బహిర్గతములగు చున్నవి? అందఱనుకొనినట్లు సత్యమూర్తి ఇట్టిపనులుచేయుట లేదుకదా! సరిగ దెలియక ఏ దోషమును నెవరిపైనను మోపరాదు.

ఇట్లు తలచుచు బజారునుండి ఉమాపతిఇంటి కేతెంచు చుండెను. తలయెత్తిన యుమాపతికి సత్యమూర్తి నూరయ్య వీధినుండి వచ్చుచుండుట కాననయ్యెను. మఱి తలవంచి ఉమాపతి ఇంటికివచ్చెను.

౬

అంధులు బహుశాచీనకాలమునుండియు నున్నట్లునే కాధారములున్నవి. వారు తమశీలసంపదగలవారు. ఉద్వేగముతోఁ గూడిన మనస్సుగలవారు. పరోపకార మొనర్చు పట్టుల స్వార్థమును గూడ గణింపని యావేశపూరితులు. ఎదిరించినవారిని చీరికొనరు. దాసోహమనినవారిపై నీగ

వాలనీయరు. అనుపమానమైన మేధానంపత్తిగలవారు. ప్రజల గన్నబిడ్డలవలె బరిపాలించినవారు. అట్లు పాలించిన మూడవవారిలో విష్ణువర్ధన మహారాజుకాడు. ఆయన వసంత వాడను రాజధానీ నగరముగఁ జేసికొని యాప్రాంత ప్రదేశ మంతయు బరిపాలనచేసెను. ఈ విషయమగ్రామమున దొరకిన శాసనముల మూలమున వెల్లడియయ్యెను. విష్ణువర్ధనుఁ డుదారగుణములుగలవాఁడు. గ్రహణసమయమున నాగ్రామ మమందలి సుత్రేత్రమును భూసురులకును దానముచేసెను. భూమికిగల హద్దులందుఁ బేర్కొనఁ బడినవిగాని నేడవిగుర్తించుటకు వీలులేదు. వసంతవాడబహుప్రాచీన కాలమునుండియు నున్నదనుట కాయూరఁగలపాటి దిబ్బలే తార్కాణము కావచ్చును. అందున్న యొకశివాలయము సుగ్రీవునిచేఁ బ్రతిష్ఠింప బడినదని పరంపరాగతమైన యొక కథనము గలదు. అందు మూఁడు చెఱువులుగలవు. అందొకటి పేరంటాలచెఱువు. దీని కానామముండుటకొక కథను చెప్పెదరు. గ్రామమునకుఁ బశ్చిమముగ 'గంగానమ్మ' గుడిగలదు. ఈ దేవత మిగుల సత్యము గలది. గ్రామస్థులతో నామెయవసరము వచ్చినపుడదృశ్యమై మాటలాడుచుం డెడిదట! ఒకకొంటెంచేసిన పరాభవమునకామె కోపించిడ్చుదులై న మానవులతో సంభాషణతగదని మానుకొనెనట ! ఈ కథయు నాగ్రామమందలి కోవిదులచే నేటికిని చెప్పబడుచునే యున్నది.

గ్రామమందలి బ్రాహ్మణులు వేదములయందును, శాస్త్రములయందును గడుసమర్థతగలిగి యుండెడివారు. గ్రామములోని సర్వవర్ణములవారును నొకేజాతియను భావముతో మెలగుచుండెడివారు. కక్షలు లేవు. కలశలులేవు. గ్రామమంతయుచోక కుటుంబమువలె నుండెడిది. ఎన్నడైన యరిషడ్వర్ణముఁ దలచూసిన వారి నాగ్రామమందలి పెద్దలు నిలిపించి చక్కదిద్ది పంపెడివారు.

ఆ తరువాత కొంతకాలము నకది జమీందారీ గ్రామమగుట సంభవించెను. అపుడాయూరికి జమీందారులు వచ్చి యపుడపుడు మకాము వేయుచుండెడివారు. వారు వచ్చుట యనగా వేటొక గ్రామమెత్తి వచ్చుట. వారితోపాడు క్రూరమృగములగు పులులు, సింహులు మొదలగునవి కొవిరాబడెడివి. ఏనుగులును లొట్టెసిట్టలును వారిరాకకు పూర్వమే వచ్చెడివి. గుఱ్ఱములు పలురకములైనవి వారికి వాహనములుగ నుపయోగపడుచుండెడివి. బాలబాలికల కాప్రభువులు వచ్చుట ఒకపండుగవచ్చుటవలె నుండెడిది. ఆకలి దప్పలుండెడివి కావు. మృగములను జూచుచు, జమీందారుల ఉన్నోగముల నడిగి కాగితములు, సిరా మొదలగు పరికరములఁ తెచ్చుకొనుచుండెడివారు. ప్రజల క్షేమాధికము నారసి వారు విసంతవాడకుఁ దూర్పున నుండెడి చిన్నయడవిలో వేచాడి,

కొన్నిదినములైన పిదపఁ బోవుచుండెడివారు. ఆ దినములు మిగుల నానందముగ నుండెడివి.

క్రమముగ నాగరకత బలిసి కోర్టులకు బోవుటకు ప్రజలు మొదలు పెట్టిరి. వారిని కోర్టుల కెక్కించుటకు సత్యమూర్తి మిగుల గట్టపడెను ! దానివలన నాతనికి చేయుతడి యగుచుండెను. సూరయ్యగారి వ్యవహారములలో జోక్యము కలిగించుకొనుటతో నాతఁడొక గౌరవము కలవానివలె మెఱిసెను. కొందఱకాతఁడు చేయుచున్న పనులు బాధను గలిగించెను. కాని సూరయ్యగారాతని కండగ నుండుటచేతను, ఉమాపతి మంచితనము చేతను వారాబాధను మనస్సులోననే నిముడ్చుకొనిరి.

ఒకనాఁడు మాపతి భజగోవింద శ్లోకములు పఠించుచు లోపలి యరుగుపైఁగూర్చుండియుండెను. ఇంకను దెల్లవారలేదు. మ స క మ స క చీకటి వ్యాపించియుండెను. ఉమాపతి కాలకృత్యములు దీర్చుకొనుటకై వెడలివచ్చుటచే వాకిట తలుపులు దెఱచియుండెను. దాశరథిశతకమందలి పద్యములను క్రమముగ నుమాపతి గానము చేయుచుండెను. ఇంతలో నలుగురు వాకిలితలుపు దెఱచి లోనికి బ్రవేశించిరి. ఉమాపతిగా రున్నారా ? యని యొక వ్యక్తి ప్రశ్నించెను. 'అ నే, నిక్కడనే యున్నానని యుమాపతి బదులుచెప్పెను. ఆ వచ్చినవారిలో మునసబు భూషయ్యయు, సూరయ్యయు.

గూడ నుండిరి. ఉమాపతి భూషయ్యతో 'మామా ఏమి పనిమీదనయ్యా యిప్పుడువచ్చితివ'ని ప్రశ్నించెను. భూషయ్య మాటాడలేదు. ఉమాపతి వారిని గూరుచుండుడని చిఱుచాప వేసెను. అందఱును గూరుచుండిరి. వచ్చినవారిలో నిద్దరు నూతన వ్యక్తులుండిరి. వారిలో నొకడు 'అయ్యా! తమ పొలములోనున్న ధాన్యపుగుప్ప లన్నియు సూరయ్యగారు జప్తుచేయించిరి. క్షతాము కోర్టువారిచే విడిపించుకొనిననేతప్ప వానిని సూర్పుట కవకాశము లేదు. జప్తుచేసిన ట్లూరిలో టముకు వేయింపవలెను. అక్కరలేకన్న నూరుకొందును. మీ రీ కాగితముపై సంతకము చేయుడు. మునసబుగారు సాక్షి సంతకము చేతురు. అని పలికెను. ఉమాపతి యా మాటలు విని నిర్విణ్ణుడయ్యెను. నోట మాట రాలేదు. భూషయ్య యాతని దైన్యావస్థను జూచెను. 'ఉమ్మయ్యా! అందఱుమును మనుష్యులమే. కష్టము లొకరికే రావు. నీ యోగ్యతకు, మీ వంశ మర్యాదకు నీకీ కష్టము రాగూడదు. ఇది యెందులకు వచ్చినదో! చేయుము. సంతకము చేయుము. ఆపైన నేనుజేతుననెను. ఉమాపతి అమీనానుండి కాగితమును దీసికొనెను. ఆవెలుగులో నాతడు గుర్తించిన ప్రదేశమున సుమాపతి సంతకముచేసెను. ఆపైన భూషయ్యచేర్చాబుచేసెను. ఒకింతసేపు ఎల్లరును నిశ్శబ్దముగ నుండిరి. ఉమాపతి గొంతు పెకల్చుకొని 'భూషయ్యమామా! అన్ని పొలములలోనున్న

కుప్పలును జప్తు ఐనట్లేనా? యని ప్రశ్నించెను. భూషయ్య సూరయ్యవంక చూచెను. సూరయ్య ఒకటియును విడిచిపెట్ట బడలేదని పలికెను. భూషయ్య ఆమాట వినుటతోడనే ఒకవిధ ముగ మాతెను. ఉమాపతి దిక్కుచూచెను. ఉమాపతిశిరస్సు వంగియుండెను. అప్పటికి వెలుతురు బాగుగవచ్చెను. వచ్చిన వారిలోనాలుగవ వ్యక్తి రక్షకభటుడని తెలిసెను. భూషయ్య అమీనాతో మీపనియైనదికదా! వెడలిపాండు. అనెను. అంతలో నాయన యూరకొనలేకపోయెను. కోపము లోపల నుండలేకపోయెను. వెంటనే యాతడు బిగ్గరగా “సూరయ్యా! నీకోరిక నెరవేరినది గదా! ఇక దయచేయుము. మనుజుడు జన్మమెత్తగనే సరికాదు. ఆతడు మనుజుడు కావలెను. ఎంత మంది కొంపలు తీయఁదలఁచితివి? అంతయుఁ బ్రోగుచేసి ఎవరికి పెట్టెదవు? తినుటకు నీకు మగనలుసైన లేడుకదా! ఈ ఆస్తియంతయు నెవరికీ గట్టిపెట్టెదవు? చనిపోవునప్పుడుకూడ తీసికొనిపోలేవు. దేవునివంటి ఉమాపతినిగూడ నీ ద్రోహము నకు బలిచేసితివి. ఇక సామాన్యులు నీకడ నాగుదురా? ఏ మొగము పెట్టుకొని యూరిలోఁ దలయెత్తుకొని తిరిగెదవు? ఛీ! నీమొగముఁజూచిన పాపమువచ్చును” అనెను. సూరయ్య ఆమాటలకుఁ గోపోద్రిక్తుడయ్యెను. ‘భూషయ్యా! నీవు మున సబువని నెనూరుకొనను. డబ్బుతీసికొనిన వారీయనక్కరలేదా తీసికొనునపుడు మీరెవ్వరైన నెఱుగుదురా? ఇచ్చునపుడింత

యారాభటము కావలసివచ్చెనా! నిజమాడిన నిష్ఠురము.
ఆ మేకవన్నెపులికి నీవు సహాయమా! మొన్న నన్నెన్ని
దుర్భాషలాడెనో మీకుఁ దెలియదు! ఇకచాలునూరకొనుము,
అని గద్దించెను. ఉమాపతి వారిరువుర నడుమకువచ్చి గద్దన
స్వరముతోఁ భూషయ్యమామా! నీవూరకుండుము. అంతయు
భగవంతుని యధీనము. సూరయ్యగారు చేసినదే యుక్తము.
నేను వారి డబ్బిచ్చినచో నిట్లు చేయనవసర ముండెడిదికాదు
గదా! పోనిండు. ఐనదానికి పోట్లాడవలదు' అని సర్దిచెప్పెను.
అంత భూషయ్య—

సూరయ్యా! నీకడ నునూపతి పైకము పుచ్చుకొను
నపుడు భూముల ధరలెట్లున్నవి? యావరుసను లెక్కగట్టి
భూములను దీసికొనుము. అది పెద్దమనుష్యులలక్షణము.
భగవంతుడు మెచ్చునట్టిపని గాదా, కాలముసవ్యముగవచ్చు
నంతవఱకొపిక పట్టుము' అనెను.

సూరయ్య—నీ శ్రీరంగనీతులు నాకడఁ జెప్పకుము. లేనిపోని
పెద్దరికముఁ బైనబెట్టుకొని ఏల ఇట్లు వాగెదవు?
భూష—ఏమంటివి? వాగుచుంటినా? నోరు మూయుము.

నోటికి బుద్ధి చెప్పించెదను.

సూర—ఆ — నీ ప్రయోజకత్వము నాకుఁ దెలియనిదికాదు.

ఇట్లు వారు వాదులాడుకొనుచుండగా సూరందఱును
నచ్చటకు వచ్చిరి. అందఱును సూరయ్యను నిందించెడివారే

వెంకయ్యవచ్చి సూరయ్యను దిరిగి చీవాట్లుపెట్టెను. ఆతడు
వమన్ననుదనవాదమును మానలేదు. అమీనా తనపనిముగించు
కొనిరక్షక భటునితోఁ గూడ వెడలిపోయెను. ఊరంతయు
నొక్కసారిగ నీవార్తను దెలిసికొనెను. ఎల్లరును దమకే
అయాపద తటస్థించినట్లు వాపోయిరి. భూషయ్య, వెంకయ్యలు
మాపతికిఁదైర్యముచెప్పి వెడలిపోయిరి. ఒకఠాకరే ఎవరియిండ్లకు
వారుపోయిరి.

ఉమాపతి లోనికివచ్చి మంచముపై పరుండెను.
రాధమ్మయు, పద్మినియు నాతనికడకువచ్చిరి. పద్మిని తండ్రినిఁ
జూచి చకితయయ్యెను. తండ్రి ధైర్యమును గోలుపోయెనని
తెలిసికొనెను. ఆయనను జూడగనే యామెకు దుఃఖము సము
ద్రమువలె పొంగివచ్చుచుండెను. ప్రయత్నముచేసి దుఃఖమును
దిగమ్రుంగెను. తండ్రిని జూచి “నాయనా! నీవే నిట్లయిన
మేమేమి కావలెను? నీవు ధైర్యము వహించిన మేమును
ధైర్యముతో నుందుము. ఏమిచేయఁదలచినను నా భగవం
తుఁడే చేయవలెను. లెమ్ము. లేచి స్నానముచేయుమనిపలికెను.
రాధమ్మ వైటచెఱుగుతోఁ గన్నుల నద్దకొనుచు, లెండు.
పిల్లలిద్దఱును బెగులెత్తి చూచుచున్నార”ని పలికెను.

ఉమాపతి లేచి చిన్న కుమారునితో “నాయనా!
ఈ పదిరూపాయలును దక్షిణానువీధినున్న సరసయ్యకు మా

నాయన యొసంగెనని యిచ్చిరమ్ము. వచ్చుచు దారిలో మన
సత్యమూర్తి బాబాయిగారింటి కేగి బాబాయిని నేను వెంటనే
రమ్మని పిలుచుచున్నానని చెప్పి తీసికొనిరమ్మని” చెప్పి
పంపెను.

ఉమాపతికి తన కన్నులయెదుట జరుగుచున్న దృశ్య
ములు ఒకటొకటే తలచినపుడెల్ల నాశ్చర్యమును గలిగింప
సాగెను. రెండు దినములక్రింద తాను సూర్యుతోఁ జేసిన
సంభాషణ యాతనికి కష్టము గలిగించెనేమో యనియు దాని
పర్యవసానమే నేటి పొలములలోని వైరు జపు అగుటకు
కారణమై యుండుననియు నూహించెను. తన మనస్సు ఎంతగఁ
జిక్కిబట్టినను ధైర్యముగ నుండుటలేదు. మూడువందల ఎకర
ములలోని ధాన్యలక్ష్మీయింటికి రాకుండగ బోవుటయనిన
సామాన్యమా! ఔతమునే నమ్మియుండు రైతు పడు వేదన
వర్ణించుట కలవికాదు. సంవత్సరమంతయుఁ గష్టించి దున్ని,
నాటి, కృషిచేసిన ఫలము నోటికడకువచ్చి వెనుకకుపోయెను.
అది ఎవరి మనస్సును గవ్వపెట్టదు? సత్యమూర్తి కైపోయిన
యమాపతిపుత్రుడు పలుగెత్తికొని వచ్చి నాయనా!
బాబయ్య బెజవాడ వెళ్లెనట యని చెప్పెను. ఉమాపతి యా
వాక్యములను శ్రద్ధగా వినెను.

౭

ఇరుగు పొరుగువారు తీర్థయాత్రలకు బయలుదేలుచుండగ వారితో నుమాపతి తల్లి పున్నమ్మ మూడు మాసముల క్రిందట పుణ్యక్షేత్ర సందర్శనమున కేగినది. క్రమముగ వారు రామేశ్వరము, పెద్దతిరుపతి, కంచి, కాళహస్తి మొదలగు పుణ్యక్షేత్రములను సందర్శించిరి; ఇంకను దక్షిణాదినున్న ఒహుక్షేత్రములవారు సందర్శించుటకుఁ బూనుకొనిరి. ఒక క్షేత్రము తరువాత నింకొక క్షేత్రమును దర్శించు చున్నకొలఁదియు వారెల్లరును భక్తి పరవశు లగుచుండిరి.

దివ్యక్షేత్ర సందర్శనముఁ జేయుటలో ననేకమంది కనే కాభిప్రాయము లుండును. కళ్యాణయులగువారు కేవలము భక్తి భావమునకే ప్రాధాన్యమీయరు. ఆ గోపురముల నిర్మాణము, వానిపై నున్న శిల్పరచన, కట్టడములతీరు, ఇవియన్నియు వారి మనసున హత్తుకొనును. మఱికొందఱు కేవలమాయా క్షేత్రములలోగల భగవంతుని దర్శనము చేసికొని అపగత పాపులమైతిమని సంతసించుదురు. దేవుడు సర్వవ్యాధిగదా ? ఐనపుడు కాళహస్తి చూచిననే పుణ్యము గలుగుట యేల ? ఇచటనే యూరనున్న శివలింగమును గాంచినను బుణ్యము గలుగునని యొకరకమువారి వాదన, కాదు, క్షేత్రమాహాత్మ్యములుండును. కావుననే ఈ పుణ్యక్షేత్రముల సందర్శనమని

వారికి గొందరి సమాధానము. త్రైతమాహాత్మ్యము లున్నను భక్తిభావమే మిగుల ప్రధానమైనదనిభాగవతోత్తముల సిద్ధాంతము. ఇట్లు ఏ విషయముపైనైనను దెలివితేటలు గలవారు సిద్ధాంతరాధాంతములు చేసెదరు.

పూర్వకాలమునఁ బుణ్యత్రైతములకుఁ బోవుట కయో మార్గములు లుండెడివి కావు. ఇతరసౌకర్యములేవియును లేవు. ఎంతదూరము పోయి ఎన్నిత్రైతములు సందర్శింపవలెననినను గేవలము నడచియే పోవలెను. మహారాజులకుఁ గోటీశ్వరులకును వాహన సౌకర్యము లుండిన నుండి యుండవచ్చును. అట్టివి సర్వేసర్వత్ర లభ్యముకావు. కనుక పెక్కుమంది కాలి నడకనే పోవలసియుండెను. ఆపోవునపుడు పెక్కుగ్రామములు, పట్టణములు, నదులు, ఇవియవియననేల మనుజుని సృష్టి మొదలు భగవంతుని దివ్యశిల్పమువరకును అన్నియు సందర్శించుటకు వీలగును. ఒకగ్రామములో నొక భక్తుఁడెట్టి యాత్రలు సలుపువారికై సత్రములు గట్టించి యాతాయాత జనులకింత యాతిభ్య మొసఁగును. ఆగ్రామమందే మఱియొక ఁడెట్టి సత్రములలో దిగినవా రేమరుపాటుననుండ వస్తువుల దొంగిలించుటకుఁ బెద్దమనుష్యునివలె వారిని వెన్నంటును. ఒక గ్రామమందలి జనులు వీరినిఁ జూచియుఁ జూడనట్లుగఁ గుందురు. వేటొక గ్రామమందు వీరిని సభక్తికముగఁ దోడ్పాని పోయి యాతిభ్యమిత్తురు. ఒకయింట భర్త భక్తబృందమును

దనయింటికి భోజనమునకు బిలువగా వారికి వండిపెట్టుటకుఁ దనకు శక్తిలేదని భార్య ప్రతివచనము చెప్పను. మఱియొక యింట భర్తకుఁ దెలియకుండఁగ భార్య భక్తశిఖామణుల దనయింటికాహ్వానించి యిట్లు చేసితినిని యాయనకు దెల్పగా వారికందఱకును దగిన సామగ్రితెచ్చి పెట్టుటకు నాదగ్గర పైకములేదనియు, నాకుఁ దెలియకుండఁగ నేలఁకాహ్వానించితివనియు నాతఁడామెను కసరును. ఎవరైన నీపూటఁ దనయింట నాతిథ్యము తీసికొనుటకు వత్తురో లేదోయని యొకయాస్తికుఁడెదురు చూచుచుండును. దనయింటి కెవరైన నన్నము పెట్టమని వత్తురేమోయని యొకఁడు తలుపులు మూసివేసికొనును.

ఇట్లు భిన్నభిన్నభావములు, మానసిక ప్రవృత్తులు గల వారనేకులు తీర్థయాత్రలకుఁబోవునపుడు గాన్పింతురు. అట్లు వారినిఁ జూచుటలోకజ్ఞాన ములవరచుకొనుట, కొంత దవ్వేగుచున్నకొలఁదియు నాచార వ్యవహారములలోఁ గావలసినంత మార్పు గోచరించుచుండును. ఆచారములనఁగాఁ బ్రజలచే పరంపరగా నాచరింపబడుచు నచ్చుచున్నఅలవాట్లు, దేశకాలముల ననుసరించి యా యలవాట్లు మారుచుండును. స్నానము చేసి ఆరవేసిన వస్త్రమును ధరించిననేకాని యిచట దేవతా పూజకును పవిత్రతకును బనికిరాదు. దక్షిణదేశమున ఎన్నిదినముల కిందఁగట్టిన వస్త్రమైనను విడువకున్నది మఱిగనే చెల్లుబిడియగును. మనవారు వెరుకముందు బిళ్ళగోచీలతో వస్త్ర

ములు ధరింతురు. అచట గూడకట్టు కట్టుదురు. ఇట్లనేకములు భిన్నభిన్నములుగఁ గన్పించును. ఇవి యన్నియు లోకవృత్త మెఱుంగుట కవకాశ మొసంగును. కావుననే పూర్వము నడచియే తీర్థయాత్రలకు వెళ్ళవలెనను నియమ మేర్పరుప బడినది. నేడది ప్రయాణసౌకర్యములు మిన్నగ నుండుటచే సడలింపఁబడినది.

పున్నమ్మగారు దక్షిణదేశయాత్రలు చేయుచు విశేషానుభవము గడించుకొనుచుండిరి. ఎన్ని దినముల నుండియో తీర్థయాత్రలు చేయవలెనను సంకల్ప మామెలో కడలుచుండెను. అట్టిది నేటికి సమకూడెనని యామె యానంద పరవశురాలగుచుండెను. ఒకింత వయసు మీరినదగుటచే నపుడామెను గనిపెట్టి చూడవలసినభారముకూడ నున్నవారిపై బడుచుండెను.

ఒకనాఁడామె కుమారుడగు నుమాపతికిఁ దనకడనున్న పైకమంతయు ఖర్చుగుచున్నదనియు నింకను జూడవలసినదివృత్తేత్రము లనేకములున్నవనియు వానినిఁ జూచివచ్చుటకును ఖర్చులకును రెండువందల రూపాయలను వెంటనే బంపవలనది దిగ నుత్తరము వ్రాయించెను. ఉమాపతి యా యుత్తరమును జదువుకొని కూలబడెను. తల్లిని తీర్థయాత్రలు మానుకొని వెంటనే రావలసినది యెట్లు వ్రాయగలడు? పైకమెట్లుపంపఁగలడు. ఒకదానిపై నింకొక సమస్య వచ్చిపడుచుండెను.

ఉత్తరముఁ జూచుటతోడనే యాతనికి నవ్వువచ్చెను. వరుసగా నన్నుఁ బరీక్షిచేయుట కిట్టి సంఘటనలు వచ్చుట చూడ మనుష్య ప్రయత్నము కాదని యాతఁడు లోనఁడలఁచెను. నూరయ్య, సుందరరావు, సత్యమూర్తులు తన్నుఁ గష్ట పెట్టు చున్నారనుట కల్ల. కష్టమైనను సుఖమైనను మనమనుభవింపవలసి యున్నపుడు భగవంతుడే ఆయా మనుజులలో సంకల్పరూపమునఁ జేరి తత్తదను రూపములయిన యనుభవములను గూర్చుచుండును. మనుజులందఱును నాతని సృష్టియే కాన నాతఁడు వారిచే వారికి, వారివారికర్మల ననుసరించి యనుభవములను గల్పింపఁజేయుచుండును. ఒకడు విరోధి యనియు వేటొకఁడు విహితుఁడనియు ననుకొనుట యల్ప త్వమువలననే ! కనుకనే యొకఁడు అకారణబంధువయి యొకరి కష్టసుఖములలోఁ బాలు పంచుకొనుచున్నాఁడు. వేటొకఁడు అకారణముగనే వారికి శత్రువుగచున్నాడు. ఇపుడు భగవంతుఁడు నన్నుఁ బరీక్షించుచున్నాడు. నాకిప్పుడటువది దాటినవి. కలియుగమున నాయాయువు చెల్లినట్లే. నామనస్సు నంత శ్శత్రువులకుఁ దావులేకుండ చేసికొనవలెను. ఎంతకాల మీసంసారమిట్లు గడపుచున్నను నింతియే. విహికములగు భార్యా పుత్రాదిబంధములన్నియు మనుష్యకల్పితములు. వాని వీడకయే, సంబంధములేని యట్లు మెలగనేర్చుటనీతి. ఉత్తమాదర్శములు, ఉత్తమధర్మములు ననుష్ఠించుట యిహపరసాధ

కము. ఇట్టిభావములు నామనసునకు బలుమారులు వచ్చుచునేయున్నవి. కాని నిలుచుటలేదు. తెలిసియో తెలియకయో గలిగించుకొనిన భార్యాపుత్రాది బంధము నొక్కసారిగఁ ద్రెంచుటకుఁ దగిన మనోదార్ధ్యము కానవచ్చుటలేదు. ఇంత తెలిసియు నామనస్సునకు సుందరరావును, సూరయ్యయును భయకారణమగుచున్నారు. వారును మనుజులేకదా! నే నేల వారనిన భయపడవలెను? నాలోఁదప్పున్నదన్న మాట. అతప్పును సరిచేసికొనుట యనఁగా వారికీయవలసిన ధన మిచ్చుట. ఇది యిట్లుండ నమ్మగారికిపుడు రెండువందలెట్లు పంపింతును? పంపకపోయిన నామె యేమికావలెను? కనుక పంపియే తీరవలెను. ఎట్లు? ఇటులాతఁడు గదిలో మంచముపై పరుండి యూహాపరంపరలో మైమఱచియుండెను. అచటకు రాధమ్మ వచ్చెను. అతడామెను జూచి ఉలికిపడెను. ఆమె “ఎవరనుకొంటిరి? అట్లులికి పడితి”రనెను. “ఉమాపతి నీవా! ఎవరో యనుకొంటి”నెను. ఎవరోయనగ? అని రాధమ్మ ప్రశ్నించెను. “సూరయ్యయనుకొంటి”నని ఉమాపతి బదులు చెప్పెను. సూరయ్య గదిలోని కేలవచ్చును! లెండు. స్నానము చేయుడు. ఆపైన భోజనము చేయవచ్చును. ఏదియో ఆలోచించుచున్నట్లున్నారే? యని రాధమ్మ యనెను.

ఉమా—మా అమ్మగారు ఉత్తరము వ్రాయించినది.

రాధ—ఇంటి కెప్పుడువత్తురు?

ఉమా—ఎప్పుడువత్తురో తెలియదు. ఇంకను కొన్నిదినములు దక్షిణదేశసంచారము చేసినపిమ్మటగాని రారాట.

రాధ—అటులనా?

ఉమా—ఆమె వచ్చుటకును, యాత్రకును మఱలరెండువందల రూపాయలుపంపవలసినదిగను త్రములోనున్నది.

రాధ—(ఆలోచనతో) ఇప్పుడేమిచేతురు?

ఉమా—ఏమిచేయమందువు?

రాధ—నా మెడలో నీ గొలుసుకట్టిమాత్రమే మిగిలి యున్నది. దీనిని ఏలూరుతీసికొనివెళ్ళి యమ్మి యత్తగారి కాపైకమంపుడు.

ఉమా—(లేచి) మంచి యుపాయము చెప్పితివి. ఏలూరు నేను వెళ్ళను. సుందరరావుగారు కనిపించవచ్చును. ఆయన పైకము నెలదినములలో నీయవలయునని మొన్ననే చెప్పెను. నీ వేగి మీ యన్నచే నీ గొలుసునమ్మించి ఇదిగో ఈ కార్డులోనున్న చిరునామాకు పైక మంపు నట్లు చేయుము.

రాధ—సరియే భోజనముచేసి కాగుమీద పాలేరును దీసికొని ఏలూరుపోయి వచ్చెదను. ఆలసింపక స్నానమునకులెండు. నేను వడ్డించుటకు పోవుచున్నాను.

ఉమాపతి రాధమ్మ మహాపత్నివలెయని మనసులో నానందించెను. “ఇది మిగుల కీషమైన సమస్య. ఈ సమస్య

ఎట్లుతీరునాయని భయపడితిని. అనుకొనినంతనేపు పట్టలేదు. అబ్బ ! నా మనసీ నిముసమున నెంత తెఱసిగనున్నది. సర్వమును నిట్టులే చక్కబడిన నెంతబాగుండును ! ఏమి నాపిచ్చి యూహ. నాపాణములోఁ బ్రాణము. అర్థాంగి యగుటచే జీవితాంతమువఱకును స్వేచ్ఛగ దనకడనుంచుకొని ఇచ్చవచ్చి నట్లు చేయుటకు హక్కుగల నగలను నాకై ఏ సంకోచమును లేక వ్యయపెట్టినది. అమాయకురాలు. కాపురమునకు వచ్చి నది మొదలు ఒకసారియైనను నామాట కెదురాడలేదు. నా యాజ్ఞ ప్రభునాజ్ఞగ శిరసావహించినది ! ఆమెకుఁ గష్టసమయములో నడ్డుపడుటకును సౌందర్యవృద్ధికిని నేర్పాటు కావింపఁ బడిన యీనగలునే దీసికొనుట కూడనిపనియేమో ! మారయ్యకు వడ్డిచెల్లించుటకుఁ దొలుతనే యన్నినగలును దీసికొంటిని. ఇప్పుడీ యొక్కటియుఁ దీసికొనుచున్నాను. నోరులేని యీమెకు నేనై చేయించిన నగయొక్కటియునులేదు. ఆమె తండ్రి, యొక్కతెయే పుత్రికయగుటచే వీనిని జేయించినాడు. అవి నాకిప్పుడుపయోగపడుచున్నవి ! నిజమునకు నాకు వీనిపై నెట్టిహక్కునులేదు. నేనేల యీధైర్యము చేయవలెను ? ఇది యన్యాయమగునేమో ! ఎన్ని అన్యాయకార్యములు చేయక నేనీబాధ ననుభవించుచున్నాను ! అమ్మగారికి పైకము పంపబడును. ఆమెవచ్చును. కృష్ణమూర్తికెట్లు డబ్బుపడ్డుబాటగును ? సుందరరావుగారి సొమ్మెట్లెత్తును ? మారయ్య బాకీ తీరుటఎట్లు ?

ధాన్యమంతయు సూర్యు స్వాధీనమైన నీ సంవత్సరము జీవించు నుపాయమేది? వ్యవసాయము మఱల సాగించుటకుఁ జేతిలో చిల్లిగవ్వలేదుకదా! హరి హరీ! నేనీ విపత్సముద్రము నుండి బయటపడు నుపాయములేదు. పొరపాటున భూముల యందలి వ్యామోహముచే నేజేసిన పని కిన్ని యిక్కట్టులు వచ్చినవి. వ్యవసాయముచేయించుటలో, న్యాయమార్గానుసరణములో పొదుపులో నీయంతవాడులేడని జనులనినపుడు నిజమే యనుకొంటిని. ఇప్పుడు నీయంత మూర్ఖుడు లేడు. పెద్దగ బ్రతికిన సంసారము రేపటినుండియు నేమి కావలెను? మా సంసారమేమైన కానిమ్ము. ముక్కుపచ్చలారనిది భర్తతో సుఖముగ కాపురముచేయుచు నత్తయింట నుండవలసినది. పుత్రిక కాపురమునకుఁగూడ నీళ్లుదోడుచుంటినా? సుందరరావుగారెంత కఠినుడు! కుమారునకు రెండవ పెండ్లి చేయవలె! ఆమాటఁగూడఁ దలంచుటకు మనసాప్పుటలేదు. ఇంటికి వెడలినపుడు మంచిసీళ్లు కావలెనాయనియైనను నడుగ లేదు. కుమారునకు రెండవ పెండ్లి చేయఁదలచుకొన్న వాడెట్లు దుగును? ఏలూరున వియ్యాలవారాడిన మాటలు పద్మిని విన్న నేమగును? తలంచుకొను కొలందియు నాహృదయము సముద్రమువలె సంక్షోభముఁ జెందుచున్నది.” ఇట్లుమాపతి యంతయు లేని యాలోచనలో మునిగెను. ఆ సమయమున పద్మినివచ్చి నాయనగారు! లేచి స్నానముచేయుడు, వేడినీళ్లుతోడి యుంచి

తినని పలికెను. ఉమాపతి చకితుడై పద్మినిదిక్కు చూచెను. మంచముపైనుండి దిగి అమ్మా ! వచ్చుచున్నానుపద, యి పలికి యామె వెనుకనే పోయెను.

నంటగదిలో రాధమ్మ అందఱకును నడ్డించెను. చిన్న కుమారులు జనార్దనుఁడును, శివుడును నొకచోట గూరుచుండిరి. వారిప్రక్క గనే పద్మినికి వడ్డింఁడెను. ఉమాపతి భోజనముకడఁ గూరుచుంఁడెను. జనార్దనుఁడు తండ్రితో, నాయనా ! నేను ఒకటవతరగతి ప్యాపైతిని. క్రొత్త పుస్తకములు కొనుక్కొను మని మాస్టరుగారు చెప్పినారు. అన్ని పుస్తకములకు మొత్తము ఐదురూపాయలగునట. మధ్యాహ్నము అందఱకు పుస్తకములు తెచ్చుటకు మాస్టరుగారేలూరు వెళ్లుచున్నారు. భోజనముచేసి, ఐదురూపాయలీయుము. నేను ను వానికిత్తును,” అనెను వెంటనే శివుడు “అన్నకిచ్చిన నాకును ఐదురూపాయలీయవలెను,” అనెను, ఉమాపతి వారిరువురనైపును నిదానించి చూచెను. ఒకింతసేపాగి “శివుమా ! ఐదురూపాయలును నీవేమి చేతువురా? అనెను. “నేనా ! నేను దాచుకొందు”నని పలికెను. ఆమాటకు ఉమాపతికి నవ్వువచ్చెను. అంతలో రెండుకన్నులనుండియు రెండుముత్యములవలె కన్నీటి బిందువులు రాలెను. పద్మిని యదిజూచెను. ఆమెకన్నులు చెమ్మగిల్లెను. రాధమ్మ గోడవైపునకుఁదిరిగి కన్నులొత్తుకొనెను. ఉమాపతి ధైర్యము చిక్కబట్టెను. జనార్దనా ! రేపు నీ పుస్త

కములు తెప్పించెదనులే. శివా! దాచుకొనుటకు నీకును రేపే యిత్తును. మీరిద్దరును మంచివారే! చెప్పిన మాటవిందురు. అన్నము తినుడు. ఎవరు ముందుగఁ దినిలేతురో చూచెద నుగా యనెను. జనార్దనుడును, శివుడును బెటుగు పోయించు కొని తిని యంతలో లేచి సావణిలోనికి పోయిరి. జనార్దనున కాటవయేడును శివునకు నాలుగవయేడునువచ్చినవి.

ఉమాపతి యన్నముముందు కూర్చుండుటయే కాని తినలేకపోయెను. కొంతసేపు తినుట నభినయించి కంచములో జేయి కడుగుకొని లేచి వచ్చి గదిలోఁ బరుండెను.

చిన్నపుడు సంస్కృతము కొంతవఱకభ్యసించినవాడగు టచే నుమాపతికి ఆంధ్రగ్రంథముల నర్థముచేసికొను శక్తి కలిగెను. మంచముమీద బరుండి భాగవతమును జదువ సాగెను.

రాధమ్మ భోజనముచేసి చిన్నపిల్లలు నిరువురను దీసి కొని ఏలూరునకు బోవుటకు బయనమైవచ్చి యుమాపతితో “నే నేలూరు వెళ్ళుచున్నాను. రాత్రిభోజనము అమ్మాయి చేయును. అన్నియుఁజెప్పితిని, తిరిగి రేపు ఉదయమునకే వచ్చెదను,” అని వచించి వెడలెను. ఉమాపతి రాధమ్మ మాటలాడుచున్నంతవరకును నామెనేక్కాగతతో వీక్షించెను.

మంచముపై బరుండి భాగవతము నాయనదిరుగవేయు చుండెను. ఇంతలో వీధిలోనుండి ఉమ్మయ్యా! యనుకేక

వినబడెను. ఉమాపతి చివాలునలేచి “అమ్మాయీ! సూరయ్య యేమో చూడమని తొట్టుపాటుతో బలికెను. పద్మినిచూచి వెంకయ్యయనిచెప్పెను. వెంటనే యాతడు లేచి ముందు వసారలోనికేగి వెంకయ్యతాతా ! రమ్మని వసారాగదిలోనికి దీసికొనిపోయెను.

వెంక—ఉమ్మయ్యా ! భోజనము చేయలేదా ?

ఉమా—చేసితిని.

వెంక—అట్లుంటి వేమి? చేయలేదు. నాదగ్గరనా నీయబద్ధములు ?

ఉమా—లేదుతాతా ! అన్నముతింటిని. బద్ధకముగనున్నది. అందుచేనట్లు కనబడుచుంటిని.

వెంక—మఱిలనేదో చేయించలచుకొన్నారయ్యా ! సత్యమూర్తి, సూరయ్యయు నుదయమునుండి యొకతేరహస్యములు. ప్రొద్దున సూరయ్యయింటికేగిన సత్యమూర్తి యిప్పుడు బయటపడినాడు. బయటకు వచ్చుటయేమి. ఇంటికివచ్చి సంచితముచున్నకొని ఏలూరుపోవుటయేమి ? విమిషములో జరిగినది. ఇదంతయు మండపముపై గూర్చొని పసికట్టితిని. అచటకూర్చున్నంత నేపురుసీవిషయమై యాలోచించితిని. చక్కనియూహ తోచినది. నీవిదివఱకు నన్నుజిగి యుంటివి శ్రద్ధగవిచుము. ఈమూర్తి నీప్రితాత్మతము. అందునీయగురుకుమారులును నీవును సమానభాగస్వాములు. కుమారులందు

దఱును మైనరులు. వారివంతు వచ్చినవేవియు నెవ్వరును దాకరాదు. ఇకనీభాగము పైనమాత్రమే సూరయ్యతన బాకీరాబట్టుకొనవలెను. తెలిసినదా! మైనరులకు రక్షకుడుగ వారిమేనమామ యనిచెప్పి దావాచేయుంపుము, సూరయ్య యేమగునోచూతము.

ఉమా—అమ్మో! కోర్టునకే నేనచటికేగి యాతనికడఁదీసి కొనిన ద్రవ్యమియక వేరువిధముగ వాదించుటయా? తాతానేజేయలేను.

వెంక—చేయనిచో నీకుమారుల కన్యాయము చేసినవాడ వగుదువు.

ఉమా—వారిమంచికై, యభివృద్ధికై ప్రయత్నముచేసితిని. అదిసమకూడునట్లు లేదు. అది వారిదురదృష్టము.

వెంక—వారునిన్నట్లు చేయుమని చెప్పిరా?

ఉమా—లేదు.

వెంక—లేనపుడు వారేలదీనికి బాధ్యతవహింపవలెను? బాగుగా యోజింపుము.

ఉమా—తాతా? రాజకీయములకును యాధార్థ్యమునకును మిగుల భేదముండును. నీవుచ్చేనది లాక్యపద్ధతి. కాదనను, నాదివేటొక మార్గము. మనసుకష్టపెట్టుకొనకుము. నీమాట త్రోసివేయుచున్నందులకు మన్నింపుము.

వెంక—ఎంతసత్యకాలపు వాడవయ్యా! కనుకనే వారు నిన్ని
ప్లాడించుచున్నారు.

ఉమా—నేను సూరయ్యకడ డబ్బుతెచ్చితిని. అతనిద్రవ్య
మాతనికొసంగి ఋణవిముక్తుడనుగానలెను.

వెంక—ఎట్లు?

ఉమా—నాకుఁ దెలియదు. భగవంతునియిచ్చ.

వెంకయ్య—ఉమాపతి! నీ యట్టివానిని, ఇన్నియేళ్లు నాకువచ్చినవి
గాని ఎచ్చటను జూడలేదయ్యా! సరే భగవంతునిపైననే
భారము వేయుము. నేనింకను భోజనముచేయలేదు. పోవు
దును. (ఉమాపతి ఆలోచనతో దిరిగి గదిలో మంచము
పైఁబరుండెను.)

౮

పచ్చిమెరపపళ్లు రాశిపోసినట్లుగఁ దూర్పుదిక్కున
సూర్యుఁడు తోఁచెను. క్రమక్రమముగ నారాగమాయనలో
లోపించెను. తెల్లనికాంతిపుంజము ట్లుండెను. ఆపైన నొకింత
బంగారురంగుగఁ గన్పట్టెను. మృతఁ జూచుచుండగనే
దుర్నిరీక్ష్యుడయ్యెను.

ఉమాపతి ప్రతిదినమును వేకువనే లేచు నలవాటు కలవాడు. నా డాతడు మేల్కొనునప్పటికిఁ బ్రాద్దు కరకర లాడెను. లేచినతోడనే దంతధావనాదికము నిర్వర్తించెను. ముందున్న వసారాగదిలోఁ గుర్చిపైఁ గూరుచుండి భగవద్గీతను జదువ మొదలిడెను. పద్మిని తండ్రికన్న ముందుగనే లేచి గృహకృత్యముల నిర్వర్తించెను. ఒకింతసేపటిలో రాధమ్మయు నేలూరినుండి తిరిగివచ్చెను. కుమారు లిరువురూను ఉమాపతి కడకు బరువెత్తివచ్చిరి. 'నాయనా! అమ్మకడ డబ్బున్నది. నాకు పుస్తకముల కీయమని చెప్పమని జనార్దనుడును, నాకును గావలెనని శివుడును నొక్కసారిగ బలికిరి. ఇట్లునుచుండగనే రాధమ్మ మగనికడకు వచ్చెను. ఆ యమాయకురాలిచూపులో మీరు చెప్పినపనిని నిర్వర్తించుకొనివచ్చితి నను భావము ద్యోతకమయ్యెను. రాధమ్మ తనచేతనున్న ఏబదిరూపాయలును మగనిచేతనిడి "ఇవి మిగిలినవ"ని పలికెను. ఉమాపతి ఆమెను దేరిపారచూచి "నీకు చీరెలు లేవనుకొందును, కొనిన బాగుం డెడిదికాదా! యనెను. ఇంట నిబ్బందిపడుచుండఁగా చీరెలు కొనుమందురా! ఐనను అంతగ నిబ్బందిపడుటలేదు. పద్మినికి మాత్రమే చీరెఁగొంటిని. అని కాగితపు పొట్లమొకటి విప్పి చూపించెను. పద్మిని లోననుండివచ్చెను. ఉమాపతి యామెతో 'అమ్మా! ఇదిగో అమ్మనీకు చీరె తెచ్చినదమ్మా! పసపురాచి కట్టుకొనిరమ్ము చూతమెట్లుండునో యనెను. పద్మిని

“అమ్మ కేమియును దెలియదు. ఈ సమయముననే నాకు చీర తేవలయునా! అనెను. ఉమాపతి తల్లీ! లోనికేగి ధరించి రమ్మని మరల పలికెను. పద్మినియు, రాధమ్మయు లోనికేగిరి. ఇంతలో శివజనార్దను లిరువురును దండెని జాటిరి. జనార్దనుడు నాయనా! నా కీయవా యని యడిగెను. ఉమాపతి రెండైదురూపాయల నోట్లను దీసెను. ఇరువుర చేతులలోఁ బెట్టెను. వారి యానందమునుజూచిన యుమాపతి మనస్సు కలతఁ జెందెను. పసివారు. వీరిని వెంకయ్యతాత చెప్పినట్లు నేను బాడుచేయుచుంటినా? అను భావ మొకటి ఊణకాల మాయనలో మెదిలెను. ఆ భావము నాతడు మనసుననే దాచెను. శివజనార్దనులిరువురును లోనికి బరుగెత్తి పోయిరి. ఐదు రూపాయలుమాత్రమే చెంతనున్నవారి యానందమున కంతులేకపోయెను. ఇల్లంతయు నిద్రలును గంతులువైచిరి. పాటలుపాడిరి. తిరిగి తండ్రీవద్దకు వచ్చిరి. పద్మినియు రాధమ్మయు సుమాపతిదగ్గరకు మరల వచ్చిరి. క్రొత్తచీర ధరించిన పద్మినినిజూచి తండ్రి కనులనీరు నింపెను. అమ్మా! నే బ్రతికియున్నచోఁ ద్వరలోనే నిన్ను మోహనుని కడకుఁ దీసికొనివెళ్లెదనమ్మా! యని యప్రయత్నముగ ననెను. రాధమ్మ యటనుండక లోనికేగెను. పద్మిని “నాయనగారూ! తెలియనివారివలె మీ రిట్లడుగుచుండుట బాగుండలేదు. కష్టసుఖము లెల్లకాల మొకచోటఁ గాపురముచేయవు. మీ

రిట్లయిన మే మేమికావలెను? ఆలోచింపుడు” అనెను. ఉమాపతి “నిజమేతల్లీ! ఏదో అట్లు నోటివెంట వచ్చినది. లోనికేగి పనిచూచుకొనుడు. నేను భగవద్గీతలో నొక యధ్యాయము జదివివచ్చెద” ననెను. (వారు లోనికేగిరి.)

ఉమాపతి విశ్వరూపసందర్శనమును బరించెను. భాగవతమందలి పద్యములను బరించెను. సహస్రనామ స్తోత్రమును భక్తిలో జదివెను.

కొంతసేపటికి లోన గదిలోని కేగిమంచముపై పరుండెను. నిన్న పగలు భోజనము చేయలేదు, రాత్రి భోజనము సలేలేదు, అన్నగత్రాణము. అప్పుడే నీరసమయ్యెను. అది నిద్దురకాదుగాని కనులు మూత్రము మూసికొని పరుండి యుండెను. పరుండినవానికే సత్యమూర్తిని బిలిపింప గోరిక పుట్టెను. వెంటనే లేచెను. జనార్దనుని గేక పెట్టెను. ఆతడు వచ్చుటయే తడవుగ ‘నాయనా! బాబాయిని పిలుచుకొని రమ్మ’ని పంపెను. మంచముపై నట్లే కూర్చుండెను. జనార్దను డక్కడనున్నట్లే పరుగెత్తుకొనివెళ్ళి వచ్చెను. ‘నాయనా! బాబాయి గ్రామములో లేడట’ అని చెప్పెను. అది విని ఉమాపతి బొను. ‘వెంకయ్యతాత నిన్ననే యాతడేలూరు వెళ్ళుచున్నట్లు చెప్పినాడు. మఱచితినిని యనుకొనెను. తిరిగి మంచముపై పరుండి కనులుమూసికొని నిద్రపోసాగెను.

అప్పటికి పది దాటినది. పద్మినివచ్చి తొంగిచూచెను. ఉమాపతి కనులుమూసికొని నిద్రించుచుండెను. నిద్రాభంగ మొనర్పనేల ! అని లోనికిఁబోయెను. పదునొకండుగంటలకుఁ దిరిగివచ్చెను. ఉమాపతి కదలుచుండెను. నాయనా స్నానము చేయుమని పద్మిని యాతనిని లేపెను. ఉమాపతి లేచెను. చాల నీరసముగనున్నదమ్మా ! అనుచు నామె వెంట దొడ్డిలోనికి పోయెను.

ఉమాపతి స్నానముచేసి వచ్చునప్పటికి రాధమ్మ అన్నము పెట్టెను. ఉమాపతి పద్మినికిని బడినుండి వచ్చిన పుత్రులకును దనతో నన్నము పెట్టుమనెను. ఆమెవడ్డన పేయుటయైనతరువాత నెల్లరును దిననాగిరి. జనార్దనుఁడు దనకు రేపు పుస్తకములు వచ్చునని పలికెను. శివునకేమియును టకును దోచలేదు. తల్లివైపు చూచెను. రాధమ్మ శివునకు క్రొత్తలాగును గ్రొత్త చొక్కాయును వచ్చుననెను. శివుఁడు ఆ నాకుఁ గ్రొత్తలాగును గ్రొత్త చొక్కాయును వచ్చును. నేను గుట్టించుకొందును. కాదా అమ్మా ! అవును నాయనా అని రాధమ్మ బదులుచెప్పెను. తనకు క్రొత్తలాగును బొక్కాయును లేకపోయేనే యని జనార్దనుఁ డాలోచించుచుండెను. తండ్రి యది కనిపెట్టెను. నీకును గ్రొత్తలాగును గ్రొత్తచొక్కా వచ్చును లేయనిపలికెను. వెంటనే జనార్దనుఁడు నాకుఁ బుస్తక ములును వచ్చును. క్రొత్తలాగు చొక్కాలును వచ్చును. నీకుఁ

బుస్తకములురావు, అని శివుని కోడిగమాడెను. శివుఁడీసారి తండ్రివంకఁజూచెను. 'నీకు పెద్దయిన తరువాత కావలసినన్ని పుస్తకములు వచ్చునులేయని యుమాపతి యనెను. నాకు మాత్రము రావా! అని జనార్దనుఁడు పలికెను. అప్పుడు పద్మిని అందరికిని కావలసినవన్నియు వచ్చును. అసలు ముందిపుడన్న మల్లరిచేయకుండఁగ దిన్న వానికే యవి యన్నియు వచ్చుననెను. ఊణములో నొకరికన్న నొకరు ముందుగ నన్నముఁదిని కంచములో జేతులు కడుగుకొని వీధిలోనికి బరుగై తిరి.

ఉమాపతి యన్నముకడఁ గూరుచుండుటయేకానిలోపల కన్నము వెళ్లుటలేదు. ఉన్నంతలో రాధమ్మ హితవుగనుండు నట్లు నాలుగు పదార్థములు చేసెను. ఎన్ని పదార్థము లున్నను మనస్సు సరిగ లేనపుడేల హితవుగనుండును? పద్మిని యది కనిపెట్టెను. 'నాయనా! నీవు సరిగ నన్నముతిననిచో నేనుచు దినను. దిన దిన మిట్లయిన ఎట్లో వికయుండును? అనిధైర్యములును, నీతులును జెప్పెడివాడవు నీవే యిట్లధైర్యపడిననేమి ప్రయోజనము' అనెను. ఉమాపతి, నిజమేతల్లీ! లోన జ్వరము తగులుచున్నదేమో హితవులేక తినుటలేదు. నాకేమి నీవు చెప్పవలెనటమ్మా! అంతమాత్రము ధైర్యములేనివాడ ననుకొనుచున్నావా? నేడుకాకున్న రేపు తినగలను. కానిమ్ము ముందు నీవుభోజనము చేయుము. కృష్ణమూర్తికి మదరాసు

పైకము పంపలేదమ్మా ! వాని చదువికనెలలలోనున్నది. పరీక్షకు డబ్బుకట్టవలెనని వ్రాసినాడు. ఏమియు పాలుపోక యున్నది' అనెను. నాయనా ! నాగొలుసుతీసికొనివెళ్లి అమ్మి పైకము తమ్మునకు పంపుము' అనెను. ఉమాపతి చలించెను. “వద్దు తల్లీ వద్దు. నీనగలుకూడనా ? ఏమికావలసిన, భగవంతుడేమి చేయఁదలచుకొనిన నదియగును. నీనగలు ముట్టుకొనుటయే ! ఆయాహయేని కలుగగూడదు” అని ఉద్రిక్తుడై పలికెను.

నేను అత్తవారింటికి వెళ్ళునపుడు మఱలచేయించుకొని వెళ్ళవచ్చునుగదా ఇంతలో నేమియుబ్బంది వచ్చును? అని పద్మినితిరిగి ప్రశ్నించెను. ఏమైనను నీనగలను నేనుముట్టుకొనను. ఉపాయాంతరమాలోచింతములెమ్ము. అని యుమాపతి నిబ్బరముగ బలికెను.

నాలుగుమెతుకులు కతికి ఆతఁడు గదిలోనికి వచ్చెను. మంచముపై మేనువాలెను. సత్యమూర్తి అందఱనుకొని నట్లు నాపైగఱవహించెనా ! నేనాతనికేమి అపకారము చేసితిని? ఏమియును జేయలేదు. ఐనపుడాతడు నాపై నట్లు చేయుటకు హేతువేమై యుండును. నాయూహకేమియువచ్చుటలేదు. ఉపకారమొనర్చినను అపకారమొనర్చినను కొందఱకు అపకారమొనర్చుచుండుటయే సహజగుణమగు నేమో ! కొందఱు తమ కిత్తులుచేసిన ఉపకారాపకారముల లెక్కింపక

తిరిగి వారికుపకారమే చేయుచుండుటలేదా ! అట్లే వీరును. ఇంతకును నాకుసత్యమూర్తి ద్రోహముతలపెట్టుచున్నాడని నిర్ధారణ యైతెనది. కానపు డూరక నిందనీతనిపై వేయుట దోషముకాదా ! నాకిన్నియేండ్లువచ్చినవికాని ఈ కొలఁది దినములలోనే గడించినంత లోకానుభవమునంతకుపూర్వము గడించుచుండలేదు. తలఁచినకొలఁదియు లోకము చిత్రచిత్రముగా నున్నది. అనియాలోచనాపరంపరలోబడెను. అప్పటికి మధ్యాహ్నము దాటినది. ఒంటిగంటకా వచ్చినది. వీధిలో డప్పుమోత మ్రోగించుట వినఁబడెను. ఆమోతక్రమముగ నుమాపతి యింటిసమీపమునకు వచ్చుచుండెను. ఆమోతవిని ఉమాపతి ముందువసారాలోని కేతెంచెను. వసారాలోని కుమాపతి వచ్చుటయే తడవుగ వెంకయ్యయు, భూషయ్యయును వచ్చిరి. ఉమాపతివారిని వసారాగదిలోనికి గొంపోయెను.

భూష—ఉమ్మయ్యా! చాలతగ్గిపోతివినుమా! బెంగపెట్టుకొంటివామేమి ? వ్యవహారము చేయుటకు వీలుగనున్నది. వెంకయ్యనీతో జెప్పెనటగదా! ఆస్తిగవ్వంత సూరయ్యకుఁదక్కనీయరాదు. చూచితివా ఇప్పుడేమి చేసినాడో! పొలములకును ఇంటికిని జప్తుపెట్టించినాడు. అదియే నాయకుఁడు డప్పువేయుచున్నాడు. అమీనాసంతకముల కిచ్చుటకు వచ్చును.

ఉమా—మొన్నజప్తు ఐనదిగదా! మఱినిప్పుడెందులకు ?

వెంకయ్య—సిచ్చివాడా! అది పైరుజప్తు, ఇది భూమిజప్తు,

ఉమా—సరి తెలిసినది.

భూష—వెంకయ్య చెప్పినసలహా నాలోచించితివా ?

ఉమా—ఆలోచన కేమున్నది. డబ్బుతెచ్చుకొని ఎగవేయుట
యనిన మనసొప్పుట లేదయ్యా !

భూష—ఇంకను ఆదారినేయున్నావా ! అస్తి అనుభవించు
కాలము లేదేమో !

ఇంతలో అమీనా కాశితములతో నచటకు వచ్చెను.
ఉమాపతి వానిపై చేవాలుంచెను. భూషయ్యయు
వెంకయ్యయు సాక్షిసంతకములు చేసిరి. అమీనా తనదారిని
పోయెను. పొలములలో కుప్పనూర్పిల్లున్నవని ఇద్దఱును చెప్పి
వెడలిరి.

ఉమాపతి లోనికివచ్చెను. మరల మంచముపై పగుల
డెను. వెంకయ్యకును, భూషయ్యకును గోపమువచ్చినట్లున్నదని
యూహించెను. వారిసలహా తీసికొనుట మంచిదేమో ! సల
హాకై సత్యమూర్తి నడిగితినిగాని యాతడు తిరిగిరాలేను.
వీరునేఁగోరకుండగనే చెప్పుచున్నారు. దీనిని నేను దిరస్కరించు
చున్నాను. ఇదిమర్యాదకాదు. వారిని కబురంపి రాత్రికి తగిన
యాలోచన చేయుటమంచిదగునా ? నాబుద్ధి పెడత్రోవను
బట్టుచున్నదా! అబ్బ! ఏమి యీ మానసికవేదన నేను దట్టు

కొనజాలకున్నాను. నేనేమియుఁ బ్రయత్నము చేయును. అన్ని ప్రయత్నములును భగవంతుఁడే చేయును. ఇంతకాల మీ యాస్తి నేనెట్లునుభవింపఁగలిగితిని? దానికి నాప్రయత్నము లేదు. ఇప్పుడు పోవునపుడును నాప్రయత్నముండరాదు. ప్రయత్నముచేసిన నెఱవేరునను హామీ గలదా! ఎట్లుండును? ఎవరుచెప్పెదరు. అంతటిని నడపెడి యాదేవున కొక్కనికే సర్వమును దెలియునుగాని మిగిలినవారికేవియుఁ దెలియవు. అనిదలచుచు మరలమంచముపై పరుండెను.

౯

సత్యమూర్తి సూరయ్య ఇంటనే రాత్రింబవళ్లు కాలము గడపుచుండెను. ఒకఁబేయాలోచన. నిద్రాహారములు లేవు. యుక్తిపైయుక్తులు. ఊహలపై యూహలు. వారిద్దఱకును ఉమాపతిని జయించుచున్నామని పట్టరానిసంతసము. కల్లకపట మెఱుగని యుమాపతిని జయించివారు సంపాదించినదేమి? గ్రామమంతయు నాయిద్దఱకును విరోధమయ్యెను. ఏ పాప మెఱుగని యుమ్మయ్యను బాధించినవారు బాగుపడుదురాయని నీలాటి రేవులలో పేరంబొండ్రనోటినుండి ఎడతెగకుండగ వినవచ్చుచుండెను. వారువీరనక ఎల్లరును నాయిరువురపై యసహ్యభావమును గనిపింపజేయుచుండిరి.

బడిలో బాలురును బాలికలును, సూర్యుడు ఉమ్మయ్యను ఇంటినుండి బయటకు వెడలగొట్టించునట ! అని పంతులెఱుగకుండ జెప్పకొనిరి. ఉపాధ్యాయులందఱొకచో జేరి యీ విషయమునే చర్చించిరి. పొలములోఁ బనివాండ్ర కిదియే మాటలాడుకొనదగిన విషయమయ్యెను.

సామాన్యముగఁ బల్లెటూరునఁగల యాచార మొక విచిత్రముగనుండును. అందున్న ప్రతిగృహమందలి యాంతరంగిక బహిరంగ విషయములన్నియు నందఱెఱుంగుదురు. రహస్యముగ నే విషయమును నుండుటకు వీలులేదు. అందును ఇట్టివైన నెప్పటికప్పుడే తెలియును.

అనాడు మండపముపై బెద్దచిన్నలందఱును గూరుచుండిరి. తెగలు తెగలుగాఁ జేరి ఉమ్మయ్య విషయమే చెప్పకొనసాగిరి. సాధారణముగ బెద్దవయస్సువారిలోనుండు కృత్రిమము చిన్నవయస్సువారిలో నుండదు. యౌవనము జీవితావస్థలన్నిటిలోఁ జాలయోగ్యమైనది. సుఖము లనుభవించుటకు, పరోపకార మొనర్చుటకు, విజ్ఞాన మార్జించుటకు, ఒకటియేమి సర్వమునకును నావయస్సులేగినది. అపుడుండు త్యాగబుద్ధి వయసు వచ్చుచున్నకొలందియు సన్నగిల్లుచుండును.

స్వదేశమును సముద్ధరించుటకు యువకుఁడే ముందుదూకును. ఆత్మత్యాగ మొనర్చి పలువుర ప్రాణములు నిలుపు

తుకు ఆతఁడు వెనుదీయడు. మోసము, ఈర్ష్యమొదలగు నధను
 గుణములు గలవారిని ఆతఁడు లెక్కగొనండు. ధనవంతులు
 గదాయని వారి దుష్టప్రయత్నముల నుపేక్షసేయడు. మాట
 పడడు. మోమోటమి లేకుండగ మంచిచెడ్డలు తేల్చును.
 ఇట్లు యువకుని జీవితము నిర్మలమై స్వార్థరహితమైయుండును.
 ఈ లక్షణము లే మండపమున నొక మూలగఁజేరిన
 కొందఱలోఁ గానవచ్చెను. సూర్యు, సత్రైయ్యలు గ్రామ
 మను బాడుచేయుచున్నారని వా రేకగ్రీవముగ నంగీకరించిరి.
 అగ్నికి వాయువుతోడ నట్లు సత్రైయ్యస్నేహముతో సూర్యు
 లోనున్న దుష్టశక్తులు విజృంభించెను. గ్రామమందున్న చిన్న
 చిన్న కలతలను వీరు తీర్చుటకు ముందుకువత్తురుకదా వానిని
 దీర్చుటకు వీరికిఁగల తాహతు ఏమి ? న్యాయముగ నెన్ని
 తీర్చిరి ? తమవద్ద న్యాయముచేతుమని పైకము తీసికొని
 యన్యాయముచేసిరని ఎందఱు వాపోవుటలేదు ? ఊరుఉమ్మడి
 విషయములలో వీరు కల్పించుకొని చేయుచున్న ఉపకార
 మేమి ? చేయని అపకారమేమి ? జాతరలకు సమారాధనలకు
 వీరు వసూలుచేసిన ద్రవ్యమునకు లెక్కలు చెప్పరేమి ?
 ఎపుడును ముందుగఁ గాగితముపైఁ జందా కనపడుటయేకాని
 వారివంతు వసూలిచ్చుచున్నారో లేదో తెలియజెప్పరే !
 పనులు పూర్తియైనప్పుడుటనైన జమాఖర్చులు చదివి విని
 పించ రెందుచేత ? నీరు ముందుగ చివరనున్నవారి పొలములు

తడుపుకొనుటకు ముందున్న పొలమునాగు మానుకొని ఏల పోనియవలెను? పచ్చికబీళ్లు వేలములో వారిపాటపై నెవరును ఎక్కువ పాడరాదనియు, అట్లు పాసిన తరు నుర్యాదకు భంగము కలుగుననియు నెల్లరును కట్టశిచేయుటెల? ఇట్లొకటి కాదు రెండుకాదు వీ రిరువురును మన గ్రామమునఁ జేరి యన్యాయము లచేకములు చేయుచున్నారు. వీరి నిట్లు పెరుగ నిచ్చితమా ముందుముందు వీ రిద్దరును మన యొకెకు రారు. ఈ దుర్మార్గ ము శ్శనరికట్టుటకు మన మొలోచింపనిచో ముందు మనమే బాధలుపడవలసియుండును. కాబట్టి మీరు కూడ ఏదిచేసినబాగుండునో ఆలోచింపుడు అని యొక యువ కుడు వారి కుపన్యాసమిచ్చెను. ఆ యుపన్యాసమును భూషణ్యు వినెను. ఆతనిలో “సుబ్బయ్య! కొంచెమొక పట్టుడు. మా పైనఁగూడఁ గొంతభారమువేయుడు. సమయము వచ్చి నపుడు చూతము” అని పలికెను. వారెల్లరును ముసపబుగారి మాటలకు ఎదుగు సమాధానము చెప్పలేదు. ఒకరొక్కరే యటనుండిపోయిరి.

మండముపై నెల్లరును సూరయ్యమాటయే చెప్పుకొను చున్నారని పనికత్తె సూరయ్యగారి భార్యతోఁ జెప్పెను. ఊగందరేకమై ఏమిచేయుదురోయని యామె భయపడెను. ఆ సమయమున సూరయ్య సత్తెయ్యలు గదిలోకే యుండిరి. ఆమె తలుపుచాటున నొదిగియుండి ఇటు లనెను.

“సత్యైయ్య అన్నగారూ! ఇంతవఱకు నేను మీ యాలోచనలకు అడ్డుచెప్పలేదు. ఉమాపతిగారి విషయములో మీ యిరువురును ఆలోచన మొనర్చి ఏమేమో చేయుచున్నారు. నేను కాదనలేదు. ఉమాపతిగారు అందఱవంటి వాఁడుకాదు. సత్యకాలపువాఁడు. ఆయన భార్య రాధమ్మ కల్లకపటము లెఱుంగనిది. ఆ దంపతులు పార్వతీపరమేశ్వరులు. పెద్దసంసారులు. ఒకరికి ఇంత యిచ్చి, ఇంత అనుభవించినవారు. వారికి కష్టములు కలిగించుట నామనస్సునకు ఇష్టములేదు. మాకా తినుటకొక నలునైనలేదు. ఏనాఁడుచేసిన పాపమో సంతానము లేకపోయినది. ఈ నాఁడున్నదికదా యని చేతిమీదుగ దానధర్మము లాచరించుటలేదు. ఈ యున్న దంతయు నెవరికీ గట్టిపెట్టవలెను? ఏమి చేయవలెను? సోలెడు నూకలతో దినము వెళ్ళిపోవును. ఇంకను ఆస్తి సంపాదించి, ధనము మూటకట్టి ఏమిచేయుమందురు? పాపిష్టి ఋణము ఏనాఁడు ఉమాపతిగారి కిచ్చిరో ఆనాడే మొదలు వారియింటి కేగవలదని నన్ను నిర్బంధపఱచినారు. అటులేయంటిని. నిన్న రాధమ్మ చెఱువద్ద కనిపించినది. లక్ష్మమ్మ వదినా యని నోరారఁ బలుకరించి మాటాడినది. మీరు వారికిఁ గలిగించుచున్న కష్టము లామెమనస్సులో నున్నవోలేవో! ఆమెపలుకరించుసరికి న్నాపాణము చచ్చిపోయినది. ఏదో లోకాభిరామా యణము మాటాడితిమి. ఉమాపతిగారిని బాధింపక నెమ్మదిగ

ధనము వసూలుచేయు నుపాయమును జూచును. మనుష్యులు
తాత్పర్యముగనుండరు. మాటలును జేసినపనులును ఎల్లకాలము
నిలిచియుండును. ఆయన మావద్ద పైకము తీసికొనునపుడు
ప్రపంచమున ధర ఎంతగఁ బడిపోవునని తలచలేదు. ఒక-
సారిగ నీవిలయము ప్రపంచమున కేవచ్చినది. తానై మౌనము
మాయన ఎగవేయుట కెన్నడును జూడడు. సత్యైశ్వర్యాబా!
నీయాస్థియంతయు బోగొట్టుకొనఁగా నీయూర నీవు నిలిచి
యింత అన్నము తినుటకు ఇరువదిఎకరముల భూమినిమీయన్న
ఉమాపతిగారిచ్చిరా వేటొకరిచ్చిరా? చెప్పును, ఆ దంపతుల
సంగతియేవేటు. వారు మానవలోకమున నుండవలసినవారు
కారు. ఏదేవలోకముననో నుండవలసిన ధన్యజీవులు. బాగుగా
యోజించి, ఐనదేదో ఐనది, ఇకనైన వారిని కష్టములపాలు
చేయకును. నే నేదో చెప్పుచున్నానని త్రోసివేయకుబాబూ!”
అని పలికెను.

లక్ష్మమ్మ చెప్పుచున్నంత వఱకును సూరయ్య క్రోధ
మాపుకొనెను. పిమ్మట రాద్రమూర్తియై “ఛీ! వివేకహీను
రాలా! మాకు నీతులు నేర్పవచ్చితివా? ఊరుకొనుచుంటివి
గదాయని వెత్తికెక్కుచుంటివే! మగవారివ్యవహారములలో నీ
జోక్యమేల! పొమ్మనల”కని గద్దించెను. లక్ష్మమ్మ “ఇన్ని
వాళ్ల నుండియు మీనోటికి వెఱచియే యూరకొంటివి. గ్రామ
మంతయును విరోధమైన జేసెడిదేమి?”

సూర—విరోధమైన నేమిమనిగిపోవును? నేటినుండియు ననవ

సరముగ నీ వ్యవహారమున జోక్యము కలిగించుకొనకుము.

లక్ష్మ—అన్నగారూ! మీరైనను వారికిఁజెప్పుడు.

సూర—నోరు మూయుదువా లేదా?

సత్య—బావగారూ! తొందరపడకుడు.

లక్ష్మమ్మ గిరుక్కునదిరిగి లోనికేగి తలుపు బద్దలగు నట్లు వేసెను. సత్యమూర్తి సూరయ్యతోఁజెప్పి ఇంటికిబయలు దేతెను. త్రోవలోఁ బిల్లలు సత్యమూర్తిని వికృతముగఁ జూడ పొగిరి. సత్యమూర్తి యది గమనించెను. ఇంటిలోనికేగెను, భార్య యాతనికై ఎదురుచూచుచుండెను. మగనిఁ జూచుట తోడనే శాంతమ్మ ముఖమింత యయ్యెను.

సత్య—ఏమట్లు చూచుచుంటివి?

శాంత—అదృష్టము, ఏ యాపదయును లేక వచ్చితిరి.

సత్య—అపద యనగా?

శాంత—ఊరందఱు నొకటై సూరయ్యగారిని మిమ్మును గొట్ట వలెనని మండపము కడఁగూరుచుండి తీర్మానించు కొని రట! ఈ విషయము గ్రామమంతయు నొక్కసారిగ గుప్పు మన్నది. మీరింటికడలేరు. ఏమో! కోపమువచ్చిన వా రెంతకై నడగుదురు. ఎచటనున్నారో, ఎట్లున్నారో యని భయపడితిని. ఐనను మీరీ గ్రామవ్యవహారములలో జోక్యము కలుగజేసికొనవలదని యనేకమారులు చెప్పి

యన్నాను. నామాట పెడచెవి నిడితిరి. మీయన్నగారి వ్యవహారము చేపట్టుటతో మరింత యూరివారికి కోధ కారణమయ్యెను. అదియునుగాక మీరెవరిని సాధింపఁ దలచితిరి? అన్నగారినా? ఎందులక? సమాధానమేమియుఁ జెప్పలేరు. అట్టిచో నూరివారికిఁ జలకనగాక ఏమగుదురు?

బావగారు దేవతాసములు. వారియం దొకటైన చెడు గుణము వ్రేలుమడచి చూపుటకుఁ గానరాదు. ఊరంద తాయన బిడ్డలు. అందఱు కాయన తండ్రి. అట్టి పూజనీయుఁడు మీ కన్నగారై నందులకు సంతసింపవలసినదిపోయి పరోక్షముగ వారినిఁ గష్టపెట్టుటకుఁ బ్రయత్నముచేయుట ధర్మమగునా? ఆలోచింపుడు, ఆడుదానను, సర్వమును దెలిసిన మీ కేమి తెల్పగలను. వేయి చెప్పనక్కరలేదు. దయదలచి వాకొసంగిన ఇరువది యొకరముల భూమివలననే గదా మన జీవితము గడచుచున్నది! సూరయ్య డబ్బిస్తు నన్నాడని యాయనకు సాయము చేయుచుంటినని యొకమారు పలికితిరి. ఇట్టి సూరయ్యకు సాయ మొనర్చుటయూ లేక అన్నగారిని హతమార్చుటయూ? కుటుంబమును పోషించుచున్న యాధర్మరాజువై నట్టి కృతజ్ఞత జూపుచుండవలెను?

మీరు పంచుకొనిన యాస్తియేమైనది? సూరయ్య గారిచ్చు విత్తము నిలుచునా? ఎంతవెట్టి! తెలియక కాదు. తెలిసియుఁ దప్పుద్రోవను ద్రొక్కుచున్నారు. ఐనకర్మమైనది.

నేటినుండియు నీ వ్యవహారములో గల్పించుకొనవద్దు. ఈ వ్యవహారములోననే కాదు. గ్రామ వ్యవహారములలో దేనిలో నను దల నిరికించవలదు. మీసాదములకు మ్రొక్కి చెప్పాచున్నాను. ఆ యిరువది యొకరములను సేవ్యముఁ జేయించుకొనుచు హాయిగ నింటఁ గూరుచుంచుడు. ఏమందురు ?

సత్య—నీ యుపన్యాసమైనదా ?

శాంత—నేను మనసార వచించుచుంటిని. మీరును హృదయ పూర్వకముగ నాకు మాటనీయుడు. నాది యుపన్యాసమని ఎకసక్కెముఁ జేయవలదు. ఆ యుపన్యాసము మీమనసుఁ ద్రిప్ప గలిగెనా ధన్యాత్మురాలను.

సత్య—పిచ్చిదానా ! నీవు అన్నము తినినట్లు లేదే !

శాంత—అన్నముముందుఁగూరుచుంటిని. ఇంతలో గ్రామమంతయు నావార్తతోనట్లుడికి నట్లుడికినది. మీరు నాకనులకుఁ గనిపించనిదే భోజనము చేయఁదలచుకొనలేదు.

సత్య—నేనుమంచివాడను కానుగదా! నాకై యేలపరితపించెదవు?

శాంత—మంచివారు కారుగనుకనే పరితాపము.

సత్య—ఇక నీవాశ్చాతుర్యమును గట్టిపెట్టి భోజనము సేయుము.

శాంత సత్యమూర్తి మాటపై భోజన మొనర్చుటకు వంటయింటిలోనికేగెను. అప్పటికి రెండుగంటలు దాటెను. మారయ్యయింట లక్ష్మమ్మయు, దనయింట శాంతయు నొక్క

సారిగ హితబోధకావించిరి. ఇద్దఱును సంప్రతించి చెప్పినటులుగ ననిపించెను. ఈ బోధచే సత్యమూర్తి మనస్సున నాలోచనాశ మొకఁడు పుట్టెను. ఆ యాశ మాతని బట్టుకొని వదలలేదు. వదలకపోవుటయే కాదు. దానినిగూర్చి యోచింపుమని తొందరపెట్టెను. లక్ష్మమ్మయు, శాంతయు, దన కన్నగారిరువది ఏకరముల భూమి నిచ్చుటకు మహాకార్యముగఁ జేసొకరిరి. అది అట్టిదియేయగునా? అయిరువదిఏకరములును అపు డేదివేల రూపాయలకిమ్మకుఁ గలిగి యుండెను. ఆ రోజులలోనది యుచితముగ నిచ్చుటయనిన సామాన్యవిషయముకాదు. నిజముగా నన్నగారు మహాత్యాగి. నాయనగారు నాబాల్యముననే గతిం చిరి. విద్యకై యీయనయే ప్రయత్నించి యితజ్ఞానముగలుగు నట్లనఁజేసిరి. నావివాహమునకు ఎంతకష్టపడిపనిచేసినదియునాకు జ్ఞాపకమున్నది. ఇట్లునాకు సర్వవిధములఁ దోడ్పడిరి గదా. నే నిట్లేల ఆయనకు ద్రోహముతలచుచున్నాను. తమ్ముమా నీవు బాగుగనాలోచించి నాకుసలహాకొసంగమని కబురంపియికిరి నారు. కపటమనునది యాయన యెఱుంగదు. కనుకనే గ్రామ మంతయు నాయనను దేవు డనుచున్నది. ఆ దేవునకా నేను ఎగ్గు తలపెట్టిరది? నాకై రెండుమూఁడుపాకులు ఇంటికిఁ దిరిగెను. ఎంత నిష్కల్మషహృదయము! మంచిగుణములో నంత మహత్వమున్నదేమో! ప్రతివారును ఆయనను గీర్తించువారే.

నరసయ్య నన్నుఁ దూలనాడినపుడు వచ్చి నాయది
తప్పయినను బల్లెత్తి మాటాడలేదు. నరసయ్యకు నాకు
మారుగఁ దాను పదిరూపాయలను బంపెనట ! ఇది మానవుల
ప్రకృతికాదు. నేను ఇంతవరకు నీ విషయములే యూహింప
నైతి నేల ?

ఇట్లు సత్యమూర్తి మనసులో నాలోచనలు తరంగ
ములవలె బయలుదేతెను. సామాన్యముగ మనుజు లందరును
నందఱచే దాము గౌరవింపబడుచుండవలెననియు, నందరకన్న
మిన్నగ నుండవలెననియు వాంఛించుచునే యుండురు. కాని
తత్త్వాశ్రయించుకొనిన యంతశ్శత్రువులు వారిని సరియైన
మార్గమున నడువనీయవు. మఱియు మనస్సు చాల బలహీన
మైనది. బుద్ధివలె దృఢమైనదికాదు. కనుకనే పలుసారులు
పల్లటీలు కొట్టుచుండును. దానితో దాని క్రాశయమైన
మనస్సుఁడు గుణహీను డగును. ఒకానొకఁడు యోగ్యుడని
పేరువడసె ననుకొనుడు. అతఁడు ముందుకూడఁ దప్పక
యోగ్యుఁ డనిపించుకొనగలడని నిస్సంశయముగఁ జెప్పలేము.
ఒక సన్నివేశముగాని, ఒక సమయముగాని, ఒక యనుభవము
గాని మనజుని లోబఱచుకొనఁదలంచు మనస్సునకు అనుకొన
కుండగ సాయము చేయును. అప్పుడు బుద్ధి యెంత చెప్పినను
మనసు చెప్పినంతో వనే మనుజుఁడు పరువెత్తును.

హత్యలుచేయుటకు వెనుదీయని మనస్సు కడు దృఢమైనది. అది దానిమార్గమునఁ బోవునంతకాలము, మంచి చెడ్డలు, యుక్తాయుక్తములు మొదలగువానిని లక్ష్యము చేయదు. ఆ మార్గమును వీడి సన్మార్గమునకుఁ దిరిగెనా యిటు కూడ మంచియనున దెంతవఱకుండుట కవకాశముగలదో దాని పాఠమును మఱుము. సత్యమూర్తి యంతకుపూర్వ మెన్నడును దన జీవితమున లేని యొక ఆత్మపరిశోధనానుభూతి నార్జించెను. క్రమక్రమముగ నది యాతనిలోఁ బెరిగి పెద్దది కాజొచ్చెను. ఈ మార్పు శాంతిమృగమనించుచునే యుండెను.

౧౦

పదినాళ్లుగ నుమాపతి బయటకు వచ్చుటలేదు. తన విషయ మెల్ల రెఱిగిరనియు, దానివలనఁ దనకును, దనవంశమునకును దీరని యుక్రతిష్ఠ వచ్చినదనియు నాతడు విచారమును బొందుచుండెను. అక్రతిష్ఠ యెప్పుడువచ్చును? ఎవరికైన నీయవలసిన సొ మ్మెగ వేసినప్పుడు, మర్యాదా హీనములైన కార్యము లాచరించినపుడును వచ్చును. అట్టి వాతఁడు చేయలేదు. ఇంక నేకారణముచేఁ దాను నలుగురున్న తావునకు వచ్చుటకు

సంకోచింపవలెను ? ఇటులఁగూడ నాతనిమనస్సులో నూహ పొడముచుండెను. గ్రామమున దేవుని కల్యాణము చేయవలసి వచ్చెను. మండపముపైకి నందఱును జేరిరి. తమలోఁదాము ఉమ్మయ్యరా లేదని యనుకొనిరి. ఆతనికొఱకు మనుజునిపంపిరి. “ఉమాపతి, వెంకయ్యయు, భూషయ్యయు నెట్లుచేసిన నేనును నదియే యంగీకరింతును. నేనిప్పుడు రాలేనని” చెప్పెను. మండ పముమీఁద గూడినవారెల్ల తొక్కసారిగ నామాటకు విచార మును వెలిబుచ్చిరి. సంవత్సరములనుండియు నుమాపతి లేకుండఁగ, నేకార్యమును నాగ్రామమునఁ బరిష్కరింపఁబడియుండ లేదు. నేటికాస్థితి సూరయ్య సత్యమూర్తులవలనఁ గలిగినది. ఈ మాట నాసభలో మాట దాచుకొనలేనియువకుఁ డొకఁడనెను. సూరయ్య ‘నాకుఁ దీరిక లేదని’ యచటకు వచ్చుటను దప్పించుకొనెను. సత్యమూర్తి గ్రామమునలేదని చెప్పబడెను. పెద్దలెట్లో యావిషయమును స్థిరీకరించిరి.

ఉమాపతి తలకట్టినది మొదలు తనపాలమును స్వంత సేవ్యము చేయుచుండెను. రకరకముల ఎడ్లు, గిత్తలు, ఆవులు మాడలు అనేకము లాతనికొట్టములోఁగలవు. వానికొఱ కాతఁడు ధనము వ్యయము చేయుటలో వెనుదీసెడివాఁడు కాదు. పాలిచ్చు గేదెలకు, ఆవులకుఁ బ్రత్యేకముగ బల వర్ధకములగు పదార్థములను దగ్గరనుండి మేపుచుండెడివాడు. నేడు చేతిలోఁ బైకములేదు. తనకు స్వయముగ మంచిచెడ్డలు

చూచుటకుఁ దగిన శక్తిలేదు. అగుటచే నాతఁడు వానిని ఏమి చేయవలయునా యని యాలోచించెను. తన మూడువందల ఎకరములు సేవ్యము చేయుటలో నాయూరి మాల లాతనికి బ్రతిసంవత్సరమును మిగుల సాయమొనర్చుచుండిరి. పనిచేసి నపుడెల్ల వారి కౌతండు కూలి నొసఁగుచునేయుండెను. వారు దీనిని దమ పనిగ నిర్వహించు చుండెడివారు. మాలలు వ్యవసాయము చేయుటలో మిగుల నేర్పుగడించినవారు. వా రేపని చేసినను హృదయపూర్వకముగఁ, గల్మషరహితముగ, శక్తివంచనలేకుండగఁ జేయుదురు. ఇన్నివత్సరములుగఁ దాను ధాన్యము నిబ్బడిగఁబండించుటకు వారి సేవయేకారణము. నేటినుండియు నాపాలములు దన యధీనమున నుండవు. వారితోఁ దనకు సన్నిహిత సంబంధము వీరిపోవుచున్నది. నేఁడో రేపో సూర్యు యీపాలములను గోర్తు వేలములోఁ గొట్టివేయించుకొనును. అపు డీమాలల ప్రసక్తియేమి? ఇట్లు ఉమాపతి యాలోచించెను. వెంటనే మాలపల్లి కబురపంపెను. పెద్దలిద్దరు వచ్చిరి. వారితో నాతఁడు 'శోభనాదీ! వీరయ్యా! నాకు మీరు చాల సంవత్సరములనుండియు సేవచేసినారు. నేను మీకుఁ దాత్కాలికముగ సేవాఫలముగఁ గూలి నాలి యొసఁగుచు వచ్చుచున్నను నది చాలదు. నేటితో మీకును నాకును వ్యవసాయపు సంబంధము తీరిపోయినది. మీ మాల పలె ఋణము నేనుంచుకొనరాదు. మాపాలములోఁ దఱచు

సంకోచింపవలెను ? ఇటులఁగూడ నాతనిమనస్సులో నూహ పొడముచుండెను. గ్రామమున దేవుని కల్యాణము చేయవలసి వచ్చెను. మండపముపైకి నందఱును జేరిరి. తమలోఁదాము ఉమ్మయ్యరా లేదని యనుకొనిరి. ఆతనికొఱకు మనుజునిపంపిరి. “ఉమాపతి, వెంకయ్యయు, భూషయ్యయు నెట్లుచేసిన నేనును నదియే యంగీకరింతును. నేనిప్పుడు రాలేనని” చెప్పెను. మండ పముమీఁద గూడినవారెల్ల తొక్కసారిగ నామాటకు విచార మును వెలిబుచ్చిరి. సంవత్సరములనుండియు నుమాపతి లేకుండఁగ, నేకార్యమును నాగ్రామమునఁ బరిష్కరింపఁబడియుండ లేదు. నేటికాస్థితి సూరయ్య సత్యమూర్తులవలనఁ గలిగినది. ఈ మాట నాసభలో మాట దాచుకొనలేనియువకుఁ డొకఁడనెను. సూరయ్య ‘నాకుఁ దీరిక లేదని’ యచటకు వచ్చుటను దప్పించుకొనెను. సత్యమూర్తి గ్రామమునలేదని చెప్పబడెను. పెద్దలెట్లో యావిషయమును స్థిరీకరించిరి.

ఉమాపతి తలకట్టినది మొదలు తనపాలమును స్వంత సేవ్యము చేయుచుండెను. రకరకముల ఎడ్లు, గిత్తలు, ఆవులు మాడలు అనేకము లాతనికొట్టములోఁగలవు. వానికొఱ కాతఁడు ధనము వ్యయము చేయుటలో వెనుదీసెడివాఁడు కాదు. పాలిచ్చు గేదెలకు, ఆవులకుఁ బ్రత్యేకముగ బల వర్ధకములగు పదార్థములను దగ్గరనుండి మేపుచుండెడివాడు. నేడు చేతిలోఁ బైకములేదు. తనకు స్వయముగ మంచిచెడ్డలు

చూచుటకుఁ దగిన శక్తిలేదు. అగుటచే నాతఁడు వానిని ఏమి చేయవలయునా యని యాలోచించెను. తన మూఁడువందల ఎకరములు సేవ్యము చేయుటలో నాయూరి మాల లాతనికి బ్రతిసంవత్సరమును మిగుల సాయమొనర్చుచుండిరి. పనిచేసి నపుడెల్ల వారి కాతఁడు కూలి నొసఁగుచునేయుండెను. వారు దీనిని దమ పనిగ నిర్వర్తించు చుండెడివారు. మాలలు వ్యవసాయము చేయుటలో మిగుల నేర్పుగడించినవారు. వా రేపని చేసినను హృదయపూర్వకముగఁ, గల్మషరహితముగ, శక్తివంచనలేకుండగఁ జేయుదురు. ఇన్నివత్సరములుగఁ దాను ధాన్యము నిబ్బడిగఁబండించుటకు వారి సేవయేకారణము. నేటినుండియు నాపాలములు దన యధీనమున నుండవు. వారితోఁ దనకు సన్నిహిత సంబంధము దీరిపోవుచున్నది. నేడో రేపో సూరయ్య యీపాలములను గోర్తు వేలములోఁ గొట్టివేయించుకొనును. అపు డీమాలల ప్రసక్తియేమి? ఇట్లు ఉమాపతి యాలోచించెను. వెంటనే మాలపల్లి కబురపంపెను. పెద్దలిద్దరు వచ్చిరి. వారితో నాతఁడు 'శోభనాదీ! వీరయ్యా! నాకు మీరు చాల సంవత్సరములనుండియు సేవచేసినారు. నేను మీకుఁ దాత్కాలికముగ సేవాఫలముగఁ గూలి నాలి యొసంగుచు వచ్చుచున్నను నది చాలదు. నేటితో మీకును నాకును వ్యవసాయపు సంబంధము తీరిపోయినది. మీ మాల పల్లె ఋణము నేనుంచుకొనరాదు. మాపాలములోఁ దఱచు

సంకోచింపవలెను ? ఇటులఁగూడ నాతనిమనస్సులో నూహ
పొడముచుండెను. గ్రామమున దేవుని కల్యాణము చేయవలసి
వచ్చెను. మండపముపైకి నందఱును జేరిరి. తమలోఁదాము
ఉమ్మయ్యరా లేదని యనుకొనిరి. ఆతనికొఱకు మనుజునిపంపిరి.
“ఉమాపతి, వెంకయ్యయు, భూషయ్యయు నెట్లుచేసిన నేనును
నదియే యంగీకరింతును. నేనిప్పుడు రాలేనని” చెప్పెను. మండ
పముమీఁద గూడినవారెల్ల తొక్కసారిగ నామాటకు విచార
మును వెలిబుచ్చిరి. సంవత్సరములనుండియు నుమాపతి లేకుం
డఁగ, నేకార్యమును నాగ్రామమునఁ బరిష్కరింపఁబడియుండ
లేదు. నేటికాస్థితి సూరయ్య సత్యమూర్తులవలనఁ గలిగినది.
ఈ మాట నాసభలో మాట దాచుకొనలేనియువకుఁ డొకఁ
డనెను. సూరయ్య ‘నాకుఁ దీరిక లేదని’ యచటకు వచ్చుటను
దప్పించుకొనెను. సత్యమూర్తి గ్రామమున లేడని చెప్పబడెను.
పెద్దలెట్లో యావిషయమును స్థిరీకరించిరి.

ఉమాపతి తలకట్టినది మొదలు తనపాలమును స్వంత
సేవ్యము చేయుచుండెను. రకరకముల ఎఱ్ఱ, గిత్తలు, ఆవులు
మాడలు అనేకము లాతనికొట్టములోఁగలవు. వానికొఱ
కాతఁడు ధనము వ్యయము చేయుటలో వెనుదీసెడివాఁడు
కాదు. పాలిచ్చు గేదెలకు, ఆవులకుఁ బ్రత్యేకముగ బల
వర్ధకములగు పదార్థములను దగ్గరనుండి మేపుచుండెడివాడు.
నేడు చేతిలోఁ బైకములేదు. తనకు స్వయముగ మంచిచెడ్డలు

చూచుటకుఁ దగిన శక్తిలేదు. అగుటచే నాతఁడు వానిని ఏమి చేయవలయునా యని యాలోచించెను. తన మూఁడువందల ఎకరములు సేవ్యము చేయుటలో నాయూరి మాల లాతనికి బ్రతిసంవత్సరమును మిగుల సాయమొనర్చుచుండిరి. పనిచేసి నపుడెల్ల వారి కాతఁడు కూలి నొసఁగుచునేయుండెను. వారు దీనిని దమ పనిగ నిర్వర్తించు చుండెడివారు. మాలలు వ్యవసాయము చేయుటలో మిగుల నేర్పుగడించినవారు. వా రేపని చేసినను హృదయపూర్వకముగఁ, గల్మషరహితముగ, శక్తివంచనలేకుండగఁ జేయుదురు. ఇన్నివత్సరములుగఁ దాను ధాన్యము నిబ్బడిగఁబండించుటకు వారి సేవయేకారణము. నేటినుండియు నాపొలములు దన యధీనమున నుండవు. వారితోఁ దనకు సన్నిహిత సంబంధము వీరిపోవుచున్నది. నేఁడో రేపో సూర్యు యీపొలములను గోర్తు వేలములోఁ గొట్టివేయించుకొనును. అపు డీమాలల ప్రసక్తియేమి? ఇట్లు ఉమాపతి యాలోచించెను. వెంటనే మాలపల్లి కబురపంపెను. పెద్దలిద్దరు వచ్చిరి. వారితో నాతఁడు ‘శోభనాదీ!’ వీరయ్యా! నాకు మీరు చాల సంవత్సరములనుండియు సేవచేసినారు. నేను మీకుఁ దాత్కాలికముగ సేవాఫలముగఁ గూలి నాలి యొసఁగుచు వచ్చుచున్నను నది చాలదు. నేటితో మీకును నాకును వ్యవసాయపు సంబంధము తీరిపోయినది. మీ మాల పలె ఋణము నేనుంచుకొనరాదు. మాపొలములోఁ దఱచు

పనికి వచ్చువారం అకును మాయంటగల పశువులను దోలు
కొనిపోయి వంతు ప్రకారము పంచుడు. నేవ ననుసరించి
హెచ్చుతగ్గులు మీరే నిర్ణయింపుడు. తెల్లవారుజామునఁ
దోలుకొనిపోండు. రాగిదమ్మిడీ యాయనక్కరలేదు. పాలిచ్చు
నొక గేదెను మాత్రము నాకై వీడుడు. మీరును నాస్థితి యేమై
నదో వినియున్నారకదా!” అనెను. వారిరువురును ఆమాటకు
నిర్విణ్ణులైరి ! “బాబూ ! సెలవైనచో సూరయ్యగారు వ్యవ
సాయము చేయకుండఁగఁజేయలేమా ? ఇన్ని సంవత్స
ములనుండియు మీ యుప్పు పులుసు తినుచున్నందుల
కీమాత్రపు సాయమొనర్పలేమా ? ఆయనయు సత్తైయ్యగారును
గలిసి మిమ్ములను బెట్టుచున్న బాధలు మాయూరందఱకును
దెలియును. ధర్మప్రభువులు. మీ నోటివెంట నేమాట వచ్చిన
దానిని తప్పక చేతుము. వెంకయ్యగారు మాకుఁ దమసంగతి
యంతయును జెప్పినారు. కోర్టులకువెళ్లనని చెప్పినారటగా !
కుక్కకాటుకు చెప్పదెబ్బగా వీరికిఁజేసిననేతప్ప తెలిసిరాదు
బాబూ ! మేముండగా సూరయ్యగారువచ్చి పొలములు వ్యవ
సాయము చేయింపఁగలరా ! ఆలోచించి చెప్పండి దొరగారూ !
అన్యాయమునకు అన్యాయమే చేయవలెనండీ ! దొడ్డదొరలు
మీ పశువులను మేమెట్లు డబ్బీయకుండఁగఁ దోలుకొని పోఁగ
లము ” అనిరి. ఉమాపతి వారితో ‘మీరు కల్లకపటము నెఱు
గని మనుష్యులు. నేనేమిచేయుమని చెప్పిన వదిచేయుదురు.

నాకుఁ దెనియును. కనుకనే మీరు తెల్లవారు జామునవచ్చి
వీనిని దోలుకొనిపొందు. సూరయ్యగారికి మనసులోనై సచ్చెడ్డ
గలుగవలెనని తలచవలదు. మీతోనింకొకప్పుడు సావకాశ
ముగ మాటలాడెదను. పొందు. మఱచితిని మీ పశువుల
వాటాలలో మాపాలేళ్లు ముగ్గురున్నారు. వారికిని వానినిఁ
బంచుడు. నాకుఁదలనోప్పిగనున్నది మాటలాడలేనని వారితో
జెప్పెను. ఆ యిరువురును ఉమాపతికిననుస్కరించుచు కనుల
నీరునింపిరి. ఉమాపతి తనకంటనీరు వారికిగానిపించకుండఁగ
మోము గిరుక్కునఁగిదిప్పెను.

ఉమాపతి నానాటికిఁ జిక్కిపోవుచుండెను. అన్నము
కడఁ గూరుచుండుటయేకాని తినుటలేదు. పద్మినియు, రాధ
మృయు నాయనసితికి భయపడసాగిరి. ఎల్లప్పుడును వీధిలలు
పులు వేసియుంచుడని వారితోజెప్పెను. తానుగదిలో మంచ
ముపైఁ బరుండుటయేతప్ప వేతొకపనిఁజూచుటలేదు. పాలేళ్లు
ముగ్గురునుగలిసి యొకదినమున నుమాపతికడకు వచ్చిరి. వారు
వచ్చిరని యాతఁడు ముందు వసారాలోనికి వచ్చెను. వచ్చుచు
సావడిలోఁ దూలి స్తంభముపైఁ బడెను. మోమునకు దెబ్బ
తగిలి యుసిరికకాయమంత బొప్పికట్టెను. పదిదినములుగ
వారుమాపతిని జూడలేదు. పది దినముల కొక్కసారిగ నిపుడు
చూచిరి. వారు మిగుల నాశ్చర్యపడిరి. ఉమాపతి చాల మారి
పోయెను. మోమునఁ గళలేదు. మాసిన బట్టలుకట్టుకొనెను.

చూపులో దైన్యత తాండవించుచుండెను. అటునిటు చూచి యపుడపుడు బెదరుచుండెను. చాల చిక్కి యుండెను. ఈ స్థితిలోనున్న యమాపతి పాలేశ్వ హృదయమునకుఁ బెద్ద దుఃఖమును గలిగించెను. ఉమాపతిని జూచుటతోడనే వారు దండముపెట్టిరి. ఆతఁడు వారిని గూర్చుండుడనిచేతినాడించెను. తానొక కుర్చీపైఁ గూరుచుండెను. ఏదియో మాటలాడ వలెనని వారు వచ్చిరి. ఉమాపతినిఁ జూచి వారు మాటాడ లేకపోయిరి. ముగ్గురును గనుల నీరు నించుచుండిరి. వారినిఁ జూచి ఉమాపతియఁ గనులలోనీ రాపలేక పోయెను. ఒక్కరును మాటాడ లేకపోయిరి. ఉమాపతి తమాయించుకొనెను. పిచ్చివారు ! మాటాడరేమి ? అనెను. ఈమాట గాఢదికము వహించెను. తిరిగి మాటరాలేదు. వారికి దుఃఖము భరింప రానిదయ్యెను. మఱల ఉమాపతియే తెమల్చుకొని నాగయ్యా ! నీవేమో ధైర్యముగలవాడవని యనుకొంటిని ! నీవును నింతియేనా ? మనము శాశ్వతమా ! వెట్టివాడా ! ఛీ ! ఆడుదానివలె నదియేమి పని యని యంతతో గొంతసేవూర కుండెను. నాగయ్య వెక్కి వెక్కి యేడువసాగెను. మిగిలిన ఇరువురును నల్లయైరి. లోననుండి పద్మినియు, రాధమ్మయువచ్చిరి. ఈ స్థితినిజూచి వారును గనులనీరునింపిరి. ఉమాపతిఅమ్మాయీ ! మీరులోనికేగుడని పలికెను. తండ్రి మోముపైనున్న దెబ్బ పద్మినిచూచి అదియేమని ప్రశ్నించెను. స్తంభము తగిలినదని

ధన్యజీవి

యాతడు బదులు చెప్పెను. వెంటనే యామెకనులనున్న నీరు ప్రవహించెను. లోనికిగి సున్నముఁదెచ్చి పట్టువేసి యట నుండక పోయెను. నాగయ్య మోమెత్తి ఉమాపతితో 'బాబూ' నా తండ్రిని ఎఱుగను. నాకాతేడేండ్లప్పుడే మీదగ్గరఁ జేరితిని. నాకుమీరు తండ్రిగను రాధమ్మగారు తల్లిగనునైరి. ఇక మేమేమికావలెను? అని యేడువసాగెను. ఉమాపతి అంతకును భగవంతుడేయున్నాడు. అనెను. నాగయ్య భగవంతుఁడున్నాడా ! నిన్నమొన్నటి వఱకును బండువలెనున్న కాపురము నేడేమికారణమున నిట్లగుచున్నది ? మంచివారికి భగవంతుడులేడు. సూరయ్యగారికి భగవంతుడున్నాడు. ఉమ్మయ్యగారూ! మీరు చితికిపోవుట, మేముచచ్చిపోవుట. నాకు నలుబదిదాటినవి. ముప్పదియేండ్లుపైన మీ సేవఁజేసితిని. ఒకసారియు మీచే మాటపడలేదు. ఒకదానికి లోటని యింట వెదకు కొనలేదు. మీతోపాటుగ మాయుండ్లును సుఖించినవి. మాకా యదృష్టము తొలఁగినదని" మాటాడలేక పోయెను. మిగిలిన యిరువురును మోములకు గుడ్డలడ్డము పెట్టుకొనిరి.

మరల సుమాపతియే ధైర్యము వహించెను. నాగయ్యా! నాకుఁదెలియును. మీ ముగ్గురి ప్రాణమును నేను. నన్నెట్లు చూచుచున్నారో, ఎట్లు గౌరవించుచున్నారో నా హృదయమునకుఁ దెలియును. నా యాజ్ఞను భగవంతుని యాజ్ఞకన్న మిన్నగఁ బాలించితిరి. చీకటిలేదు. ముండులేవు.

దయ్యములు లేవు. భూతములులేవు. నేజెప్పినపని సాధించుట కివేవియు నడ్డురాలేదు. ఆకలి దప్పలు నాయవసరము వచ్చి నపుడు దూరము పోయినవి. అవి మిమ్ముగించిత్తును బాధించ లేదు. నే నీ సేవకు ధనధాన్యము లిచ్చిన సరిపోవునా ? మీ ప్రాణములు నాచేతిలోఁ బెట్టి, కష్టసుఖములు నాకడ దాచి, నాకొరకు రాత్రింబవళ్లు చేసినసేవకు విలువయేదీ ? ధన ధాన్యములకు విలువకట్టితినిగాని సేవకువిలువలేదు. నాగయ్యా మీఱునాము నీజన్మలోఁగాదు పదిజన్మలలోఁగూడఁ దీర్చు కొనలేదు. అని కంఠము రుద్దమగుటచే నాగెను. కొంత సేపైనది. మఱల మొదలుపెట్టెను. నాగయ్యా ! మీకు నాకడపనిలేదు. మానివేతుమని చెప్పుటకు వచ్చితిరా ? అవునా ? మీరునాకుమఱలకాన్నించరా ? ఏమి ? మాటాడరే ! అనియుమాపతి పెద్దగవిలపించెను. ఉత్తరక్షణముననే సర్దుకొ నెను. నాగయ్యా ! మీరేలకనిపించరు. కనిపించుచుందురు. పోయిరండు, నాకుశరీరములో స్వాస్థ్యములేదు. అనెను. వారు ముగ్గురు నుమాపతి పాదములకు దలలుతాకించి నమస్కరించిరి. లేచి అట్లే నిలబడి యుమాపతికై చూచుచుండిరి. ఉమాపతి గోడను బట్టుకొనుచు నెమ్మదిగ లోనికేగెను. గదిలోమంచ ముపైఁబరుండెను.

అప్పుడు మూడుగుంటలు దాటినది. ఉమాపతి కృష్ణ మూర్తికి డబ్బుపంపలేక పోతినని మిగుల బెంగగొనెను. ఇన్ని

సంవత్సరములుగఁజదివిన చమవు ఈసంవత్సరములో నొక దారికివచ్చెడిది. ఆసంవత్సరమునను మూడుపంటలు గడచినది. చివరిదినములలోఁ బండినపంటను వీడినట్లు వీడవలసినప్పు చున్నది. ఇదియాతని మనస్సునకు భేదకారణమయ్యెను. మఱి యొకటి నెలదినములలో నిరువదివేలీయనిచో సుందరరావు తనకుమారునకు ద్వితీయవివాహముఁజేతుననెను. ఆతఁడు నిష్ఠురుఁడు, అన్నదాసిని నెరవేర్చుకొనఁగలఁడు. తానుకారణముగ కొమార్తెకాపురము చెడిపోవుచున్నది. ఇదియొకటిభేదకారణమయ్యెను. ఈరెండును దీరవలెననిన ధనము కానలెను. వీనిని గూడలక్ష్యము చేయుకుండ నుండవలెననిన వేటొకటి. ఈసంవత్సరము పండినపంటలో నొకగింజతనచేతికి రాదు. కుటుంబపోషణమెట్లుజరుగును. ఇదిమూడవది. ఈభేదములన్నియు ముప్పరిగొని యుమాపతిని బంధించినైచినవి. కష్టసమయమున ధైర్యమువహింపవలెనని యాతఁడు పలురీతులఁ బ్రయత్నముచేసెను. సాధ్యముకాలేదు. లొంగక తప్పినది కాదు. తత్కారణముగనే యాతఁడు మంచమెక్కెను. వ్యాధికి మందుకలదుగాని, ఆధికిమంచేది? లేచినచో దూలెడుస్థితికి వచ్చెను.

రాధమ్మయ్య, పద్మినియు నుమాపతి స్థితికి బెంగపెట్టుకొనిరి. వైద్యునికొఱకుఁ గబురంపవలెనని తలఁచిరి. గదిలోనున్న యుమాపతికడకు వారిరువురును వచ్చిరి. పద్మిని

నాయనా! యని పిలిచెను. కనులుమూసికొని పడియున్న యుమాపతి యే యాలోచనలో నుండెనో పలుక లేదు. పద్మిని మఱలఁ బిలిచెను. 'ఏమమ్మా! యని యుమాపతి తిరిగి ప్రశ్నించెను. అప్పుడు పద్మిని "నాయనా! నీ శరీరములో బాగుండలేదు. వైద్యునిఁ బిలువనంపుదును' నెను. ఎందుకమ్మా! క్రమముగ నిది తగ్గిపోవును. అనెను. వైద్యుడు వచ్చినంతలో నేమి పోవును? కబురంపుదునని యటనుండి పద్మిని వెడలెను.

ఒకింత సేపటిలో వైద్యుడువచ్చెను. ఉమాపతిగారూ! యని పిలిచెను. ఉమాపతి 'ఎవరు బాపయ్యగారు రండని తన మంచముపైఁ గూరుచుండుటకుఁ దావొసంగెను. బాపయ్యగారు నాడి పరీక్షించి దోషములేదనిరి. బాపయ్యగారి కుటుంబము తరతరములుగా వైద్యవృత్తి నవలంబించుచున్నది. ఆయుర్వేదమున వారు సిద్ధహస్తలు. ఆ చుట్టపట్టలఁ బేరు ప్రఖ్యాతులు సంపాదించినవారు.

గదినుండి యీవలకు బాపయ్యగారు వచ్చుటతోడనే రాధమ్మ అన్నగారూ! వ్యాధిని గమనించితిరా! మందునకుఁ బంపుమందురా? యని ప్రశ్నించెను. ఆయన "ఉమాపతిగారికి శరీరమున నేవ్యాధియులేదు. పరిస్థితులననుసరించి బెంగఁగొనిరి. వారిపుడు ధైర్యము నవలంబించునట్లు చేయుటయే ముఖ్యమైన మందు. ధర్మరాజునుబోలిన యాయన కీ స్థితి గల్పించినారు. వారుమాత్రము బాగుపడుదురా? కాల మొక్కవిధముగ

నెవరికిని రాదు. మీరు ధైర్యమువహించి యాయనకు ధైర్యమును జెప్పుడు. ఆహార మేవిధముగనైనను బుచ్చుకొను నట్లు చేయుడు. ఆహారము లోనికి బోవుచున్న నేమందులును అవసరములేదు. నే బోయివచ్చెద"నని పలికి యేగెను.

ఉమాపతిగారింటికి వచ్చివెళ్లుచున్న బాపయ్యగారికి ద్రోవలో సత్యమూర్తి యెదురయ్యెను. ఆతడు బాపయ్య గారిని బాబూ! మీరు మా యన్నగారింటికిగిరిరా? యని ప్రశ్నించెను. బాపయ్యగారు అచటనుండియే వచ్చుచున్నాను. మీకు దెలియని దేమున్నది? వారికి వ్యాధికాదు. మనో వ్యాధి. దానికి మందులేదు. సమర్థులైన మీబోటివారే తగిన యావధములను జూడగలరు. ఏమైనను సత్యమూర్తి గారూ! ఉత్తముడగు నుమాపతిగారి నిట్టి సితికి దెచ్చినవారు బాగుపడుదురందురా? ప్రస్తుతమట్లు కనబడినను అంతము నకు వారును ఇట్లు కృశించవలసినదే! సాధుసంతాపము కులక్షయమును జేయునండీ. ఏమనుకొంటిరో! లోకమున నెన్ని చూచుటలేదు. సత్యమూర్తిగారూ! కష్టములు, రోజులు బాగుండనపుడు వచ్చును. ఈ దినము సర్వాభివృద్ధులతో, దులఁదూగినవారు రేపే కష్టములతో దగుల్కొనవచ్చును. అది మన మేమియు నిదమిత్థమని చెప్పలేము. చచ్చుట, బ్రతుకుట ఇవి రెండును లోకమున సహజములు. కాని యా బ్రతుకు చావు లెట్లు గలిగినవి అనిమాత్రము లోకము

విచారించును. దానినిబట్టి మనజుల మంచిచెడ్డలు తేలి పోవుచుండును. ఉమాపతిగారి కిష్టపరిస్థితియం దుండుటకుఁ గారణము ఈ జన్మలోఁ జేసినదికాదు. ఎంతయు త్రముఁడు ! నిలబడియున్నారు. నేఁబోయి వచ్చెదనని నడచెను.

సత్యమూర్తికి నామాటలు వినుచున్నంత సేపును దల దిరుగుచునే యుండెను. ఎంతచమత్కారముగఁ బలికినాడు ఎట్లు నిందించినాడు ! నే నేమియు ననుటకు వీలులేకుండఁగ బలికినాడు. బాపయ్యగారే కాదు. గ్రామమెల్లరును ఈ భావమునే కలిగియున్నారు. నేనును సూరయ్యగారును మాత్రము ఒక తీరుగనున్నాము. సూరయ్యగారు అట్లుండుటలో నర్థముండి యుండవచ్చును. నే నట్లుండుటలో నర్థము కానిపింపదు. ఇట్టి యూహా వేళ ము ఇప్పుడేల కలుగు చున్నది ? ఇంతకుముందే కలిగియున్న నెంత బాగుండును ! ఈ యూహాపరంపరతో సత్యమూర్తి యిల్లుచేరెను. అంతలో “సూరయ్యగారు మిమ్ములను దీసికొని రమ్మని పంపినార”ని యొకరువచ్చి చెప్పిరి. వెంటనే యాతఁడతని వెంటనేగెను.

సత్యమూర్తినిఁ జూచుటతోడనే సూరయ్యగారు లోని కేగిరి. ఇరువురును గదిలోఁ బ్రవేశించిరి.

సూర—ఉమాపతిగారు మంచముపైనుండి లేచుటలేదా ?

సత్య—నాకుఁదెలియదు. బాపయ్యగారు కనపడి యటులేఁ చెప్పినారు.

సూర—ప్రమాదము రాదుగదా ?

సత్య—ఏమో !

సూర—మనమేమి చేయఁగలము ? మనమేమి చేసితిమి !

సత్య—ఏమి చేయలేము ! ఏమిచేయలేదు !

సూర—అనఁగా?

సత్య—సూరయ్యగారూ ! ఇంతతొందరపడి మనమాచర్యలు జరుపనిచో నాతఁడెట్టిసితి కేలవచ్చును ! ఐన మనమూహింప వలసినదట్లుకాదు. చేయుటలోఁ దప్పు కలదాయని యాలోచింపవలెను. మన మిరువురమును దప్పులేదనుకొంటిమి. ఊరంతయు మహాపరాధ మనుచున్నారు.

సూర—ఇంతలో నిట్లగుననికూడ మనము తలచలేదుసుమా !

సత్య—వానిది పేదగుండెయని నేను జెప్పితిని.

సూర—ముందుగ నిల్లు వేలమునకుఁ బెట్టించు నేర్పాటుచేసి వచ్చితిరిగదా !

సత్య—ఆఁ అదియు నాచేతికూడుగానే జరుగును.

సూర—మీరు భోజనము చేయలేదుకదా ! రాత్రి ఎనిమిది గంటలైనది. భోజనముచేసి వస్తురా ?

సత్య—అటులనే, (యని వెడలిపోయెను.)

సూరయ్యకు సత్యమూర్తిలో మార్పు గోచరించెను. ఎప్పటియట్లు కార్యాచరణమునందు యుత్సాహముజూపలేదు.

విజయ! ఎట్లుజూపును? వారికి రక్తసంబంధముగలదు. ఉమాపతి యారోగ్యము విషయమై యాతనిలోఁ గొంచెము విచారమున్నట్లుగూడఁ దోచుచున్నది. నేనిట్లు చర్యఁ గైకొంటిని గనుకనే పైకము పోకుండఁగవచ్చును. లేనిచో నేమగునో! ఎవరెఱుగుదురు? నాయందు తప్పులేదు. లోకులు కాకులు. అనేకవిధములుగ మాటలాడుదురు. అవియన్నియు మనసునకుఁ బట్టించుకొనుచున్నచోఁ గార్యము లెట్లుసాగును? ఉమాపతి యట్లుగుట పిటికిగుండె కలవాడగుటచేతనే. ఆ పిటికిగుండె ఏర్పడుటకు నేను గారణముకాదు. సహజముగనే కొందఱు ధైర్యముగలవారగుదురు. కొందఱు పిటికివారుగ నుందురు. ఈ భేదము అనేక కారణములచే నేర్పడును. అట్టిచో నేను గారణమనుకొను జనుల యూహలు ఆధారరహితములైనవి. మంచియో చెడ్డయో వ్యవహారమున దిగితిని. తుదిముట్టువరకును జూడవలసినదే. ఇల్లు వేలమువేయటకు వాయిదాఇంకను నాలుగుదినములున్నది. ఇప్పటిస్థితినిఁజూడ సత్యమూర్తివలూరు కోర్టునకువచ్చునని నమ్మకము కలుగుటలేదు. ఎవరు వచ్చినను రాకపోయినను నాకుఁ దప్పదుకదా! ఇల్లు తలచుచు నాతఁడు కొంతసేపు సత్యమూర్తికై నిరీక్షించుచుఁ గూరుచుండెను. రాత్రి పదిగంటలయ్యెను. పదునొకండుదాటెను. సత్యమూర్తి యింకరాడని నిర్దారణ చేసికొనెను. వెంటనే నిద్రించుటకేగెను.

౧౧

మూడు రాత్రులు గడచెను. దినదినము నుమాపతి యారోగ్యము క్షీణించుచు వచ్చెను. మంచముపై నుండి లేచుటకు శక్తి లేకుండెను. రాధమ్మ మగని మంచముకడనే కనిపెట్టుకొని యుండెను. ఏలూరునగల యుమాపతి బావమఱది శంకరమునకు కబురు వెల్లెను. ఆయన వినుటయే తడవుగ బయలుదేరి వచ్చెను. గ్రామమునగల యశేషజనముచు వచ్చి పోవుచుండిరి. ఎల్లరు నుమాపతిని గీర్తించునారే!

ఉమాపతి యొక్కొక్కప్పుడు సరిగ మాటలాడుచుండెను. మఱియొకప్పుడు తబ్బిబ్బుగ మాటలాడుచుండెను. రాధమ్మయు పద్మినియు జరించుచుండిరే కాని వారిమనస్సులు మనస్సులలో లేవు. శంకరముగారు కొంచెము వయసు మీరినవారు. అనుభవజ్ఞులగుటచే వారిరువురకు ధైర్యము జెప్పచుండిరి.

పదిగంటలు దాటెను. కృష్ణమూర్తి పెట్టె నొక దానిని కూలివాని నెత్తిపై బెట్టించుకొని యింటికి వచ్చెను. ఆతని జూచుటతోడనే పద్మినికి దుఃఖమాగలేదు. రాధమ్మ పద్మిని నదల్చి నాయనా! వచ్చితివా! మీనాయనకు బాగుండలేదురా తండ్రీ! యనెను. కృష్ణమూర్తి నెంటనే గదిలోని కేగెను. ఉమాపతి కనులుమూసికొని యుండెను. నాయనా!

యని కృష్ణమూర్తి పిలిచెను. ఉమాపతి వెంటనే కండ్లుతెరిచి ఎవరు మా పెద్దతండ్రియాయని చేతులు చాచెను. కృష్ణమూర్తి యాతని కాగిలిలోని కేగెను. ఉమాపతి హృదయము బ్రద్దలయ్యెను. కనులవెంటయు కటేధార. ఒకింత సేపేమియు మాటాడలేదు. కృష్ణమూర్తి గడ్డముక్రిందచేయిపెట్టి తండ్రి! వచ్చితివా? మీనాయన నీవు వచ్చునప్పటికేమిచేసెనో తెలియునా? నీకు సెంటుభూమి లేకుండగ, గజముస్థలము లేకుండగ జేసినాడు. పసివాడవు. నన్ను నీవుక్షమించితి ననరాదు. నిన్నుజూడకుండగ నేదాటి పోదునే మోయనుకొంటిని. నీకింత యన్యాయముజేసిన నన్ను నీవు చూడరాదనుకొంటిని. కాని భగవంతుడు నిన్ను ఇటుకు ముందుగనే రప్పించినాడు. ఏదీ! ఇటుచూడుము చిక్కిపోతి వేమయ్యా! 'అని యేడువదొడంగెను. కృష్ణమూర్తి కనులలో నీరునిండెను. ఎల్లరును గంట తడిపెట్టుచుండిరి. నాయనా! తమ్ములను బిలుపుము అనెను. వెంటనే శివజనార్దనులు వచ్చిరి. వారా దృశ్యమును భయముతోజూడసాగిరి. ఉమాపతి: రండు దగ్గరకురండు. ఏదీ మీచేతులిటుతెండు. అని వారిరువురి హస్తములను బుచ్చుకొనెను. కృష్ణమూర్తి చేతిలో వారిచేతుల నుంచెను. తండ్రి! కృష్ణయ్యా! నాపని వివది. నేనిక్షత్రతుకను. నీవు ప్రాజ్ఞుడవైతివి. తమ్ములు పసివారు. వారిని పెంచు భారమునీది. నీకేమియు నేనిచ్చి పోవుట లేదు. అక్కయ్య నేమిచేతువోయని దుఃఖాతిరేకముచే

మాటాడ లేకపోయెను. కృష్ణమూర్తి కొంచెము సంభాళించు కొని నాయనా బావ ఎల్లుండి యిటకు వచ్చును. ఇక్కడ నుండి విశ్వనాథముగారు మదరాసువచ్చి నీస్థితిని నాకుఁజెప్పిరి. వెంటనే నేను బావయుండు ఆఫీసునకేగి సంగతి నెఱిగించితిని. సెలవు లేక నాతోఁరాలేదు. ఎల్లుండి తప్పకవచ్చుననెను. ఆమాట యుమాపతి మోమునకుఁ దెలివి నొసంగెను. కుమారుని గాంచి ఆవేశముతో మాటలాడినందుల కుమాపతికి ఆ యాసము వచ్చెను. నీరసముచే మాట రాకపోయెను. అప్పుడు రాధమ్మ బత్తాయిపండ్లరసము నొసంగెను. ఉమాపతి సొమ్మసిలి పరుండెను.

శంకరముగారు కృష్ణమూర్తికి భోజనము పెట్టుమని పద్మిని నాదేశించెను. వెంటనేయామె వంటయింటిలోనికేగెను. కృష్ణమూర్తియు స్నానముచేసి వంటయింటఁ జేరునప్పటి కామె వడ్డించి యుంచెను. కృష్ణమూర్తి అక్కా! నాయన కిట్లున్న దని యుత్తరము వ్రాయకపోతివా? యని ప్రశ్నించెను. ఆమె నాయన వ్రాయవద్ద నెననిబదులుచెప్పెను. మరలకృష్ణమూర్తి బాబాయికూడ నీ కుట్రలోనున్నాడటగా

పద్మి—ఉన్నాడటకాదు. సర్వము నాతఁడేనడిపించుచున్నాడు!

కృష్ణ—ఇంక నెవరున్నారు?

పద్మి—ఎవరును లేరు.

కృష్ణ—వెంకయ్యగారును, భూషయ్యగారును నెటులుండిరి

పద్మి—వారు ఈస్తికికి జాల విచారించుచుండిరి.

కృష్ణ—మదరాసులోనే నాకువిశ్వనాథముగారు ఇచ్చటి విషయములు పూర్వగుచ్చినట్లు చెప్పినారు.

పద్మి—నీపరీక్ష ఏమయినది ?

కృష్ణ—నాయనపైకము పంపలేకపోయినాడు. నేనుఫీజుకట్టలేదు. బాకీలు నాయంగరములు, చేతిగడియారమును నమ్మి తీర్చివచ్చితిని.

పద్మి—అయ్యో ! చదువువ్యర్థమైపోయినదా !

కృష్ణ—బిగ్గరగా ననవద్దు. నాయనకుఁ దెలిసిన వ్యధజెందును. అక్కా! బావగారెంతమంచి వారసుకొంటివి ! సుందరరావు గారాయన కెన్నిలేనిమాటలుచెప్పి మనసుచూర్చుటకు ప్రయత్నించెనో. మఱియొక సంబంధముచూచి బావ గారికాయన యుత్తరము వ్రాసెను, అట్టిప్రయత్నము లెన్నఁడును జేయవద్దని తిరిగిబావగారుబదులు వ్రాసిరి.

గదినుండి పద్మినిని రాధమ్మ కేకవేసెను. ఆమెపరుగెత్తుకొని వెళ్లెను. రాధమ్మ పద్మినితో నలమరలోనున్న బత్తాయి కాయల రసమునుదీసి తీసికొనిరమ్మనిచెప్పెను. ఆమెవెళ్లెను.

కృష్ణమూర్తి భోజనముచేసి చావడిలోనికి వచ్చెను. అటనుండి వెంటనే గదిలోని కేగెను. తండ్రి కనులుమూసికొని పరుండెను.

కృష్ణమూర్తి వచ్చెనని విని పాలేరు నాగయ్య చూచుటకు వచ్చెను. కృష్ణమూర్తిని జూచుటతోడనే నాగయ్య చిన్నదొరా! ఎప్పుడువచ్చితివనెను. కృష్ణమూర్తి నాగయ్యను జూచి - నాగయ్యా! నీవు కనపడలేదేమాయనకొనుచుంటిని. మాయంట మానితివటగా వచ్చితివా! నీ పిల్లలు బాగున్నారా! యని ప్రశ్నించెను. నాగయ్యకు ఆ పలుకరించినవిధమును జూడ ఉమాపతిగారే యుచున్నట్లునించెను. ఆ భావము మెసలగనే కనుల నీరు నిండినది. దొరా! ఏమిసుఖము. పెద్దదొర కిట్లుండగా మా కేమిసుఖముని పలికెను. కృష్ణమూర్తి నాగయ్యతో నాగయ్యా! రెండుమూడు రోజులు ఇచటనుండుము. మనుష్యుని అవసరముండును. ఎవరి పనికిని వెళ్ళవద్దనెను. దొరా! ఉండదలచియే వచ్చితివనెను.

రెండుగంటలకు బయలుదేరి కృష్ణమూర్తి వైద్యుని యింటికివెళ్లెను. వీధిలో నెల్లరును నాతనికి బలుకరించువారే! అందరకు నాతడు సమాధానములు చెప్పెను. బాపయ్య గారు కృష్ణమూర్తిని జూచి హర్షముతో లోనికిఁ గొంపోయిరి. కృష్ణమూర్తి తండ్రి యప్పటి పరిస్థితిని వారితో జెప్పెను. ఆయన ఏమోమాత్రలు చేతఁబెట్టి యనుపానమును జెప్పెను. సాయంకాలము వచ్చి చూచెదనని పలికెను.

ఇంటికి వచ్చి తండ్రిచే కృష్ణమూర్తి యాషఢమును సేవింపఁజేసెను. చీకటిపడెను. అందఱును భుజించిరి.

అరాత్రి యుమాపతికి ఆయాసము వచ్చుచున్న ట్లుండెను. కదలిిన మెదలిిన మాటలాడిన శ్వాసము దీర్ఘమగు చుండెను. నడుమ నడుమ కలవరించుచుండెను. కృష్ణమూర్తి తల్లిని భోజనమునకుఁ బొమ్మని పంపించెను. తాను దండ్రవద్ద గూర్చుండెను. ఉమాపతికి నిద్దర పట్టకయుండెను. అటులని కండ్లు తెరిచుకొనిలేడు, మూత్రమునకు వెళ్ళవలెననిచెప్పెను. తానేయొక కుండఁబట్టి క్రిందికి దింపకుండఁగఁ బని జరుగునట్లు చేసెను. పద్మినియు, రాధమ్మయు భోజనములు చేసితిమని వచ్చిరి. వెంటనే వచ్చుటచే గృష్ణమూర్తి వారిని మీరు తిన లేదు. తినకున్న రేపులేవలేరు. పోయి తినుడని చెప్పెను. నానోట మెతుకుపోవుటలేదని పలుకుచు రాధమ్మ ఏడువ సాగెను. కృష్ణమూర్తికిని దుఃఖమాగలేదు. పద్మిని బిగ్గరగనే యేడువసాగెను. నిదురించుచున్న శంకరముగారికిది మేలు కొనుటకు హేతువయ్యెను. అచటకువచ్చి వారి నోదార్చి భోజమునకు దీసికొనిపోయెను. ఈ శబ్దమువిని యుమాపతి కృష్ణా ! ఏమది యని యడిగెను. ఏమియును లేదని యాతఁడు బదులు చెప్పెను. నిద్దరపట్టుటలేదా నాయనా? యని కృష్ణ మూర్తి ప్రశ్నించెను. ఏదో మాగన్నుగనే పట్టుచున్నది. తెల్ల వారుజామునకు బాగుగనే పట్టును, లెమ్మని పలికి కనులుమూసి కొనెను. వంటయింటినుండి వారు వచ్చిరి. కృష్ణమూర్తి వాతో మీరీరాత్రి పరుండుడు. చాల దినములనుండి

నిద్దురలేకయున్నారు. నేను నాయనగారివద్ద మేల్కొని
యుండెదనని పలికెను. రాధమ్మ నాయనా ! నేనును నీతో
మేల్కొందు ననెను.

ఆ రాత్రి ఉమాపతికి నిద్దురపట్టలేదు. నాలుగైదు
సారులు మంచితీర్చి మడిగెను. కనులు మూసికొనిన కలవ
రింతలు. సూరయ్యయు, సుందరరావును వచ్చిరి. లోనికి
రమ్మనుడనును. నేనీయదలచితిని. ఇత్తుచు, మీరేమియుఁజేయ
వద్దనును. ఇట్లేవేవో యనేకవిధములుగా ననుచుండెను. కృష్ణ
మూర్తి ఏమది నాయనా ! హృదయము పదిలపఱచుకొనుమని
యొకటిరెండుసారులు చెప్పెను. నేనేమియు ననుటలేదని సమా
ధానము చెప్పెను. ఎట్లో రాత్రి గడచెను. తెల్లవారుజాము
నకుఁ గొంచెము కురురుగఁ బరుండెను.

కృష్ణమూర్తికిని అప్పుడే నిద్దురపట్టెను. సరిగ నాలు
గంటల కాలము లేచెను. కాలకృత్యములు తీర్చుకొని
స్నానము చేసెను. రాధమ్మ కూర్చుండియే కునికిపాట్లుపడు
చుండెను. ఆమె కండ్లు తెరిచి చూచునప్పటికి కృష్ణమూర్తి
స్నానముచేసియుండెను. ఆమెయు నాయనా ! నీవిటనుండుమని
యాతని తండ్రికడనుండఁజేసి లోనికేగెను. బాగుగఁ దెల్ల
వారెను. సూర్యుడుదయించెను. గొంచెము ప్రొద్దెక్కెను.
కృష్ణమూర్తి తండ్రిని లేపి కాలకృత్యములు నిర్వర్తించునట్లు
చేసెను. ఆయన మిగుల నీరసముగ నుండెను. మంచముమీద

లేచి కూరుచుండుట కాయనకోపిక లేకపోయెను. కృష్ణమూర్తి తండ్రి కొవ్వధముగూడ నిచ్చెను. భజగోవింద శ్లోకములు ఉమాపతి లోన ననుకొనుచుండెను. అవి యనుకొనుచున్నపుడు కొంత ఆయాసపడుచున్నట్లనిపించెను. కృష్ణమూర్తి యాతని నిదానించి చూచెను. తల్లి, యింటినుండి గదిలోనికి వచ్చెను. కృష్ణమూర్తి యామెను దండకడ నుండుమని తాను వీధిలోని కేగెను. తిన్నగ సత్యమూర్తి యింటికేగెను.

కృష్ణమూర్తినిఁ జూచుటతోడనే సత్యమూర్తి, కృష్ణా ఎప్పుడు వచ్చితివని చేయిపుచ్చుకొని లోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. శాంతమృగ బాబూ! ఎప్పుడు వచ్చితివని ప్రశ్నించెను. కృష్ణమూర్తి నిన్నుచువచ్చితిని. బాబయ్యా నాయనగారిస్థితిబాగుండ లేదు. ఆయన తరువాతసేవేకదామాకుపెద్ద. మాయుంటికివచ్చి నాయనను జూడుము. ఆయనమనస్సున కూరట కలుగును. మాకుదైర్యముగ నుండును, బాబయ్యా! ఆయనయిట్టి స్థితిని పొందుటకు అర్హుడుకాడని కన్నులనీరునించెను. సత్యమూర్తి కన్నులనుండి సంతతధారగా నశ్రువులు ప్రవహింపసాగెను. కృష్ణమూర్తిని దగ్గరకుఁదీసికొనెను. మాటాడుటకు ముమ్మారు ప్రయత్నించెను. కంఠము రుద్ధమయ్యెను, ఎట్లోతెమల్చుకొని తండ్రి! నేనుబానిని నాకు నరకమేశరణ్యమని యనెను.

కృష్ణమూర్తి ఇపుడేమియు వెనుకటివి తడవవలదు. రండు, పిన్ని, నీవును, బాబయ్యయు నింటికిరండు. నేనేగి నాయనగారి.

కడనుందునని పలికెను. తండ్రి నీవెంటనే వచ్చుచున్నాము నడువుమని సత్యమూర్తినుడివెను.

కృష్ణమూర్తి తండ్రియున్న గదిలో బ్రవేశించెను. ఉమా పతికండ్లు తెరచెను. ఎచటకేగితివని ప్రశ్నించెను. వీధిలోనికిని యాతడు బడులుచెప్పెను. రాధమ్మబయటనుండి సత్యమూర్తి దంపతులు వచ్చుటచూచెను. పద్మినిఎదురువెళ్లెను. సత్యమూర్తి రాధమ్మనుజూచి వదినా! నమస్కారము. పాసివి మీయింటికి వచ్చుచున్నానని యాడుదానివలె వాపోయెను. రాధమ్మ! అబ్బాయీ! శాంతమూర్తిరండులోనికిరండు జరిగినదానికి విచార పడవలదని పలికెను. గదినుండి కృష్ణమూర్తి సావడిలోనికివచ్చి సత్యమూర్తిని దండకడకుఁగొంపోయెను. తండ్రితో నాయనా! బాబాయియు పిన్నియు నిన్నుజూచుటకు వచ్చిరనెను. ఉమా పతి కండ్లుతెరిచిచూచెను. సత్యమూర్తి చేతులుజోడించెను. కనులువెంట బాష్పములు సంతత ధారగఁ గారుచుండెను. ఉమాపతి యాతని జోడించిన చేతులనుబట్టుకొనెను. చిన్న వాడవు.” విచారింపకుమని యనెను. ఇంతలో భూషయ్యయు వెంకయ్యయు నటకేతెంచిరి. సత్యమూర్తి నచ్చటచూచి చకితులైరి. ఉమాపతి సత్యమూర్తిని దన మంచముపై గూరు చుడుమని దగ్గరకు లాగుకొనెను. సత్యమూర్తి తుపానునాటి సముద్రమువలె సంక్షోభించుచుండెను. ఎట్టకేలకు కంతము పెకలించుకొనెను, అన్నయ్యా! నాదోషములను క్షమిం

పుము కనులు కప్పి నీయెడ నపరాధము గావించితిని. నాకు దెలియును. నాదోషమునకు ప్రాయశ్చిత్తములేదని; ఉండ రాదు కూడను. నీవు మనుజులలో దేవతవు. ధన్యజీవి. నేను మనుజులలో రాక్షసుడను. నీయీస్థితికి కారణము నేను. ఇట్టి పాపపుణ్యము చేసిన నేను లోపలగుట్లుచున్నాను. నిన్నుక్షమా భిక్షవేషి నీదర్శనము చేసినగాని నాపరితాపము చల్లారునట్లు దోచలేదు. అబ్బబ్బ ! ఎన్నిచేసితిని. సుందరరావుగారి కెన్ని చెప్పితిని. సూరయ్యకెన్ని సలహాల నొసంగితిని. నీవు పిలిపించి నపుడు ఎంత నమ్మకముగ మాటాడితిని ! అన్నయ్యా మీ కుటుంబము నీస్థితికి దెచ్చినదినేను, నన్ను క్షమింపుము. అని పిచ్చివానివలె ఎలుగెత్తి యటచెను. ఉమావతి సత్యమూర్తి చేయితన చేతనుంచుకొనెను. 'తమ్ముడూ ! మానవులల్లులు. అల్పత్వము కన్పటచుటయే మానవత్వము. నీనేమి చేయుదువు? కాలమునకు అందఱును లొంగవలసినదే. నీదియును సూరయ్యగారిదియును, గాదు. ఇందు నాదోషముగూడ నున్నది. లేనిచో మీ రేమిచేసిడివారు? అదియునుగాదు, ఇంతటితో మాకును ఈ యాస్తినిసంబంధ ముండగూడదని భగవంతునియాజ్ఞ. మనుష్యుడుతాను జేయుచుంటిననియహం భావము నొందును. అదియంతయు భ్రమ. ఒకయొకైనను నాతని యాదేశములేనిదే కదల వెఱచును. నేను మాటాడలేను. భూషయ్యమామా! వెంకయ్యతాతా! వచ్చితిరా ! మా

కుటుంబమును గనిపెట్టియుండుడు. అని కొంచెము దుఃఖపరీతుఁ
డియ్యెను. (కొంచెమాగి) మా నాయన కృష్ణమూర్తి పసి
వాడు. మీదే భారమునెను. ఆ యిరువురును గన్నుల నీరు
నింపిరి. నోటినుండి మాట వెలువడలేదు. మరల ఉమాపతి
తాతా ! మా తమ్మునకు నే నిచ్చిన ఇరువది ఎకరములును
వస్తానేజి వ్రాయలేదు. సూరయ్య వానిని జప్తులో చేర్చలేదు.
నాయనా ! కృష్ణా ! బాబాయి కిరవదెకరములును వ్రాయించి
యిచ్చుభారము నీది. ఇది నామాటసుమా ! అనెను. సత్య
మూర్తి బిట్టగ గదలిపోయెను. ఊరిలోని పెద్దలందఱును
వచ్చిరి. అందఱీమాటలను వినుచుండిరి. ఏడువనివారు లేరు.
భూషయ్యగారచటనున్న వారందఱును వెడలిపోండని చెప్పెను.
గాలి తగులునట్లుగ జన మడ్డులేకుండఁగఁజేసిరి. భూషయ్యయు
వెంకయ్యయు సుమాపతినిజూచి నమస్కరించుచు గనులనీరు
నింపిసెలవనిరి. ఉమాపతి వారిపైఁ దృప్తి బజసి శుభమని
పలికెను. ఎల్లరును వెడలిపోయిరి. శాంతిమృత్యు లోనికేగి వంట
ప్రయత్నముచేసెను. ఒక్కొక్కరే బలవంతముమీద భోజన
ములు చేసిరి.

మధ్యాహ్నమునుండియు సుమాపతికి ఆయాస మెక్కు
వయ్యెను. మందుగాని, బత్తాయరసముగాని త్రాగిన నెక్కు
వగ బాధపడుచుండెను. కృష్ణమూర్తి వెళ్లి బాపయ్యగారిని

దీసికొనివచ్చెను. ఆయన నాడి చాల నీరసముగనున్నదని పలికి మండిచ్చి నెడలిపోయెను.

సాయంకాలమయ్యెను. పిలిచినను ఉమాపతి పలుకుట కష్టముగ నుండెను. సత్యమూర్తియు కృష్ణమూర్తియు మంచమును గనిపెట్టుకొనియూడిరి.

చీకటిపడెను. మందు త్రాగలేదు. కృష్ణమూర్తి నాగయ్యను బాపయ్యగారికై పంపెను. ఆయనవచ్చి చూచెను. ఈ రాత్రి గడచుట కష్టమనెను.

ఎట్లో ఆరాత్రి గడచెను, సూర్యుడుదయించెను. పది మారులు పిలిచిన నొకసారి యుమాపతి చూచుచుండెను.

మదరాసునుండి మోహనుఁడును. పున్నమ్మగారును మెయిలుపై నూజివీపుట్టేషనులో దిగివచ్చిరి. ఊచివరనే వారికిసంగతి తెలిసెను. బండి దిగినతోడనే సరిగ గదిలోని కేగిరి. పున్నమ్మగారు నెత్తిబాదుకొనుచుఁ గుమారుని బిలిచెను. కృష్ణమూర్తిబావ వచ్చెనని బిగ్గరగ నాతని చెవిలోన నటచెను. ఉమాపతి ఒకసారి తల్లివైపును వేతొకసారి మోహనునివైపును జూచెను. తిరిగి కండ్లుమూసెను. అటువది రెండేండ్ల క్రింద నూపిరితీసిన యుమాపతి కడసారిగ నూపిరి విడిచెను. ఇట్లంతయు నొక్కసారిగ గ్రామమంతయు నొక్కపరి విలపించెను.

13733

13733